

Strategia Rozwoju Gminy Kowiesy na lata 2016-2022

*Załącznik do Uchwały Nr XXIV/137/16
Rady Gminy Kowiesy
z dnia 30 grudnia 2016 r.*

STRATEGIA ROZWOJU GMINY KOWIESY NA LATA 2016 - 2022

Spis treści

WSTĘP	4
1. OBSZAR I CZAS REALIZACJI STRATEGII	6
2. AKTUALNA SYTUACJA SPOŁECZNO – GOSPODARCZA NA OBSZARZE OBJĘTYM WDRAŻANIEM STRATEGII	7
2.1. OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA.....	7
2.1.1. <i>Położenie</i>	7
2.1.2. <i>Środowisko naturalne</i>	10
2.1.3. <i>Turystyka</i>	19
2.1.4. <i>Infrastruktura techniczna</i>	24
2.2. SFERA GOSPODARCZA.....	32
2.2.1. <i>Działalność gospodarcza</i>	32
2.2.2. <i>Rolnictwo</i>	36
2.3. SFERA SPOŁECZNA	39
2.3.1. <i>Sytuacja demograficzna i społeczna terenu</i>	39
2.3.2. <i>Migracje</i>	41
2.3.3. <i>Struktura ludności według płci, wieku i wykształcenia</i>	43
2.3.4. <i>Bezrobocie</i>	46
2.3.5. <i>Infrastruktura edukacyjna i sportowa</i>	50
2.3.6. <i>Pomoc społeczna</i>	55
2.3.7. <i>Ochrona zdrowia</i>	59
2.3.8. <i>Kultura i sport</i>	60
2.3.9. <i>Bezpieczeństwo publiczne</i>	66
2.3.10. <i>Możliwości budżetowe gminy Kowiesy</i>	66
3. ANALIZA STRATEGICZNA. MOCNE I SŁABE STRONY GMINY KOWIESY ORAZ SZANSE I ZAGROŻENIA JEJ ROZWOJU	69
3.1. MOCNE I SŁABE STRONY GMINY KOWIESY	69
3.2. SZANSE I ZAGROŻENIA DLA GMINY KOWIESY	72
3.3. WIZJA, MISJA I CELE ROZWOJU GMINY KOWIESY	73
3.3.1. <i>Wizja</i>	73
3.3.2. <i>Misja</i>	74
3.3.3. <i>Cele rozwoju i kierunki działań</i>	75
4. FINANSOWANIE STRATEGII	100
5. POWIĄZANIE PROJEKTÓW Z INNYMI DOKUMENTAMI STRATEGICZNYMI	101

6. SYSTEM WDRAŻANIA	115
6.1. ZARZĄDZANIE	115
6.2. WDRAŻANIE.....	116
7. SPOSOBY MONITOROWANIA, OCENY ORAZ KOMUNIKACJI SPOŁECZNEJ	117
7.1. SYSTEM MONITOROWANIA.....	117
7.2. OCENA I EWALUACJA.....	117
7.3. PROMOCJA	119
8. WSPÓŁPRACA SAMORZĄDU Z ORGANIZACJAMI POZARZĄDOWYMI	120
8.1. UWARUNKOWANIA WSPÓŁPRACY	120
8.2. ORGANIZACJE POZARZĄDOWE JAKO PARTNER SAMORZĄDU TERYTORIALNEGO.....	122
9. SPIS TABEL.....	124
10. SPIS FOTOGRAFII	125

WSTĘP

Podstawowym celem działania samorządu, w tym także samorządu Gminy Kowiesy, jest jak najlepsze zaspokajanie indywidualnych i zbiorowych potrzeb społeczności lokalnej oraz zapewnienie jej jak najwyższego standardu życia. Znaczącą funkcję pomocniczą dla osiągnięcia tego celu ma opracowanie i wdrożenie Strategii Rozwoju Gminy Kowiesy na lata 2016 - 2022.

Niniejszy dokument jest wynikiem procesu planowania strategicznego w gminie, podczas którego sformułowane zostały długofalowe cele, kierunki rozwoju i działania oraz podmioty odpowiedzialne za wdrożenie i monitoring prawidłowości realizacji założeń. Proces ten wymagał przygotowania diagnozy zasobów i potrzeb oraz określenia planowanych działań z uwzględnieniem sposobów ich finansowania lub współfinansowania.

Strategia Rozwoju, jako nakreślenie kierunków wieloletniego rozwoju, pozwala wykazać zasadność i celowość aplikowania o źródła finansowania z dostępnych środków zewnętrznych, w tym funduszy Unii Europejskiej. W praktyce niemożliwe jest bowiem pozyskanie środków finansowych z różnorodnych programów pomocowych Unii Europejskiej bez rzetelnego i jasnego zaprezentowania wizji rozwoju gminy i określenia zadań inwestycyjnych.

Strategia stanowi koncepcję rozwoju i wytycza kierunki działania, ponadto jest niezbędnym dokumentem do efektywnego wykorzystania wszystkich możliwości, jakie stwarzają środki strukturalne. Dodatkową funkcją Strategii jest możliwość wykorzystania zawartych w niej informacji do tworzenia studium wykonalności dla planowanych inwestycji, a jednocześnie pozwala na łatwiejsze zawieranie porozumień między jednostkami samorządu terytorialnego różnych szczebli dla wspólnych przedsięwzięć inwestycyjnych. Jest instrumentem stymulującym procesy społeczno-gospodarcze, zachodzące na terenie gminy, a w szczególności:

- określa kierunki rozwoju gminy,
- stanowi plan będący podstawą do podejmowania decyzji rozwojowych,
- zapewnia spójność podejmowanych przez władze samorządowe decyzji,
- pozwala na lepsze zagospodarowanie zasobów gminy.

Strategia spełnia funkcję materiału informacyjno-promocyjnego, określającego aktualny potencjał społeczny, ekonomiczny i gospodarczy gminy oraz stanowi formalną podstawę ubiegania się o środki wsparcia z budżetu państwa oraz o środki z funduszy pomocowych Unii Europejskiej.

W pracach nad opracowaniem Strategii wykorzystano dane GUS, dane i dokumenty planistyczne Urzędu Gminy Kowiesy. W przygotowaniu tego dokumentu udział wzięli pracownicy urzędu oraz mieszkańcy – wykorzystano tu metodę badań ankietowych.

Podczas przygotowywania dokumentu, korzystano m. in. z następujących materiałów i źródeł:

- Główny Urząd Statystyczny – Bank Danych Lokalnych – część diagnostyczna;
- dane i statystyki komórek organizacyjnych Urzędu Gminy Kowiesy – część diagnostyczna;

Strategia Rozwoju Gminy Kowiesy na lata 2016-2022

- Studium Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Kowiesy;
- dane Wojewódzkiego Inspektoratu Ochrony Środowiska

W dokumencie zawarto odniesienia do założeń następujących dokumentów:

- Strategia Rozwoju Kraju 2020;
- Strategia Rozwoju Transportu do 2020 roku (z perspektywą do 2030 roku);
- Polityka Energetyczna Polski do roku 2030;
- Program Operacyjny Wiedza Edukacja Rozwój 2014-2020;
- Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko 2014-2020;
- Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego 2020;
- Plan Przeciwdziałania Depopulacji w Województwie Łódzkim;
- Regionalna Strategia Innowacji dla Województwa Łódzkiego – „LORIS - 2030”;
- Regionalny Program Operacyjny Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020;
- Projekt Strategii Rozwoju Powiatu Skierniewickiego na lata 2014-2020
- Strategia Rozwoju Lokalnego kierowanego przez społeczność LGD „Kraina Rawki”.

1. OBSZAR I CZAS REALIZACJI STRATEGII

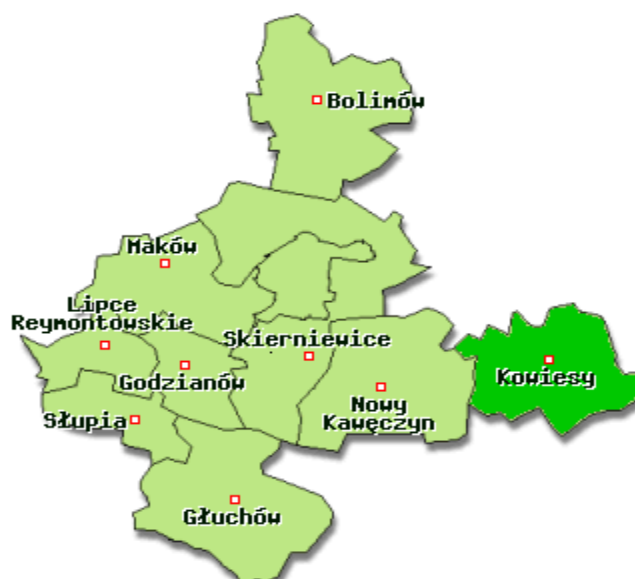
Strategia Rozwoju jest dokumentem przedstawiającym wyczerpującą diagnozę sytuacji w gminie, formułującym wynikające z niej wnioski i prezentującym zaplanowane na ich podstawie działania. Działania te, charakteryzujące się kompleksowością i zintegrowanym podejściem, mają na celu zrównoważony rozwój terenu dla którego został sporządzony. Obszar, na którym będą wdrażane działania przewidziane w niniejszym dokumencie, obejmuje teren wyznaczony granicami administracyjnymi gminy wiejskiej Kowiesy.

Czas realizacji zadań, o których mowa w Strategii zawiera się w okresie programowania Unii Europejskiej i obejmuje okres do 2022 roku. Zawiera ona główne cele rozwojowe gminy oraz sposoby prowadzące do ich realizacji. Strategia koncentruje się na podstawowych i najważniejszych problemach gminy, warunkujących jej rozwój społeczny i gospodarczy.

2. AKTUALNA SYTUACJA SPOŁECZNO – GOSPODARCZA NA OBSZARZE OBJĘTYM WDRAŻANIEM STRATEGII

2.1. Ogólna charakterystyka

2.1.1. Położenie

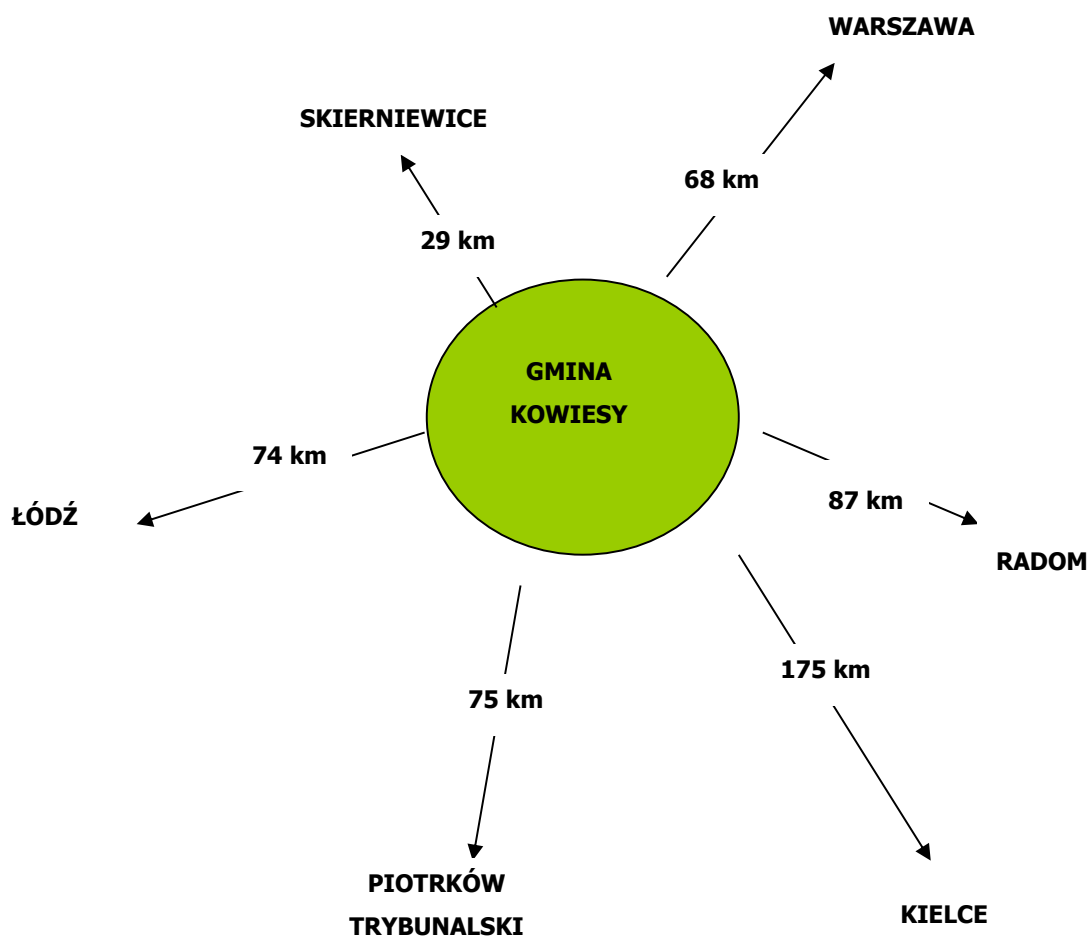
Rys. 1. Mapa Powiatu Skierniewickiego

Gmina Kowiesy obejmuje obszar o powierzchni 86,5 km² (w ramach 26 obrębów geodezyjnych). Ponad 70% gruntów jest użytkowanych rolniczo, tereny zabudowane (w tym komunikacyjne) zajmują powierzchnię stanowiącą 3,5% obszaru gminy, wody 0,08%, a nieużytki 0,3% powierzchni gminy.

Gminę zamieszkuje 2937 osób (stan na 31 grudnia 2015 r.), gęstość zaludnienia wynosi 35 osoby/km².

Obszar gminy Kowiesy położony jest w obrębie makroregionu Wzniesienia Południowomazowieckiego i mezoregionu Wysoczyzna Rawska. Jest najbardziej wysuniętą na wschód gminą powiatu skierniewickiego. Pod względem administracyjnym znajduje się w obrębie województwa łódzkiego. Od północnego wschodu graniczy z gminą Mszczonów (woj. mazowieckie), od południa z gminą Biała Rawska, od zachodu z gminą Nowy Kawęczyn (woj. łódzkie), a od północnego zachodu z gminą Puszcza Mariańska (województwo mazowieckie).

Schemat 1. Lokalizacja Gminy Kowiesy z uwzględnieniem dzielącej ją odległości do największych miast regionu

Przez teren gminy przebiegają dwie drogi krajowe: ekspresowa nr S8 i nr 70 oraz centralna magistrała kolejowa i gazociąg wysokiego ciśnienia, co stanowi o potencjale inwestycyjnym gminy.

Na terenie gminy znajduje się 27 miejscowości, z których wyodrębniono 23 sołectwa:

Tabela 1. Wykaz miejscowości i sołectw w rozbiciu na liczbę mieszkańców oraz powierzchnię (stan na dzień 30 czerwca 2016 r.)

Lp.	Nazwa sołectwa	Nazwa miejscowości wchodzących w skład sołectwa	Liczba mieszkańców zameldowanych na pobyt stały	Liczba mieszkańców zameldowanych na pobyt stały i czasowy	Powierzchnia w ha
1.	Budy Chojnackie	Budy Chojnackie	52	52	146,32
2.	Chelmce	Chelmce	116	119	357,40
3.	Chojnata	Chojnata	88	90	488,41
4.	Chojnatka	Chojnatka	72	72	205,59
5.	Chrzczonowice	Chrzczonowice	231	233	560,11
6.	Franciszków	Franciszków	34	36	78,61
7.	Jakubów	Jakubów	43	44	225,66
8.	Jeruzal	Jeruzal	195	205	409,84
		Wólka Jeruzalska	28	28	818,31
9.	Kowiesy	Kowiesy	227	234	252,32
		Wymysłów	43	45	113,13
10.	Lisna	Lisna	86	91	431,74
11.	Michałowice	Michałowice	75	79	278,62
12.	Nowy Lindów	Nowy Lindów	64	64	116,96
13.	Nowy Wylezin	Nowy Wylezin	127	127	275,37
		Janów	31	32	99,85
14.	Paplin	Paplin	164	173	411,73
15.	Paplinek	Paplinek	39	43	145,42
16.	Pękoszew	Pękoszew	56	59	171,57
17.	Stary Wylezin	Stary Wylezin	169	171	377,90
18.	Turowa Woła	Turowa Woła	127	131	310,59
19.	Ulaski	Ulaski	70	70	163,93
20.	Wędrogów	Wędrogów	119	120	216,93
21.	Woła Pękoszewska	Woła Pękoszewska	407	412	780,04
		Borszyce	42	44	182,12
22.	Wycinka Wolska	Wycinka Wolska	56	57	194,35
23.	Zawady	Zawady	160	160	768,50
RAZEM:			2921	2991	8581,32

Źródło: Dane Urzędu Gminy Kowiesy

Sieć osadnicza gminy jest dość równomiernie rozmieszczona w obrębie jej obszaru. Przeważa zabudowa o charakterze przysiółków skupionych lub rozproszonych z niewielką ilością siedlisk.

Ten rodzaj zabudowy charakterystyczny jest dla wsi: Janów, Chelmce, Wólka Jeruzalska, Wymysłów, Budy Chojnackie, Borszyce, Ulaski, Jakubów. Dość licznie występuje w gminie zabudowa rozproszona. Typowa jest dla wsi: Lisna, Nowy Lindów, Paplinek. Dość dobrze wykształconą i stosunkowo zwartą zabudowę posiadają: Nowy Wylezin, Paplin, a przede wszystkim Jeruzal i Woła Pękoszewska. Zabudowa wsi gminnej skoncentrowana jest wokół ośrodka usługowego. Przeważa zabudowa typu osiedlowego, wykształcona w ostatnim trzydziestoleciu.

Kowiesy to gmina typowo rolnicza, w której wiodącym kierunkiem produkcji jest sadownictwo oraz coraz bardziej rozwijające się warzywnictwo.

2.1.2. Środowisko naturalne¹

Klimat

Warunki klimatyczne w obrębie Gminy Kowiesy są korzystne, a na tę ocenę główny wpływ mają warunki solarne wyróżniające się stosunkowo małym zachmurzeniem, dużą ilością dni pogodnych, wysokimi sumami promieniowania słonecznego i znaczną liczbą godzin słońca.

Rejon Gminy Kowiesy należy do dzielnicy klimatycznej Wielkich Dolin, a według podziału rolniczo – klimatycznego jest to dzielnica środkowa.

Lokalne cechy warunków klimatycznych można określić następująco:

- średnia temperatura roczna 7 – 8°C,
- 100 – 110 dni przymrozkowych,
- okres wegetacyjny 210 – 220 dni,
- pokrywa śnieżna utrzymuje się od 38 do 60 dni,
- względna mała częstotliwość opadów gradu,
- wysoka roczna suma promieniowania słonecznego (ok. 86 kcal/cm²),
- średnie usłonecznienie 4,6 godzin,
- średnia temperatura najcieplejszego miesiąca (lipiec) – 18°C,
- średnia temperatura miesiąca najzimniejszego (luty) – 3,4°C.

Warunki w skali lokalnej modyfikowane są wpływem podłoża gruntowego w kontakcie z atmosferą. Czynniki takie jak: szata roślinna, ukształtowanie powierzchni terenu, ekspozycja, rodzaj powierzchni powodują wzrost przestrzennego zróżnicowania elementów klimatu. Rozkład roczny sum opadów wynosi 523 mm. Parowanie terenowe waha się w granicach od 500 – 520 mm rocznie. Oznacza to, że nawet przy normalnych opadach może występować deficyt wód w glebie, ponieważ część wody opadowej bierze udział w odpływie powierzchniowym. Przy nagłych opadach i utrudnionej infiltracji odpływ ten jest znaczny.

Rejon Woli Pękoszewskiej po Pękoszew i północne fragmenty Franciszkowa oraz Chojnaty, charakteryzuje się szczególnie korzystnymi warunkami klimatu lokalnego. Obszary te są dobrze przewietrzane, mała częstotliwość występowania mgieł oraz dobre warunki termiczno – wilgotnościowe.

Obszary gminy związane z doliną rzeki Chojnatki i jej dopływów, odznaczają się gorszym, bądź okresowo gorszym mikroklimatem. Ma to związek z płytszym zaleganiem wód gruntowych, obniżeniem terenu i większym prawdopodobieństwem występowania lokalnych mgieł.

¹ Opracowano m.in. na podstawie „Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Kowiesy” 2010 r.

Kompleksy leśne występujące w zachodniej części gminy charakteryzują się swoistymi warunkami klimatycznymi: wahania temperatury są niewielkie, podwyższona wilgotność, znaczna zacisza. Warunki te wpływają również dodatnio na klimat terenów przyległych.

Natomiast mikroklimat pozostałych części obszaru gminy charakteryzuje się zwiększonymi prędkościami wiatru, mniejszą ilością opadów, korzystnymi warunkami termicznymi, co sprzyja uprawom polowym, lecz z drugiej strony może powodować nadmierne przesuszenie gleb. W terenach tych, z uwagi na brak lasów wpływających stabilizująco na krótkoterminowe wahania meteorologiczne, następuje zwiększone parowanie terenowe, powodując okresowo niedobór wody w glebie.

Rzeźba terenu

Pod względem geomorfologicznym obszar gminy reprezentuje typ rzeźby polodowcowej, na którą wpływ miało trzykrotne nasuniecie lądolodów w okresie plejstocenu. Współczesna, urozmaicona powierzchnia jest wynikiem deglacjacji (wycofania się) lądolodu zlodowacenia Warty i późniejszych procesów denudacyjno – erozyjnych, które złagodziły i wyrównały rzeźbę postglacjalną oraz wytworzyły sieć dolin tworzących w wielu miejscach bardzo wyraźne krawędzie. Obszar gminy rozciąga się na falistej wysoczyźnie morenowej. Ciekawa, zróżnicowana rzeźba terenu występuje w północnej części, między Jeruzalem, Wolą Pękoszewską i Korabiewicami. Znaczne spadki i zróżnicowanie terenu można odnotować w rejonie Chrzczonowic. Wiąże się to genetycznie z morenami faz postojowych. Wyróżniają się one w krajobrazie nie tylko wskutek dużej akumulacji zwałowej, ale także dzięki wypukłej konfiguracji wyżyny. Form ozowo – kemowych (charakterystycznych dla wyżyn) jest niewiele. Mało pokaźne występują koło Bud Chojnackich. Najwyżej położone tereny, osiągające wysokości do 210 m n.p.m. obejmują południowo – wschodnią i wschodnią część gminy. Najniżej położone (80 – 100 m n.p.m.) obszary gminy towarzyszą dolinom rzek. Generalnie obszar gminy opada w kierunku północno – zachodnim.

Centralna i zachodnia część gminy porożcinana jest doliną rzeki Chojnatki i jej dopływów. Największe spadki terenu dochodzące do 10% towarzyszą dolinom rzek. W obrębie wysoczyzny występują liczne formy powytopiskowe w postaci zagłębień bezodpływowych.

Budowa geologiczna

Na całym obszarze gminy na powierzchni występują utwory czwartorzędowe, o zmiennej miąższości od kilku do kilkudziesięciu metrów (średnio 70 m), a bardzo dużą miąższość osiągają w rejonie wsi Kowiesy (120 m). Ich akumulacja nastąpiła głównie w czasie zlodowacenia środkowopolskiego. Po ustąpieniu lądolodu tego zlodowacenia na obszarze rozwijały się niemal wyłącznie (za wyjątkiem dolin rzek i niecek) procesy erozji i denudacji.

Głównym budulcem osadów czwartorzędowych są gliny zwałowe najstarszego zachowanego glacjału, leżące na nierównej powierzchni podłoża mezozoicznego i trzeciorzędowego, miejscami na piaskach i mułkach. Przeciętna miąższość utworów trzeciorzędu wynosi poniżej 100 m i zaliczane są do miocenu

i pliocenu. Osady oligoceńskie zajmują pas przechodzący przez Gminę w kierunku północny zachód, południowy wschód.

Na powierzchni gliny zwałowej leżą płatami piaski, żwiry i głązy akumulacji lodowcowej, ze szczególną koncentracją w rejonie wsi Chrzczonowice, Chojnata, Turowa Wola, Paplin. Piaski i żwiry kemów – zglinione, pochodzenia glacialnego, powstałe w czasie stadiału podlasko – mazowieckiego zlodowacenia środkowo – polskiego lub w czasie deglacjacji po ustąpieniu lądolodu.

Doliny rzeczne zostały wyerodowane po zlodowaceniu środkowopolskim i zapełniły się osadami piasków i mułków w czasie od początku ostatniego glaciału po holocen.

Prawie cały obszar gminy charakteryzuje się gruntami nośnymi, korzystnymi do bezpośredniego posadowienia budynków. Jedynie obszary pochodzenia aluwialnego (doliny) są słabonośne, o zróżnicowanych własnościach geotechnicznych częściowo o dużej ściśliwości.

Wody powierzchniowe

Główną rzeką płynącą przez obszar gminy jest Chojnatka. Obszar źródłowy rzeki znajduje się w rejonie wsi Budy Chojnackie, Turowa Wola w obrębie kompleksu leśnego. Chojnatka spływa ze wschodu na zachód i w rejonie miejscowości Patok (gmina Puszcza Mariańska) i Doleck (gmina Nowy Kawęczyn) wpada do Rawki. Rzeka ta ma dużo bezimiennych dopływów.

Największym dopływem jest ciek, który w górnym odcinku od Zawad, gdzie bierze swój początek, do Pękoszewa płynie ze wschodu na zachód, następnie zmienia kierunek na południowy i w rejonie Wólki Jeruzalskiej wpada do Chojnatki.

Praktycznie cały obszar gminy leży w zasięgu zlewni Chojnatki – zlewni IV rzędu w obrębie zlewni III rzędu Rawki. Fragment południowej części gminy odwadniany jest przez cieki zlewni IV rzędu Białki.

Na terenie gminy brak jest naturalnych, dużych zbiorników wodnych. Niewielkiej powierzchni, o naturalnym charakterze, jest staw w rejonie Bud Chojnackich (przy granicy z gminą Mszczonów). Odnotować należy także stawy rybne na Chojnatce w rejonie Paplina (w systemie paciorkowym obok rzeki) o wymiarach około 100 m szerokości i 800 m długości, którego otoczenie stanowią tereny leśne.

Większe stawy służące hodowli ryb, zlokalizowane są także na rzece w Jeruzalu i w jej dopływie w Woli Pękoszewskiej i Zawadach.

Wody podziemne

W obszarze gminy stwierdzono występowanie wszystkich pięter wodonośnych. Osady trzeciorzędowe, z uwagi na ich charakter litologiczny, miąższość i rozprzestrzenienie nie stanowią obfitych zasobów. Wodonośne piaski trzeciorzędowe miocenu, rzadziej oligocenu, występują głównie jako przewarstwienia

iłó w i węgla brunatnych. Wody tego piętra charakteryzują się małą wydajnością. Ujmowane są na terenie dawnej RSP w Woli Pękoszewskiej.

Powszechnie eksploatowane są wody piętra czwartorzędowego. Dzieli się na dwie warstwy wodonośne. Pierwsza związana jest z utworami piaszczystymi, występującymi od powierzchni terenu. Na tej warstwie bazują studnie kopane i studnie wiercone użytkowników, których potrzeby wodne są niewielkie.

Druga warstwa wodonośna zalega pod utworami pylasto – ilastymi. Wody tej warstwy mają charakter naporowy, a potencjalnie wydajności otworów studziennych mogą przekraczać 100 m³/h. Obie warstwy wodonośne są eksploatowane w ramach zasobów wód podziemnych zlewni rzeki Rawki.

Gleby

Obszar Gminy Kowiesy odznacza się dużym zróżnicowaniem warunków glebowych, charakterystycznych poprzez oznaczenie typów genetycznych gleb. Na większości obszarów występują gleby wysokich klas bonitacyjnych wykształcone na glinach zwałowych. Większa koncentracja występuje w rejonie Woli Pękoszewskiej, Zawad i Wycinki Wolskiej, mniejsza enklawa w rejonie Janowa oraz w zachodniej części rejonu Lisnej i Paplina. Obszary te zajmują pseudobielice i gleby brunatne kwaśne, lecz różnego pochodzenia. W południowej części są one pochodzenia pyłowego, zaś w północnej wytworzone z glin i piasków gliniastych mocnych, podścielone glinami. Są to grunty najlepsze do uprawy rolnej, zaliczane do kompleksów uprawowych żytnich, bardzo dobrych pszenno – żytnich w klasach bonitacji III – IV z przewagą IV klasy. Wymienionym rejonom gleb najlepszych towarzyszą w znacznych płatach gleby brunatne kwaśne wytworzone w części południowej z pyłów zwykłych, a w północnej z piasków gliniastych lekkich.

Według klasyfikacji przydatności rolniczej należą do kompleksów uprawowych żytnich dobrych w klasie bonitacyjnej IV i V. Pozostałe tereny zajmują gleby głównie piaszkowe (bielice, częściowo brunatne kwaśne). Zaliczane są do kompleksu żytniego słabego. Bonitacyjnie przeważają klasy VI. W dolinie rzeki Chojnatki i jej dopływów występują gleby wytworzone na podłożu piasków akumulacji wodnolodowcowej. Typologicznie są to gleby murszowo – mineralne.

Warunki glebowe gminy są sprzyjające dla rozwoju i intensyfikacji rolnictwa. Najkorzystniejsze, w skali gminy, są obszary północne, południowo-wschodnie i południowo-zachodnie.

Bogactwa przyrodnicze

Komponenty biotyczne środowiska tj. szata roślinna, fauna i ich różnorodność w znacznym stopniu stanowią o atrakcyjności i wartościach przyrodniczych obszaru. Decydują o formach i potrzebach ochrony środowiska.

W skali Gminy Kowiesy najcenniejsze przyrodniczo są ekosystemy leśne. Lasy pokrywają 25,49% powierzchni gminy. Dla porównania lesistość województwa wynosi 22,04%, a powiatu skierniewickiego 23,40%. We wsiach o największej lesistości dominują lasy państwowe, które na terenie gminy zajmują powierzchnię 1537,3 ha

Obszary leśne występują w zwartym, największym kompleksie – 637,4 ha we wsi Wólka Jeruzalska, 421,3 ha w Zawadach oraz w mniejszych we wsiach: Chojnata (299,2 ha), Jeruzal (117,4 ha). Znaczną lesistością odznaczają się wsie: Borszyce, Chełmce, Lisna, Paplin, Budy Chojnackie i Ulaski.

Najmniejszą powierzchnię zalesioną posiadają wsie: Stary Wylezin, Franciszków w granicach 2,0 ha. Wieś Janów jest pozbawiona lasów.

Zbiorowiska leśne będące w posiadaniu prywatnych właścicieli są mniejsze powierzchniowo. Przeważnie występują one w sąsiedztwie lasów państwowych, bądź jako małe enklawy rozproszone wśród pól uprawnych i nad ciekami, podnosząc atrakcyjność krajobrazu.

Dominującym typem fitocenozy leśnych jest bór mieszany. Ogólną cechą zespołu jest dominacja w drzewostanie sosny. W wielu płatach jest ona jedynym komponentem drzewostanu. Dość często spotykany jest w obniżeniach terenu i zagłębieniach, śródlądowy bór wilgotny. Dość dużą powierzchnię zajmują fitocenozy boru suchego w lasach prywatnych przylegających do doliny Chojnatki. Stosunkowo małymi płacami i w rozproszeniu występują fitocenozy świetlistego lasu dębowego. Zbiorowiska łąkowe, głównie jesionowo – olszowe występują na niewielkich powierzchniach w dolinie Chojnatki.

Na terenie gminy znaczną powierzchnię zajmują leśne zbiorowiska zastępcze, które powstały w wyniku zalesień gruntów rolnych. Są to na ogół różnowiekowe monokultury sosny, laski brzozowo – sosnowe lub tylko brzozowe tzw. „brzeźniaki”. W przewadze są to powierzchniowo niewielkie obszary leśne rozproszone w całym obszarze wśród pól.

Wśród roślinności nieleśnej, najbardziej rozpowszechnione są **zbiorowiska łąk**, zarośli, chociaż dość liczna jest grupa zbiorowisk szuwarowych.

Z terenów gminy znaczną ostoją różnorodności gatunkowej odznacza się **uroczysko „Las Jeruzalski”**, obejmujący między innymi dolinę cieku wraz z terenami przyległymi. Występuje tu duża różnorodność fitocenozy liściastych, wśród których znajduje się wilgotny grąd, łąg olszowy, dąbrowa świetlista, bór mieszany oraz sosnowy świeży. Na szczególną uwagę zasługują stanowiska: kokoryczy pełnej, bluszczu pospolitego, zdrojówki rutewkowatej.

Struktura użytkowania przestrzeni i udział w niej szaty roślinnej, w dużym stopniu decyduje o występowaniu fauny. W obszarach leśnych występuje: sarna, daniel, wiewiórka; w ekosystemach wodno – łąkowych: płazy, awifauna, natomiast na obszarze upraw rolniczych dominują gatunki roślinożerne - szkodniki upraw.

Obszary chronionego krajobrazu

Na terenie gminy obszary o dużych walorach przyrodniczych i krajobrazowych zostały objęte ochroną prawną w formie:

- a) Obszaru Chronionego Krajobrazu Doliny Chojnatki – w całości położony na terenie gminy Kowiesy, chroniący dolinę niewielkiej rzeki Chojnatki, będącej dopływem Rawki (dorzecze Wisły). Zasięgiem obejmuje także zabytkowy park w Paplinie, przylega do Bolimowskiego Parku Krajobrazowego.
- b) Bolimowskiego Parku Krajobrazowego – granice parku obejmują zachodnią część obszaru gminy. Celem utworzenia parku było zachowanie, popularyzacja i upowszechnianie wartości przyrodniczych, kulturowych i krajobrazowych w warunkach racjonalnego gospodarowania;
- c) lasów ochronnych wodochronnych,
- d) pomników przyrody ożywionej:
 - lipa drobnolistna (1 szt.), lipa szerokolistna (1 szt.), wiąz szypułkowy (1 szt.) - na terenie dawnego parku podworskiego w Lisnej
 - kasztanowiec biały (4 szt.), klon pospolity (2 szt.), lipa drobnolistna (1 szt.), - na terenie parku podworskiego w Turowej Woli
 - jesion wyniosły (2 szt.), kasztanowiec biały (2 szt.), topola szara (1 szt.), klon pospolity (2 szt.), lipa drobnolistna (2 szt.) - na terenie Parku Podworskiego w Woli Pękoszewskiej
- e) pomników przyrody nieożywionej: głaz narzutowy we wsi Zawady (piaskowiec pochodzący z lądolodu skandynawskiego).

Fot. 1. Głaz narzutowy w Zawadach

Obszar o powierzchni 519 ha, przez który przebiega rzeka Chojnatka, ciągnący się od Bud Chojnackich do ujścia Chojnatki do rzeki Rawki w Dolecku (gm. Nowy Kawęczyn), został objęty ochroną na mocy Rozporządzenia Wojewody Łódzkiego z dnia 24 marca 2009 r. w sprawie wyznaczenia Obszaru Chronionego Krajobrazu Dolina Chojnatki (Dz. Urz. Woj. Łódzkiego Nr 75, poz. 708 z późniejszymi zmianami).

Bolimowski Park Krajobrazowy (uchwała Nr XIV/93/86 WRN w Skierniewicach Dz. Urz. Woj. Skierniewickiego z dnia 19.06.1995 r.) utworzony został w 1986 roku. Obszar BPK jest największym i najmniej zdeformowanym systemem przyrodniczym, jaki znajduje się na rozległym obszarze Polski Centralnej. Park leży na terenie gmin: Nieborów, Kowiesy, Bolimów, Nowy Kawęczyn, Wiskitki, Puszcza Mariańska i Skierniewice oraz na terenie miasta Skierniewice.

Park chroni dobrze zachowane fragmenty Puszczy Bolimowskiej, Wiskickiej i Jaktorowskiej. W rzeźbie terenu występują elementy krajobrazu polodowcowego, takie jak: falista wysoczyzna moreny dennej, stożki napływowe, wydmy oraz doliny rzeczne z trasami. Ze względu na przewagę terenów zalesionych, jest on w zasadzie parkiem leśnym. Największą powierzchnię stanowią zbiorowiska leśne: bory sosnowe i mieszane z dominującą sosną oraz domieszką dębu, brzozy, grabu, lipy, klonu w drzewostanie oraz kruszyną, jarzębiną, leszczyną, dereniem i jałowcem w podszyciu.

Rys. 2. Mapa Bolimowskiego Parku Krajobrazowego na terenie gminy Kowiesy

W Puszczy żyje 16 gatunków ssaków łownych m.in.: łosie, sarny, daniela, jelenie, dziki, lisy i bobry. Na podmokłych łąkach doliny Rawki bytują bociany czarne i białe, zimorodki, brodzie, derkacze, bekasy, łabędzie nieme, żurawie, kaczki i wiele innych.

Typowy krajobraz polodowcowy tworzy wysoczyzna moreny dennej, z licznie występującymi polami wydmy. Cały obszar Bolimowskiego Parku Krajobrazowego pokrywają gęste lasy Puszczy: Bolimowskiej, Miechowickiej i Mariańskiej, przez które malowniczo wije się rzeka Rawka. Przeważają bory mieszane z udziałem sosny, dębu, grabu i jałowca, przechodzące na bardziej żyznych siedliskach w typowe grądy i nieco rzadziej w świetliste dąbrowy. W obniżeniach rozwinęły się olsy, natomiast w dolinie Rawki występują łąki jesionowo-olchowe i zarośla wierzbowe.

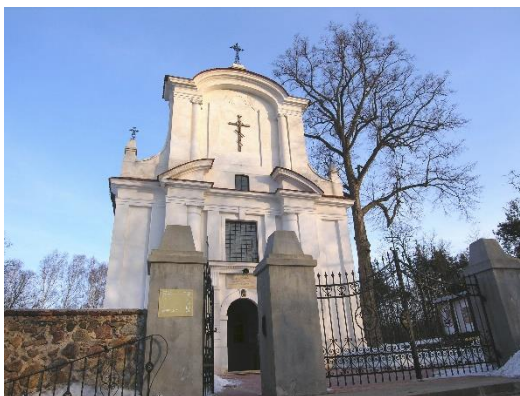
W granicach Bolimowskiego Parku Krajobrazowego znajdują się 4 rezerваты (3 leśne i 1 wodny - "Rawka"), Puszcza Bolimowska oraz wiele pomników przyrody.

Piękna przyroda i liczne pamiątki historyczne sprawiają, że Bolimowski Park Krajobrazowy jest atrakcyjnym terenem turystycznym oraz wypoczynkowo-rekreacyjnym dla mieszkańców pobliskich aglomeracji miejskich.

Fot. 2. Bolimowski Park Krajobrazowy

W części Parku leżącej na obszarze Gminy Kowiesy zlokalizowanych jest wiele ciekawych obiektów, spośród których wymienić należy przede wszystkim: Kościół pw. Podwyższenia Krzyża w Jeruzalu z drewnianą dzwonnica z roku budowy kościoła. Obiekt murowany, wzniesiony w stylu barokowo – klasycystycznym w roku 1798. Obok kościoła znajduje się zabytkowy cmentarz.

Fot. 3. Kościół pw. Podwyższenia Krzyża w Jeruzalu

Walory przyrody występujące w Gminie Kowiesy powinny podlegać nie tylko ochronie, ale także promocji w celu ich wykorzystania w turystyce czy edukacji. Regionalny Program Operacyjny Województwa Łódzkiego oraz Program Rozwoju Obszarów Wiejskich przewidują działania, w ramach których będzie można realizować projekty dotyczące inwestycji służących zapobieganiu zanieczyszczeniu środowiska (sieci wodno-kanalizacyjne, tworzenie systemów recyklingu odpadów, usuwanie azbestu, wykorzystanie odnawialnych źródeł energii), a z drugiej strony projekty służące „poprawie atrakcyjności turystycznej i rekreacyjnej regionu”. W ramach środków możliwe będzie uzyskanie dofinansowania m. in. na następujące inwestycje:

- budowa lub przebudowa infrastruktury turystycznej,
- budowa lub przebudowa obiektów w celu nadania im funkcji turystycznych,
- działania na rzecz promowania lub wykorzystania dziedzictwa przyrodniczego w zgodzie z zasadą zrównoważonego rozwoju,
- budowa lub przebudowa infrastruktury aktywnych form turystyki (obiekty sportowe i rekreacyjne).

Działaniom tym towarzyszyć mogą także kampanie informacyjno – promocyjne, np. przygotowanie programów rozwoju, promocji markowych produktów turystycznych regionu oraz tworzenie ośrodków informacji turystycznej (w tym przygotowanie materiałów i publikacji), tworzenie i rozwój systemów oznakowania obszarów i atrakcji turystycznych, trasy i szlaki turystyczne (w tym rowerowe), organizacja imprez kulturalnych i folklorystycznych.

Zagrożenia i naruszenia środowiska

Definiując degradację środowiska jako pogorszenie stanu środowiska przyrodniczego, polegające między innymi na zmniejszeniu aktywności biologicznej, ubożeniu składu gatunkowego, pogorszeniu jakości elementów można stwierdzić, iż środowisko gminy jest mało zdegradowane i nie jest poddawane intensywnym procesom degradującym.

Na obszarze gminy zanieczyszczeniu poddawane są: gleba, wody oraz powietrze.

W zakresie zanieczyszczenia wód – badania wykonywane na rzece Chojnatka wykazały, że wody tej rzeki nie odpowiadały obowiązującym normom. Z lokalizacji punktów pomiarowych wynika, że jej wody są zanieczyszczane na obszarze gminy.

Stan sanitarny rzeki wynika głównie z nierozwiązanej kompleksowo gospodarki ściekowej. Cieki wodne zbierają z terenu gminy zanieczyszczenia obszarowe powodowane przede wszystkim brakiem zbiorczych systemów sieci kanalizacyjnej w obszarach zainwestowanych jednostek osadniczych, a posiadających instalacje wodociągowe oraz spływem z pól środków ochrony roślin i służących produkcji rolnej.

Zanieczyszczenia obszarowe są także podstawowym zagrożeniem jakości wód podziemnych. Oprócz wyżej wymienionych czynników, składają się na nie także: niewłaściwe stosowanie nawozów mineralnych (zbyt duże jednorazowe dawki), nieszczelne zbiorniki ściekowe tzw. szamba. Na podstawie badania wód podziemnych przeprowadzonego w Kowiesach zostały one zaliczone do klasy Ib. Charakteryzują się wysoką jakością, nieznacznym zanieczyszczeniem o naturalnym chemizmie. Odpowiadają wodom do celów pitnych i gospodarczych wymagających prostego uzdatniania.

W zakresie zanieczyszczenia powietrza – podstawowymi źródłami emisji zanieczyszczeń do atmosfery są indywidualne paleniska domowe oparte o konwencjonalne nośniki energii cieplnej tzw. emisja niska oraz ruch samochodowy, szczególnie na drogach krajowych.

Ujemny wpływ emisji niskiej na stan atmosfery zaznacza się w sezonie grzewczym, natomiast emisja spalin samochodowych rozkłada się równomiernie w ciągu roku.

Gorsze warunki aerosanitarne występują na terenach osadniczych usytuowanych w ciągu dróg krajowych, gdzie czynniki zanieczyszczające powietrze kumulują się.

W odniesieniu do gleb – zanieczyszczeniu gazami silnikowymi podlegają grunty położone w pasie drogowym dróg krajowych o znacznym natężeniu ruchu. Obszar gminy, poza powierzchnią leśną i dolinami, jest wyraźnie przekształcony w wyniku intensywnego użytkowania rolniczego oraz rozwoju osadnictwa, co też nie pozostaje bez ujemnego wpływu na stan sanitarny gleb.

2.1.3. Turystyka

Gmina Kowiesy ma znaczące walory rekreacyjno – wypoczynkowe, szczególnie przydatne dla turystyki i rekreacji podmiejskiej. W tym kontekście istotne jest bardzo dobre położenie gminy i niewielkie odległości do metropolii warszawskiej i łódzkiej oraz innych miast takich jak: Rawa Mazowiecka, Skierniewice, Żyrardów.

Gmina posiada interesujące, lecz mało rozpropagowane, dziedzictwo kulturowe w postaci obiektów zabudowy sakralnej i świeckiej oraz dziedzictwo przyrodnicze w postaci Bolimowskiego Parku Krajobrazowego. Przez gminę przebiegają szlaki turystyczne, ale brak jest oznakowania atrakcji turystycznych i prowadzących do nich dróg dojazdowych. Niewiele jest wydawnictw promocyjnych (za wyjątkiem opracowanych przez Bolimowski Park Krajobrazowy i Lokalną Grupę Działania „Kraina Rawki”, które opisują łącznie walory kilku okolicznych gmin).

Do najbardziej znanych szlaków zaliczamy:

- szlak niebieski pieszy ewentualnie rowerowy (ŁD-4524n): Kowiesy – Chełmce - Sowa Góra – Jeruzal – Olszanka - Puszcza Mariańska - Rezerwat „Puszcza Mariańska” - Jesionka PKP – Miedniewice PKS – 39 km;
- szlak zielony rowerowy „Szlak Starych Dworków”: Skierniewice PKP – Las Pamięcki – Rawiczów – Trzcianna – Stara Rawa – Lisna – Paplin – Wola Pękoszewska – Babilonka – Wilczynek – Puszcza Mariańska – Bartniki – Ruda – Skierniewice – 55 km;
- Łódzki Szlak Konny o długości ponad 200 km – najdłuższa w Europie trasa skierowana dla miłośników turystyki konnej. Szlak powstał w ramach projektu „Turystyka w siodle – infrastruktura innowacyjnego i unikatowego produktu turystycznego, realizowanego przez Samorząd Województwa Łódzkiego..

Pewne formy edukacji turystycznej prowadzone są przez szkoły podstawowe i Gimnazjum w Jeruzalu w ramach zajęć pozalekcyjnych.

Na terenie gminy działa Ludowy Zespół Sportowy w Woli Pękoszewskiej - „MUSKADOR”, który prowadzi sekcje piłki nożnej.

Bazę sportową uzupełniają dwie sale gimnastyczne w Jeruzalu (niepełnowymiarowa) i Kowiesach. Na terenie gminy funkcjonują również 2 boiska sportowe: jedno do piłki nożnej w Woli Pękoszewskiej, użytkowane głównie przez Ludowy Zespół Sportowy oraz boisko wielofunkcyjne przy Publicznym Gimnazjum w Jeruzalu, w części sfinansowane w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich działanie „Wdrażanie lokalnych strategii rozwoju” dla operacji, które odpowiadają warunkom przyznania pomocy w ramach działania „Odnowa i rozwój wsi”.

Dziedzictwo kulturowe

O bogatej przeszłości terenów dzisiejszej Gminy Kowiesy świadczą rozsiane po całym jej obszarze zabytki architektury i budownictwa, reprezentujące różne style, od gotyckiego począwszy. Z terenu gminy do rejestru zabytków wpisano następujące obiekty:

- 1) Chojnata – zespół Kościoła pw. św. Marcina (kościół, dzwonnica, cmentarz przykościelny, ogrodzenie) oraz zespół dworski (dwór i park),
- 2) Jeruzal – Kościół pw Podwyższenia Krzyża, dzwonnica drewniana, cmentarz przykościelny,
- 3) Paplin – park dworski,
- 4) Turowa Wola – dwór, park,
- 5) Ulaski – mogiła zbiorowa z 1944 r.
- 6) Wędrogów – dwór, park,
- 7) Wola Pękoszewska – zespół dworski,
- 8) Lisna - dwór szlachecki (wpisany do Gminnej Ewidencji Zabytków).

Fot. 4. Kościół pw. Świętego Marcina w Chojnacie

Obecny budynek kościoła pochodzi z początku XVII wieku, ale niektóre elementy są znacznie starsze i pochodzą z XIV wieku. Jest to budowla jednonawowa, orientowana, z cegły, nieotynkowana. Pokryta dwuspadowym dachem z blachy, z niewielką wieżyczką. Frontowa fasada jest ozdobiona sterczynami, zaś nad drzwiami wejściowymi umieszczono okno z witrażem. We frontową ścianę wmurowane są tablice epitafijne, zaś przed nimi stoją zabytkowe kropielnice. Obok kościoła stoi drewniana dzwonnica o konstrukcji słupowej, przykryta dachem namiotowym.

Fot. 5. Dwór w Chojnacie i zabytkowa aleja modrzewiowa

Dwór w Chojnacie to murowany, parterowy budynek pochodzący z pierwszej połowy XIX w. Zbudowany na rzucie prostokąta, posiada dwuspadowy dach, a w nim pięterko, a także drewnianą przybudówkę i czterokolumnowy ganek. Wokół dworu rozciąga się park, posadzony około 1812 r. Do dworu prowadzi aleja wysadzana modrzewiami. Obecnie dwór stanowi własność prywatną i jest wykorzystywany do celów agroturystycznych.

Fot. 6. Dwór w Woli Pękoszewskiej

Dwór w Woli Pękoszewskiej zbudowany został prawdopodobnie około 1825 roku, a jego przebudowa i rozbudowa miała miejsce przed 1930 rokiem. Budowla ma charakter klasycystyczny. Dwór składa się z trzech części: najstarszej parterowej – drewnianej oszalowanej, dwupiętrowej murowanej przybudówki - skrzydła z końca XIX w. oraz murowanej piętrowej części frontowej z portykiem wgłębny, wspartym na 4 jońskich kolumnach, dźwigających neobarokowe zwieńczenie rzeźbiarskie z kartuszami. Wokół dworu rozciąga się park krajobrazowy z 1800 roku, a przekomponowany w 1842 r.

Nad głównym wejściem znajdują się ślady kartuszy herbowych rodu Górskich i Szembeków. Niżej widnieje inskrypcja: „Ja Panie, niechaj mieszkam w tem gnieździe ojczystem, a Ty mię zdrowiem opatrz i sumieniem czystem. Jan Kochanowski” i data 1923 lub 1928.

W 1825 roku dobra Woli Pękoszewskiej objął Franciszek Górski. Po nim kolejnymi właścicielami byli jego syn Jan, potem wnuk Antoni i jego syn Andrzej. Przez długie lata dwór rodu Górskich herbu Boża Wola to ośrodek życia polskiego, „gniazdo rodzinne” czterech pokoleń Górskich, którzy utrzymywali bliskie kontakty m.in. z Okęckimi z Babska i Krasieńskimi z Radziejowic. Przyjmowali Henryka Sienkiewicza, Leona Wyczółkowskiego, Józefa Rapackiego, Józefa Mehoffera. Najczęstszym jednak gościem był mieszkający w Kuklówce Józef Chełmoński, który podczas częstych i długich pobytów w Woli Pękoszewskiej w latach 1895 – 1914 namalował tu obrazy m.in. „Orka”, „Przed figurą”, „Burza”.

W czasie okupacji dwór zajęty był w znacznej części przez żandarmerię niemiecką. Mimo to Górcy udostępniłi swój dom dla celów konspiracji. W piwnicach dworu, pod posterunkiem żandarmerii znajdował się magazyn broni Armii Krajowej. Tutaj też znajdowało się więzienie dla jeńców wojennych, o czym świadczą liczne ślady na ścianach piwnic. Po wojnie majątek uległ nacjonalizacji. W 2006 roku dwór powrócił do swych prawowitych właścicieli.

Fot. 7. Dwór w Turowej Woli

Dwór w Turowej Woli został wybudowany w latach 1980-82 w stylu klasycystycznym. Dwór został posadowiony na fundamentach starego, istniejącego tu dworu Ostromęckich z przełomu XVIII i XIX wieku. Jest to budynek murowany z cegły i otynkowany, posadowiony na planie prostokąta, o regularnej bryle, podpiwniczony, parterowy, z mieszkalnym poddaszem. Dach czterospadowy o połaciach krytych gontem i symetrycznie rozmieszczonymi otworami okiennymi typu powiekowego. Elewacja frontowa 9 osiowa, z 3 osiowym, czterokolumnowym portykiem tokańskim umieszczonym centralnie, wieńczonym trójkątnym szczytem z oculusem. Otwory okienne wyposażone w okiennice.

W dworze w Turowej Woli nagrywane były takie filmy jak: „Nad Niemnem”, „Pan Tadeusz”, „Panna z mokrą głową”, „Widziadło” oraz „Panny i wdowy”. Obecnie stanowi własność prywatną.

Ze względu na walory przyrodniczo – krajobrazowe i kulturowe obszar objęty Strategią posiada dogodnie warunki dla rozwoju turystyki wiejskiej, która uważana jest za nowoczesną formę dawnych letnisk i „wczasów pod gruszą”. Agroturystyka wiąże się z bliskim kontaktem turystów ze środowiskiem naturalnym, miejscową społecznością i jej kulturą.

Rola agroturystyki w aktywizacji społeczno - gospodarczej wsi w województwie łódzkim i w całym kraju ma coraz większe znaczenie, zwłaszcza w regionach turystycznie atrakcyjnych pod względem walorów przyrodniczych, krajobrazowych, środowiskowych i zabytków, a więc takich jakimi dysponuje gmina Kowiesy.

Na terenie gminy działają gospodarstwa agroturystyczne całoroczne: w Chojnacie, Zawadach, Paplinie i Borszycach, a także sezonowo w Jeruzalu i Wycince Wolskiej. Gospodarstwa te stanowią świetną bazę wypadową wycieczek po turystycznych szlakach pieszych, rowerowych i konnych. Są to idealne miejsca dla miłośników przyrody.

Gospodarstwa agroturystyczne zlokalizowane są w atrakcyjnych i ciekawych przyrodniczo terenach, przez które przebiegają ścieżki rowerowe, piesze i konne szlaki.

Fot. 8. Gospodarstwo agroturystyczne w Borszycach

Fot. 9. Gospodarstwo agroturystyczne w Chojnacie w zabytkowym dworze

Fot. 10. Stawy w gospodarstwie „Politowizna” w Paplinie

Fot. 11. Zagroda wiejska w Wycince Wolskiej

Fot. 12. Stawy rybne w Jeruzalu

Gospodarstwa agroturystyczne oferują nie tylko ciszę i spokój, ale także produkty: ryby, owoce z sadów, naturalny miód z własnej pasieki, wiejskie jaja czy mleko "prosto od krowy".

Korzyści z rozwoju istniejących i przyszłych gospodarstw agroturystycznych będą sięgać daleko poza osiągnięcie dodatkowego dochodu przez mieszkańców wsi. Właściciele gospodarstw rolnych, aby uzyskać jak największe obroty w agroturystyce, będą musieli dbać o otoczenie, inwestować w ochronę przyrody (oznakowania drzewostanu, wyznaczanie ścieżek rowerowych, do wędrówek pieszych, estetyczne pojemniki na odpady itp.), a Gmina promować zabytkowe obiekty. Dzięki takim działaniom kultywowane będą tradycje i zwyczaje regionu. Rozwój agroturystyki pozwoli na zachowanie zwyczajów, techniki, sztuki i rękodzieła, co w tożsamości każdego regionu jest niezwykle ważne.

Reasumując, Gmina Kowiesy posiada walory dziedzictwa przyrodniczego i turystycznego, lecz nie są one obecnie w pełni wykorzystywane dla celów turystycznych. Wykorzystanie tych zasobów poprzez ich odpowiednią promocję i uzupełnienie infrastruktury, może doprowadzić do rozwoju funkcji turystyczno - rekreacyjnych gminy tak dla jej mieszkańców jak i osób przyjezdnych.

2.1.4. *Infrastruktura techniczna*

Sieć komunikacyjna

Podstawowym elementem systemu transportowego gminy jest układ drogowy, który zapewnia także podstawowe powiązanie zewnętrzne w skali powiatu, regionu, a także w skali krajowej i międzynarodowej.

Strategia Rozwoju Gminy Kowiesy na lata 2016-2022

Sieć drogową tworzą drogi publiczne zaliczone do poszczególnych kategorii, tj.: krajowych, powiatowych i gminnych oraz drogi wewnętrzne nie zaliczone do publicznych (w szczególności drogi w osiedlach mieszkaniowych, dojazdowe do gruntów rolnych i leśnych, dojazdowe do obiektów użytkowanych przez przedsiębiorców itd.).

Na obszarze gminy nie występują drogi wojewódzkie.

Drogi krajowe

- Droga S 8 w relacji: Warszawa – Rawa Mazowiecka – Piotrków Tryb. – Wrocław, posiada dwie jezdnie dwupasmowe o nawierzchni betonowej i częściowo ograniczonej dostępności. Dostępność ta realizowana jest poprzez skrzyżowania w Zawadach oraz zjazdy i wjazdy w rejonie wsi Kowiesy i Wędrogów (stan po przebudowie drogi S8). Droga ta stanowi jednocześnie pewne ograniczenie w powiązaniu komunikacji wschodniej i zachodniej części gminy.
- Droga krajowa nr 70 w relacji: Łowicz – Skierniewice – Zawady (do drogi nr S8), posiadająca 1 jezdnię dwupasmową o nawierzchni bitumicznej. W Zawadach zlokalizowany jest bezkolizyjny węzeł łączący drogi krajowe z drogą powiatową 1334E.

Drogi powiatowe

Na obszarze gminy zlokalizowanych jest 5 dróg powiatowych o łącznej długości 30,25 km. Drogi te stanowią podstawowe ciągi komunikacyjne dla ruchu wewnętrznego w obrębie gminy.

Drogi powiatowe posiadają jezdnie o nawierzchni bitumicznej. Większość dróg powiatowych nie spełnia standardów co do szerokości pasa jezdni i wytrzymałości w zakresie nacisku na oś wymaganych dla tego typu dróg. Ich stan techniczny jest również niezadawalający.

Tabela 2. Wykaz dróg powiatowych w gminie Kowiesy według stanu na 31 grudnia 2015 r.

Lp.	Nr drogi	Nazwa drogi	Długość drogi [m]	W tym naw. twardej [m]	Średnia szerokość jezdni [m]
1.	1316 E	Pod Borem - Wilkowice-Kwasowiec - Raducz – Jeruzal (do granicy woj. mazowieckiego (Wola Polska)	3 000	3 000	5
2.	1334 E	Zawady – Biała Rawska	6 400	6 400	5
3.	1321 E	Kowiesy – Zakrzew	4 000	3 400	5
4.	1333 E	Chojnata – Grzymkowiec (do drogi nr 4101E)	5 900	5 900	5
5.	1330 E	Nowy Kawęczyn – Jeruzal – Wędrogów – Kowiesy -Wola Pękoszewska (do drogi nr 70)	10 950	10 950	5 (odcinek o dł. 3 km na terenie wsi Paplin – szerokość poniżej 4 m)
RAZEM			30 250	29 650	-

Źródło: Dane Urzędu Gminy Kowiesy

Drogi gminne

Do dróg gminnych zalicza się drogi o znaczeniu lokalnym nie zaliczone do innych kategorii, stanowiące uzupełniającą sieć dróg służących miejscowym potrzebom, z wyłączeniem dróg wewnętrznych.

W obszarze administracyjnym gminy zlokalizowane są 24 drogi z kategorią drogi gminnej, o łącznej długości 43,887 km. Tylko około 15 km posiada jezdnie o nawierzchniach bitumicznych, pozostałe są utwardzone destruktem lub tłuczniem.

Niezależnie od dróg uznanych jako drogi gminne – występują drogi o funkcji porównywalnej z drogami gminnymi. Są to drogi wewnętrzne oraz dojazdowe. Powstawały one wraz z rozwojem zabudowy mieszkaniowej oraz infrastruktury poszczególnych wsi. W roku bieżącym planowane jest zaliczenie kolejnych 20 dróg (o łącznej długości prawie 35 km) do kategorii dróg gminnych, co ma ułatwić pozyskanie środków na ich modernizację.

Funkcjonalny układ komunikacyjny gminy nie idzie w parze ze stanem technicznym dróg, które przebiegają przez gminę. Modernizacji wymagają: drogi powiatowe oraz drogi gminne i jest to jedno z najważniejszych zadań samorządu w Kowiesach i powiatu skierniewickiego.

Tabela 3. Wykaz dróg gminnych według stanu na dzień 31.12.2015 r.

Lp.	Nazwa drogi	Nr drogi	Lokalizacja	dł. w mb	Nawierzchnia
1.	Wola Pękoszewska - Korabiewice	115150 E	od drogi krajowej nr 70 do granicy gminy /Korabiewice/	950	destrukt
2.	Wola Pękoszewska – Borszyce	115151 E	od drogi krajowej nr 70 do granicy gminy /Powązki/	2.700	destrukt, tłuczeń, pospółka
3.	Wędrogów - Pękoszew	115152 E	od drogi powiatowej 1330E do drogi krajowej nr 70	4.000	bitumiczna
4.	Chrzczonowice - Paplinek - Lisna	115153 E	od drogi krajowej Nr S8 do granicy gminy /Psary/	4.800	destrukt, tłuczeń, bruk
5.	przez wieś Nowy Wylezin	115154 E	od drogi powiatowej do granicy gminy /Antoninów/	1.300	bitumiczna
6.	Stary Wylezin – Michałowice – Turowa Wola	115155 E	od drogi powiatowej nr 1321E do drogi powiatowej 1333E	3.200	bitumiczna
7.	przez wieś Budy Chojnackie	115156 E	od drogi powiatowej 1334E do granicy gminy /Lindów/	800	bitumiczna
8.	przez wieś Chrzczonowice	115157 E	od drogi krajowej nr 8 do wsi Stary Wylezin	2.889	bitumiczna
9.	przez wieś Chrzczonowice	115158 E	od drogi krajowej nr 8 do granicy gminy /Gołyń/	1.600	bitumiczna, destrukt
10.	przez wieś Franciszków	115159 E	od drogi krajowej nr 8 do drogi powiatowej nr 1334E /Ulaski/	3.000	destrukt
11.	droga osiedlowa w Kowiesach /obwodnica trasy nr 8/	115160 E	od drogi powiatowej 1330E do drogi krajowej Nr 8	260	bitumiczna
12.	Jeruzal	115161E	do granicy woj. mazowieckiego (Łajszczew)	1.000	gruntowa
13.	Zawady	115162 E	do granicy woj. mazowieckiego (Gąba)	2.000	destrukt
14.	przez wieś Wola Pękoszewska	115164E	od drogi krajowej nr 70 w kierunku Niemieryczewa	1.410	destrukt, bruk
15.	Chelmece	115165E	od drogi powiatowej nr 1330E	1.796	destrukt
16.	Jeruzal – Wólka Jeruzalska	115166E	Jeruzal – Wólka Jeruzalska	1.566	tłuczeń

Lp.	Nazwa drogi	Nr drogi	Lokalizacja	dł. w mb	Nawierzchnia
17.	Ulaski	115167E	do granicy z gminą Mszczonów	1.450	destrukt
18.	Wędrogów - Kowiesy	115168E	Wędrogów - Kowiesy	2.824	destrukt
19.	Wola Pękoszewska	115169E	od drogi powiatowej nr 1330E do drogi krajowej nr 70	600	bitumiczna
20.	Wola Pękoszewska	115170E	od drogi powiatowej nr 1330E do drogi krajowej nr 70	1.180	destrukt, gruntowa, płyty betonowe
21.	Paplin - Chrzczonowice	115171E	do drogi krajowej S8	1.375	destrukt
22.	Wymysłów-Chojnatka-Chojnata	115172E	do drogi powiatowej nr 1333E w Chojnacie	1.312	tłuczeń
23.	Zawady	115173E	od drogi krajowej nr 70 do drogi krajowej nr S8	975	bitumiczna
24.	Jakubów	113005E	od drogi powiatowej nr 1333E do granicy gminy	900	destrukt, pospółka
RAZEM:				43 887	

Źródło: Dane Urzędu Gminy Kowiesy

Sieć wodociągowa

Gminy powiatu skierniewickiego nie należą do czołówki pod względem zwodociągowania i skanalizowania. Nadal istnieją duże dysproporcje pomiędzy poszczególnymi gminami. Według stanu na dzień 31 grudnia 2015 roku na obszarze powiatu skierniewickiego było 720,3 km czynnej sieci rozdzielczej. W stosunku do roku 2006 przybyło 102,2 km i to głównie dzięki wsparciu finansowemu z Unii Europejskiej. W czołówce gmin, które na przestrzeni ostatniego 10-lecia wybudowały najwięcej kilometrów sieci wodociągowej znajduje się gmina Kowiesy, w której w latach 2006-2015 długość sieci zwiększyła się prawie o 100% (wybudowano 40,8 km).

Tabela 4. Długość czynnej sieci rozdzielczej w powiecie skierniewickim w rozbiciu na gminy

Nazwa jednostki	Długość czynnej sieci rozdzielczej									
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
	[km]	[km]	[km]	[km]	[km]	[km]	[km]	[km]	[km]	[km]
Powiat skierniewicki	618,1	645,8	650,8	652,4	662,1	683,8	684,8	686,5	694,7	720,3
Bolimów	89,6	89,6	89,6	89,7	89,7	89,7	89,7	89,7	90,6	93,9
Głuchów	80,6	80,6	80,7	80,7	81,6	82,4	82,9	85,2	90,5	90,5
Godzianów	34,9	34,9	34,9	35,0	35,0	35,0	35,0	35,0	35,0	35,0
Kowiesy	51,7	51,7	51,7	51,7	57,0	75,4	75,4	75,4	75,4	92,5
Lipce Reymontowskie	43,2	43,2	43,2	43,2	43,4	43,6	43,6	43,6	45,1	45,5
Maków	74,6	74,6	74,6	74,6	74,6	74,6	74,6	74,6	74,6	74,6
Nowy Kawęczyn	93,5	97,0	98,1	98,1	98,1	98,5	98,5	98,5	98,5	98,5
Skierniewice	104,4	128,2	131,1	132,5	135,8	137,7	138,2	138,3	138,8	143,6
Słupia	45,6	46,0	46,9	46,9	46,9	46,9	46,9	46,2	46,2	46,2

Źródło: GUS, Bank Danych Lokalnych

Tabela 5. Liczba przyłączy w gminach powiatu skierniewickiego w latach 2006-2015

Nazwa jednostki	przyłącza prowadzące do budynków mieszkalnych i zbiorowego zamieszkania									
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
	[szt.]	[szt.]	[szt.]	[szt.]	[szt.]	[szt.]	[szt.]	[szt.]	[szt.]	[szt.]
Powiat skierniewicki	9 178	9 322	9 787	10 064	10 186	10 307	10 478	10 247	10 515	10 858
Bolimów	1 158	1 158	1 158	1 336	1 342	1 342	1 342	1 366	1 383	1 524
Głuchów	1 369	1 369	1 384	1 386	1 386	1 388	1 391	1 402	1 528	1 528
Godzianów	563	568	571	590	600	600	608	618	613	636
Kowiesy	489	493	503	513	579	582	697	697	702	773
Lipce Reymontowskie	933	943	950	959	959	959	959	967	980	988
Maków	1 446	1 485	1 577	1 595	1 595	1 600	1 600	1 640	1 725	1 749
Nowy Kawęczyn	811	820	903	917	925	939	970	986	998	1 016
Skierniewice	1 751	1 811	2 054	2 077	2 103	2 194	2 200	1 856	1 881	1 922
Słupia	658	675	687	691	697	703	711	715	705	722

Źródło: GUS, Bank Danych Lokalnych

Tabela 6. Liczba osób korzystających z sieci wodociągowej w gminach powiatu skierniewickiego w latach 2006-2014

Nazwa jednostki	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
	[osoba]	[osoba]	[osoba]	[osoba]	[osoba]	[osoba]	[osoba]	[osoba]	[osoba]
Powiat skierniewicki	29 502	29 543	29 843	29 966	30 659	30 700	31 004	30 798	33 511
Bolimów	3 412	3 409	3 406	3 498	3 543	3 545	3 565	3 513	3 518
Głuchów	5 188	5 161	5 128	5 106	5 149	5 133	5 130	5 125	5 545
Godzianów	2 285	2 275	2 263	2 259	2 259	2 252	2 247	2 242	2 338
Kowiesy	663	669	677	694	821	828	1 043	1 050	1 826
Lipce Reymontowskie	2 923	2 929	2 897	2 918	2 926	2 930	2 909	2 900	3 280
Maków	5 122	5 109	5 190	5 164	5 180	5 168	5 198	5 254	6 008
Nowy Kawęczyn	2 532	2 547	2 604	2 606	2 671	2 658	2 678	2 697	2 711
Skierniewice	4 990	5 062	5 314	5 354	5 670	5 749	5 773	5 560	5 593
Słupia	2 387	2 382	2 364	2 367	2 440	2 437	2 461	2 457	2 692

Źródło: GUS, Bank Danych Lokalnych

Tabela 7. Liczba osób korzystających z sieci wodociągowej w % ogółu ludności w gminach powiatu skierniewickiego w latach 2006-2014

Nazwa jednostki	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]
Powiat skierniewicki	77,5	77,6	78,4	78,8	80,1	80,3	80,9	80,4	87,7
Bolimów	84,1	84,2	84,1	86,0	86,6	86,7	86,7	86,9	87,0
Głuchów	84,9	84,8	84,9	84,8	86,6	86,6	86,6	86,7	94,4
Godzianów	84,3	84,1	83,6	84,4	85,4	85,4	85,6	85,8	89,4
Kowiesy	21,6	22,0	22,5	23,2	27,6	27,7	34,8	34,9	61,2
Lipce Reymontowskie	86,7	87,0	86,7	87,4	88,1	88,1	88,1	88,2	99,8
Maków	85,3	84,9	85,8	85,5	86,5	86,5	86,5	86,8	99,9
Nowy Kawęczyn	77,2	77,4	78,9	79,5	79,4	79,7	80,2	80,4	80,6
Skierniewice	73,8	74,3	77,3	77,0	78,3	79,1	79,2	76,1	76,4
Słupia	88,3	88,7	88,2	88,4	90,4	90,5	90,6	90,6	99,9

Źródło: GUS, Bank Danych Lokalnych

Powyższe dane pokazują, że pomimo znaczącej poprawy w zakresie zwodociągowania w gminie Kowiesy to jednak nadal jest to poziom niezadowalający. Wśród gmin powiatu skierniewickiego Kowiesy zajmują ostatnie miejsce w procentowym udziale ogółu ludności korzystającej z sieci wodociągowej (61,2%), chociaż w stosunku do roku 2006 udział wzrósł o 150%.

Obszary zwodociągowane na terenie gminy Kowiesy zaopatrywane są w wodę ze stacji uzdatniania wody w Starym Wylezinie i Paplinie oraz ujęcia w Michałowicach. W pozostałej, niezwodociągowanej części gminy, mieszkańcy bazują na studniach kopanych i studniach wierconych.

W najbliższym czasie planowana jest budowa wodociągu dla pozostałej części miejscowości: Borszyc, Pękoszewa, Franciszkowa, Wycinki Wolskiej, Wędrogowa, Ulasek, Jakubowa i Zawad (część wschodnia wsi). Inwestycja obejmować będzie około 30 km sieci wodociągowej i zakończy wodociągowanie gminy, dając możliwość dostępu do sieci prawie 100% mieszkańców.

Sieć kanalizacyjna

Na terenie gminy Kowiesy nie funkcjonuje sieć kanalizacji sanitarnej. Nieczystości płynne z gospodarstw domowych i instytucji gromadzone są w bezodpływowych zbiornikach, które są opróżniane w miarę potrzeb. Istniejący sposób pozbywania się ścieków poprzez odprowadzanie ich do gruntu, wód powierzchniowych lub gromadzenie w zbiornikach, często nieszczelnych, nie zapewnia prawidłowej ochrony wód podziemnych i powierzchniowych oraz właściwych warunków sanitarnych. Może to doprowadzić w krótkim czasie do pogorszenia się jakości środowiska przyrodniczego, szczególnie wód powierzchniowych. Istnieją nieliczne indywidualne i gminne² przydomowe oczyszczalnie biologiczne

² Jedna oczyszczalnia o wydajności do 5m³ na dobę

(rozsączkowe). Problemem gminy w zakresie kanalizacji jest m. in. zbyt duże rozproszenie gospodarstw domowych. Kwestia konieczności regulacji gospodarki ściekowej stanowi jedno z najistotniejszych wyzwań dla władz samorządowych Gminy Kowiesy. Prognozuje się, że podstawę gospodarki ściekowej na terenie gminy stanowią będą przydomowe oczyszczalnie ścieków

Gospodarka odpadami

Największą grupę odpadów powstających na terenie gminy Kowiesy stanowią odpady komunalne, tj. odpady powstające w gospodarstwach domowych oraz u innych wytwórców (głównie z sektora handlowego, usługowego, obiektów użyteczności publicznej) i nie zawierające odpadów niebezpiecznych.

Do lipca 2013 roku odpady wytworzone na terenie gminy zbierane były przez wyspecjalizowane firmy oraz transportowane i składowane na wysypisku zlokalizowanym poza gminą. W dniu 1 stycznia 2012 r. weszła w życie znowelizowana ustawa o utrzymaniu czystości i porządku w gminach, która zmieniła obowiązujące do lipca 2013 r. zasady zbiórki i utylizacji odpadów komunalnych. Z dniem 1 lipca 2013 r. obowiązek wywozu nieczystości stałych przejęła gmina. Gospodarka odpadami z sektora komunalno-bytowego prowadzona jest w ramach zbiórki odpadów stałych zmieszanych oraz selektywnej zbiórki odpadów typu workowego. Odpady stałe zmieszane gromadzone są w pojemnikach o pojemności 120 l. Worki do segregacji odpadów (szkło, papier, plastik) dostarczane są przez firmę odbierającą odpady z terenu gminy. Wszystkie odpady odbierane są raz w miesiącu. Mieszkańcy gminy oddają odpady zgodnie z obowiązującym harmonogramem odbioru odpadów. Obecnie odpady z terenu Gminy Kowiesy odbierane są przez firmę ENERIS Surowce S.A. Oddział w Tomaszowie Mazowieckim. Dwa razy w roku przeprowadzana jest zbiórka odpadów wielkogabarytowych. Na terenie Gminy Kowiesy nie ma składowiska odpadów komunalnych. Składowanie odpadów oraz mechaniczno – biologiczne przetwarzanie najczęściej odbywa się na składowisku ZGO AQARIUM Sp. z o. o., Pukinin 140.

Tabela 8. Ilość odpadów zebranych z terenu gminy Kowiesy w latach 2011-2015

Rodzaj	Jednostka	2012	2013	2014	2015
Odpady komunalne zebrane ogółem	Mg	523,1	483,5	531,8	520,0
Odpady komunalne zebrane selektywnie	Mg	28,2	69,2	150,6	155,4
Liczba gospodarstw objętych selektywną zbiórką odpadów	szt.	937	953	982	992
Liczba zebranych odpadów azbestowych	Mg	-	86,9	148,3	-

Źródło: Dane Urzędu Gminy

Sieć telekomunikacyjna

Na terenie gminy istnieje rozwinięta sieć telekomunikacyjna. Cały obszar pokryty jest siecią, do której mieszkańcy mają zapewnioną dostępność. Centrale telekomunikacyjne znajdują się w miejscowościach Kowiesy i Jeruzal.

Na terenie gminy zlokalizowane są także 4 nadajniki telefonicznej sieci komórkowej. Większość gospodarstw domowych ma możliwość korzystania z Internetu z różnych dostępnych na rynku technologii. Są jednak obszary o znikomym zasięgu.

Sieć elektroenergetyczna

Przez Gminę Kowiesy przebiegają dwie linie elektroenergetyczne. Są to linie 110 kV relacji GPZ Mszczonów – GPZ Zawady i GPZ Zawady – GPZ Tarczyn. Linie te zasilane są przez GPZ Zawady.

Gmina w energię elektryczną zasilana jest z równomiernie rozłożonej sieci linii 15 kV. Napięcie ze średniego na niskie przetwarzane jest na stacjach zlokalizowanych na terenie Gminy Kowiesy obsługiwanych przez Zakład Energetyczny – Rejon Żyrardów w Żyrardowie. Odnotować należy słabą jakość linii niskiego napięcia (stare drewniane słupy, z lat 60 tych, zagrażające bezpieczeństwu), trudności w usuwaniu awarii, brak wystarczającej liczby stacji trafo wg. obowiązujących przepisów. Teren Gminy obsługują dwa posterunki energetyczne z sąsiednich gmin, co powoduje opóźnienia w usuwaniu awarii.

Gospodarka ciepła

Przez teren gminy przechodzi gazociąg wysokiego ciśnienia relacji Mory – Piotrków o nominalnym ciśnieniu 4,0 MPa. Obecnie z gazociągu zasilani są również odbiorcy w Skierniewicach, Żyrardowie, Mszczonowie i Rawie Mazowieckiej. Przez teren gminy przebiega również druga nitka tego gazociągu o ciśnieniu nominalnym 6,3 MPa. Odgałęzienie w kierunku Skierniewic następuje w miejscowości Chrzczonowice.

W gminie Kowiesy nie funkcjonują scentralizowane systemy ogrzewania oraz sieci ciepłownicze zaopatrujące gospodarstwa domowe i instytucje (nie istnieją zakłady, które produkowałyby ciepło oraz jednostki zajmujące się dystrybucją ciepła). Zaopatrzenie w ciepło na terenie gminy odbywa się poprzez indywidualne źródła, oparte o tradycyjne nośniki energii. W przeważającej części źródła ciepła opalane są węglem. W niewielkiej części w kotłowniach źródłem ciepła jest olej opałowy oraz gaz propan – butan. Rozpowszechniona jest forma zaopatrzenia w gaz propan – butan w postaci 11 kilogramowych butli, wspierana przez rozbudowaną sieć dystrybucji. W ostatnim czasie część gospodarstw przeszło na kotłownie opalane biomasą, najczęściej resztkami z rolnictwa, sadownictwa.

Większe urządzenia energetyczne spalania paliw są w kotłowniach w budynkach użyteczności publicznej i zakładach przemysłowych.

Tabela 9. Kotłownie w budynkach użyteczności publicznej w gminie Kowiesy

Lokalizacja obiektu	Źródło ciepła	Moc (kW)	Rodzaj paliwa
Urząd Gminy Kowiesy, budynek Gminnej Biblioteki Publicznej w Kowiesach	Piec grzewczy	60 kW	brykiet
Szkoła Podstawowa w Kowiesach	Piec olejowy		Olej opałowy
Publiczne Gimnazjum w Jeruzalu	Piec olejowy		Olej opałowy
Niepubliczna Szkoła Podstawowa w Turowej Woli	Piec grzewczy	25kW	pellet
Ośrodek Zdrowia w Kowiesach	Piec olejowy	80 kW	Olej opałowy
Budynek OSP w Jeruzalu	Piec węglowy	25 kW	ekogroszek
Budynek OSP w Paplinie	Piec węglowy	25 kW	ekogroszek
Budynek OSP w Turowej Woli	Piec grzewczy	20 kW	pellet
Budynek OSP w Woli Pękoszewskiej	Piec węglowy	38 kW	ekogroszek

Źródło: Dane Urzędu Gminy

Biorąc pod uwagę wszystkie powyższe uwarunkowania, barierą dla rozwoju gminy jest niski poziom wyposażenia w komunalną infrastrukturę techniczną, a w szczególności infrastrukturę wodociągową, kanalizacyjną i drogową. Największą bolączką jest zły stan techniczny dróg gminnych i powiatowych przebiegających przez teren gminy. Powoduje to, z jednej strony ograniczenie w rozwoju podmiotów gospodarczych i pozyskiwaniu nowych inwestorów, a z drugiej dużą uciążliwość dla mieszkańców oraz prowadzi do znacznych zanieczyszczeń powietrza atmosferycznego i gleby.

2.2. Sfera gospodarcza

2.2.1. Działalność gospodarcza

Analiza struktury działalności gospodarczej w gminie pod względem: zmiany liczby podmiotów gospodarczych w ostatnich latach, wiodących branż działalności gospodarczej oraz określenia potencjału gospodarczego wskazują obecną i prognozują przyszłą kondycję gospodarczą w gminie.

Bardzo ważne podczas analizy gospodarki i jej potencjału jest przeanalizowanie infrastruktury drogowej oraz położenia geostrategicznego gminy. Infrastruktura drogowa jest włączana do zasobu czynników produkcji określających ogólny poziom produkcji gminy i regionu. Czynniki te należą do dwóch podgrup, tj. czynniki „sztywne” potencjału regionalnego, jak np. występowanie bogactw naturalnych, korzystna lokalizacja, struktura sektorowa, infrastruktura różnego rodzaju (transportowa, telekomunikacyjna, wodno – kanalizacyjna, edukacja, usługi służby zdrowia itp.) oraz „mobilne” (podlegające możliwości

przepływu między regionami, w zależności od oferowanego wynagrodzenia) prywatne czynniki produkcji, tj. kapitał ludzki i rzeczowy.

Wyposażenie w sieć transportową pozwala przedsiębiorstwom zlokalizowanym w danym rejonie na obniżenie kosztów dostarczania surowców i dystrybucji towarów do/z firmy (poprzez tańszy i szybszy transport, lepszą organizację systemów logistycznych itp.). Wpływa to – po pierwsze – na pojawienie się korzyści skali, a co się może z tym wiązać – efektywniejsze wykorzystanie prywatnych czynników wytwórczych i większą konkurencyjność produkowanych dóbr, a po drugie – może w dalszej kolejności przyczynić się do ekspansji firmy na inne rynki, w efekcie – do uzyskania dodatkowych rosnących korzyści skali.

Udoskonalenia po stronie infrastruktury transportowej mogą przynieść zachętę do lokalizacji podmiotów gospodarczych i gospodarstw domowych. Po pierwsze pojawiają się zmiany w przestrzennej redystrybucji produkcji, zatrudnienia, a co za tym idzie także w rozkładzie populacji (zyskują rejony lepiej wyposażone w sieć komunikacyjną). Te zmiany lokalizacyjne powodują dalsze udoskonalenia, gdyż ekspansja produkcji na danym obszarze wpływa na szersze wykorzystanie znajdującego się tam wyposażenia kapitałowego oraz skłania do podejmowania nowych inwestycji.

Gmina Kowiesy położona jest pomiędzy ważnymi regionalnymi ośrodkami miejskimi tj. Rawa Mazowiecka, Skierniewice, Mszczonów oraz Żyrardów. Gmina jest z nimi dobrze skomunikowana. Przez Kowiesy przebiega ważny ciąg komunikacyjny - droga krajowa nr S8 (Warszawa - Wrocław) z ciągiem komunikacyjnym Łowicz – Skierniewice - Zawady (droga krajowa nr 70). Gmina usytuowana jest więc w doskonałym miejscu do rozwoju działalności gospodarczej. O ile dla nowo powstających firm lokalizacja nie jest kluczowym elementem rozwoju to dla firm już istniejących, rozważających nową lokalizację, jest to niezwykle ważny punkt odniesienia. Ze względu na niezwykle zasoby przyrodnicze i krajobrazowe gmina jest też dobrym miejscem do rozwoju funkcji hotelowo – rekreacyjnej.

Należy określić jak na gospodarkę i koniunkturę w Kowiesach oddziałują większe ośrodki miejskie regionu. Na pewno największy wpływ na koniunkturę mają miasta: Skierniewice i Żyrardów. Miasta te są ośrodkami handlowymi, gospodarczymi, kulturalnymi całych powiatów. Wpływ na rozwój gospodarki gminy Kowiesy mają również Sochaczew, Łowicz a także, choć w mniejszym stopniu - Warszawa i całe województwo mazowieckie oraz Łódź. Na rozwój gospodarczy Kowies wpływ ma również usytuowanie w centrum Polski, blisko drogi szybkiego ruchu. Gmina jest więc atrakcyjna tak pod względem inwestycyjnym jak i osadniczym.

Choć Warszawa nie rozwija się już tak dynamicznie jak kilka lat temu to jest najbardziej rozwiniętym miastem w Polsce, a województwo mazowieckie odznacza się najwyższymi wskaźnikami gospodarczymi. Województwa mazowieckie i łódzkie są więc dobrymi rynkami zbytu na produkty i usługi wytworzone w gminie Kowiesy.

Na terenie Gminy Kowiesy w roku 2015 zarejestrowanych było 181 podmiotów prowadzących działalność gospodarczą, z tego 8 sektora publicznego i 173 sektora prywatnego, z czego wynika, że rynek pracy na terenie gminy kształtowany jest głównie przez sektor prywatny.

Tabela 10. Podmioty gospodarki narodowej w gminie Kowiesy w latach 2009-2015

Podmioty gospodarki narodowej	Lata						
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Sektor publiczny	8	8	8	8	8	8	8
Sektor prywatny	167	170	175	177	179	178	173
ogółem	175	178	183	185	187	186	181

Źródło: GUS, Bank Danych Lokalnych

Zdecydowaną większość podmiotów gospodarczych w gminie stanowią jednostki prywatne. Taki stan rzeczy odzwierciedla ogólne tendencje panujące w gospodarce, gdzie najbardziej konkurencyjnymi i wytwarzającymi największą część Produktu Krajowego Brutto podmiotami są właśnie najmniejsze przedsiębiorstwa, które jednocześnie najbardziej elastycznie potrafią reagować na zmiany zachodzące na rynku. Należy zwrócić także uwagę, że te przedsiębiorstwa są też najbardziej podatne na zewnętrzną koniunkturę gospodarczą i ich rozwój jest uzależniony od pomocy instytucji okołobiznesowych.

W stosunku do roku 2009 nastąpił wzrost o 6 podmiotów prowadzących działalność gospodarczą sektora prywatnego.

Struktura branżowa w roku 2015 przedstawiała się następująco:

Tabela 11. Podmioty gospodarki narodowej w gminie Kowiesy według PKD w 2015 r.

Sekcja	Nazwa sekcji	Liczba podmiotów gospodarczych
A	Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo	14
C	Przetwórstwo przemysłowe	10
E	Dostawa: gospodarowanie ściekami i odpadami oraz działalność związana z rekultywacją	1
F	Budownictwo	22
G	Handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle	53
H	Transport i gospodarka magazynowa	10
I	Działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi	8
J	Informacja i komunikacja	5
K	Działalność finansowa i ubezpieczeniowa	2
L	Działalność związana z obsługą rynku nieruchomości	2
M	Działalność profesjonalna, naukowa i techniczna	12
N	Działalność w zakresie usług administrowania i działalność wspierająca	6
O	Administracja publiczna i obrona narodowa; obowiązkowe zabezpieczenie społeczne	7
P	Edukacja	9

Sekcja	Nazwa sekcji	Liczba podmiotów gospodarczych
Q	Opieka zdrowotna i pomoc społeczna	4
R	Działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją	5
S	Pozostała działalność usługowa	11
T	Gospodarstwa domowe zatrudniające pracowników; gospodarstwa produkujące wyroby i świadczące usługi na własne potrzeby	
OGÓŁEM:		181

Źródło: GUS, Bank Danych Lokalnych

Biorąc pod uwagę branże, w których funkcjonują przedsiębiorstwa zlokalizowane na terenie gminy, zauważyć można zdecydowaną przewagę sektora handlu i napraw (ok. 30%). Kolejnymi, najbardziej aktywnymi sektorami w gospodarce gminy Kowiesy jest budownictwo (ok. 12%) i rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo (ok. 7%). Świadczy to o dużych możliwościach rozwojowych gminy, gdyż obok zaspokajania podstawowych potrzeb mieszkańców poprzez działalność handlowo-usługową, wciąż bardzo perspektywiczne są tradycyjne sektory działalności prowadzonej w gminie.

Jednym ze wskaźników oceny przedsiębiorczości na danym terenie jest wskaźnik liczby podmiotów gospodarczych na 1000 mieszkańców. W roku 2015 na 1000 mieszkańców gminy przypadały 62 podmioty gospodarcze, co klasyfikuje Kowiesy na piątym miejscu wśród gmin powiatu skierniewickiego, ale z pewnością nie jest to wartość pozwalająca na wysoką ocenę aktywności gospodarczej. Poziom wskaźnika przedsiębiorczości od 2012 roku jest na tym samym poziomie, co świadczy o stagnacji w sferze działalności gospodarczej.

Tabela 12. Wskaźnik przedsiębiorczości w powiecie skierniewickim w latach 2009-2015

Gmina	Lata						
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Bolimów	59	64	58	61	65	65	63
Głuchów	53	55	54	55	57	58	59
Godzianów	58	61	61	61	60	65	67
Kowiesy	59	60	61	62	62	62	62
Lipce Reymontowskie	58	60	57	59	61	59	60
Maków	44	46	46	48	51	50	53
Nowy Kawęczyn	47	51	51	53	54	52	53
Skierniewice	71	74	74	76	78	80	80
Słupia	60	60	61	62	64	63	66

Dane: GUS, Lokalny Bank Danych

Wskaźnikiem najlepiej ilustrującym stan lokalnej gospodarki jest poziom aktywizacji gospodarczej liczony jako ilość zarejestrowanych podmiotów gospodarczych na 10 tys. mieszkańców. Wyraża on skłonność danej populacji do podejmowania działalności gospodarczej, jak również zaufanie do sytuacji na rynku.

Tabela 13. Wskaźnik aktywizacji gospodarczej dla gminy Kowiesy w porównaniu do innych gmin powiatu skierniewickiego

Gmina	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Bolimów	594	638	582	610	648	646	633
Głuchów	527	550	542	554	572	582	585
Godzianów	577	613	615	613	605	646	674
Kowiesy	591	598	613	618	621	624	616
Lipce Reymontowskie	579	602	574	593	611	594	604
Maków	439	462	460	481	507	504	529
Nowy Kawęczyn	472	511	510	533	543	520	533
Skierniewice	714	736	738	756	778	796	801
Słupia	595	604	605	618	638	635	655

Źródło: GUS, Bank Danych Lokalnych.

Porównując wskaźnik aktywizacji gospodarczej w Gminie Kowiesy do innych części powiatu skierniewickiego należy uznać go za korzystny. Jako grupę porównawczą przyjęto oczywiście gminy typowo wiejskie. Dość dobre wskaźniki we wszystkich gminach to w dużej mierze zasługa doskonałego położenia geograficznego powiatu. Pobliskie miasta są odbiorcą produktów i usług wytworzonych w gminach wiejskich. Części mieszkańców gminy podjęła pracę w ośrodkach miejskich – głównie w Skierniewicach, Rawie Mazowieckiej, Żyrardowie i Mszczonowie.

Podstawowym źródłem utrzymania dla większości mieszkańców Gminy Kowiesy jest rolnictwo i sadownictwo, którego dochodowość jest zależna od warunków pogodowych. Jednakże ludność rolnicza wykazuje aktywność w poszukiwaniu innych źródeł dochodów, dąży do dywersyfikacji źródeł utrzymania. Dotyczy to szczególnie mężczyzn pracujących w małych gospodarstwach rolnych, dysponujących glebami niskiej klasy. Podejmują oni często pracę dodatkową w branżach: ochroniarskiej, transportowej, budownictwie. Wybór taki spowodowany jest często niskim poziomem wykształcenia części mieszkańców gminy.

2.2.2. Rolnictwo

Gmina Kowiesy jest gminą typowo rolniczą, ukierunkowaną głównie na sadownictwo i warzywnictwo. Najbardziej istotnym czynnikiem środowiska przyrodniczego wpływającym między innymi na strukturę upraw są gleby. Gmina Kowiesy charakteryzuje się dość dobrą jakością gleb, udział gleb klasy dobrej - III i średniej - IV wynosi łącznie 70%. Na obszarze gminy nie spotyka się gleb I i II klasy bonitacyjnej.

Najwartościowsze w skali gminy są gleby zaliczone do III klasy, które łącznie zajmują ponad 357 ha gruntów użytkowanych rolniczo.

Teren gminy jest znacznie zróżnicowany pod względem warunków glebowych. Udział gleb dobrych w poszczególnych wsiach waha się od 22,3 do 94,6%. Najlepsze warunki dla rozwoju produkcji roślinnej mają wsie: Wola Pękoszewska, Janów i Pękoszew, gdzie udział gleb dobrych wynosi ponad 85%. Najsłabsze jakościowo gleby występują we wsiach Chełmce i Ulaski, w których udział gleb wysokiej klasy nie przekracza 27%.

Tabela 14. Użytkowanie gruntów w gospodarstwach rolnych w 2014 roku

WYSZCZEGÓLNIENIE	Ogółem		W tym gospodarstwa rolne	
	w ha	w %	w ha	w %
I. Powierzchnia gruntów w gminie ogółem:	8583	100,00	6206	100
1. użytki rolne	6000	69,90	5786	93,23
w tym:				
a) grunty orne	2998	34,92	2757	44,42
b) sady	2599	30,28	2520	40,61
c) łąki	28	0,33	23	0,37
d) pastwiska	127	1,50	109	1,76
e) stawy	37	0,43	35	0,56
f) grunty zadrzewione i zakrzewione	172	2,00	149	2,40
g) rowy	11	0,13	10	0,16
h) grunty rolne zabudowane	200	2,33	183	2,95
2. Lasy i grunty leśne	2016	23,49	420	6,77

Źródło: GUS, Bank Danych Lokalnych, Urząd Gminy

Dominującą formą użytkowania gruntów rolnych są grunty orne i sady. Na tle powiatu skierniewickiego Gmina Kowiesy wyróżnia się najwyższym udziałem sadów. Blisko połowa wsi charakteryzuje się wyższym od średniej dla gminy udziałem sadów.

Tabela 15. Charakterystyka indywidualnych gospodarstw w gminie Kowiesy – porównanie danych z roku 2010 i 2015

GRUPY OBSZAROWE UŻYTKÓW ROLNYCH	2010 rok		2015 rok	
	Liczba gospodarstw	Liczba gospodarstw w %	Liczba gospodarstw	Liczba gospodarstw w %
OGÓŁEM	1100	100	1097	100
do 2 ha	238	21,64	269	24,52
2 – 5 ha	410	37,27	419	38,20
5 – 7 ha	161	14,64	139	12,67
7 – 10 ha	135	12,27	146	13,31
10 – 15 ha	109	9,91	87	7,93
15 – 20 ha	30	2,73	26	2,37
20 – 30 ha	13	1,18	7	0,64
30 – 50 ha	2	0,18	2	0,18
50 – 100 ha	1	0,09	1	0,09
100 ha i powyżej	1	0,09	1	0,09

Zródło: Urząd Gminy Kowiesy

Porównując strukturę wielkości indywidualnych gospodarstw w roku 2010 i 2015 zauważalny jest wzrost gospodarstw do 2 ha i od 2 do 5 ha oraz spadek liczby gospodarstw o powierzchni od 5 do 30 ha. Na tym samym poziomie pozostaje liczba gospodarstw o powierzchni powyżej 30 ha.

W Gminie Kowiesy przeważają gospodarstwa prowadzące wyłącznie działalność rolniczą. Dodatkową funkcją możliwą do wprowadzenia do niektórych gospodarstw rolnych jest działalność agroturystyczna, tym bardziej, że turystyka rustykalna (wiejska) w Polsce zaczyna ze względu na duże zapotrzebowanie mieszkańców miast intensywnie się rozwijać.

Dobre warunki do tworzenia gospodarstw agroturystycznych powinny stać się czynnikiem umożliwiającym uzupełnienie bazy hotelowo - motelowej oraz domków letniskowych w postaci kwater w utworzonych gospodarstwach agroturystycznych.

Gospodarstwa rolne, dywersyfikujące źródła przychodów, prowadzą przede wszystkim działalność w sektorze handlu i przetwórstwa. Zwraca uwagę brak podmiotów oferujących usługi agroturystyczne.

W produkcji rolniczej w Gminie Kowiesy przeważa sadownictwo, rozbudowuje się potencjał warzywnictwa. Brak nowoczesnego przemysłu przetwórczego i chłodnictwa zmniejsza atrakcyjność i konkurencyjność produkcji rolnej, która w postaci nieprzetworzonej jest trudna do zbycia. Jej jakość jest mniejsza i cena uzyskiwana ze sprzedaży nie stwarza możliwości osiągnięcia zysków. W ostatnich latach nastąpił rozwój bazy przechowalniczej w gospodarstwach sadowniczych (również ULO) i to w głównej mierze dzięki dofinansowaniu ze środków Unii Europejskiej.

Na obszarze Gminy Kowiesy występuje szereg niekorzystnych czynników mających wpływ na produkcję rolną. Są to między innymi: rozdrobnienie gospodarstw rolnych, duże zróżnicowanie gleb pod względem

jakościowym, niska wartość produkcji towarowej, średni poziom bonitacji (dominują gleby lekkie III i IV klasy), brak rynków zbytu pierwotnej produkcji rolnej.

2.3. Sfera społeczna

2.3.1. Sytuacja demograficzna i społeczna terenu

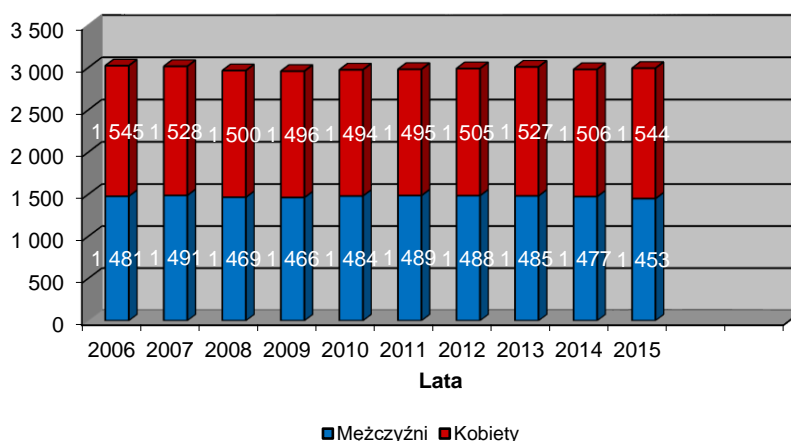
Z danych statystycznych wynika, że liczba ludności gminy powoli, ale systematycznie maleje. Obraz zjawiska przedstawia poniższe zestawienie.

Tabela 16. Liczba ludności Gminy Kowiesy wg faktycznego miejsca zamieszkania

Rok	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Liczba kobiet	1545	1528	1500	1496	1494	1495	1505	1527	1506	1484
Liczba mężczyzn	1481	1491	1469	1466	1484	1489	1488	1485	1477	1453
Ogółem:	3026	3019	2969	2962	2978	2984	2993	3012	2983	2937

Źródło: dane GUS, Bank Danych Lokalnych

Wykres 1. Ludność w gminie Kowiesy w latach 2006-2015

Źródło: Urząd Gminy Kowiesy

Notowany spadek liczby ludności gminy zgodny jest z istniejącymi tendencjami w obrębie gmin wiejskich powiatu skierniewickiego, województwa łódzkiego, jak i w skali krajowej. Spadek liczby ludności gminy związany jest przede wszystkim z ujemnym przyrostem naturalnym oraz utrzymującym się, choć niewielkim, ujemnym saldem migracji.

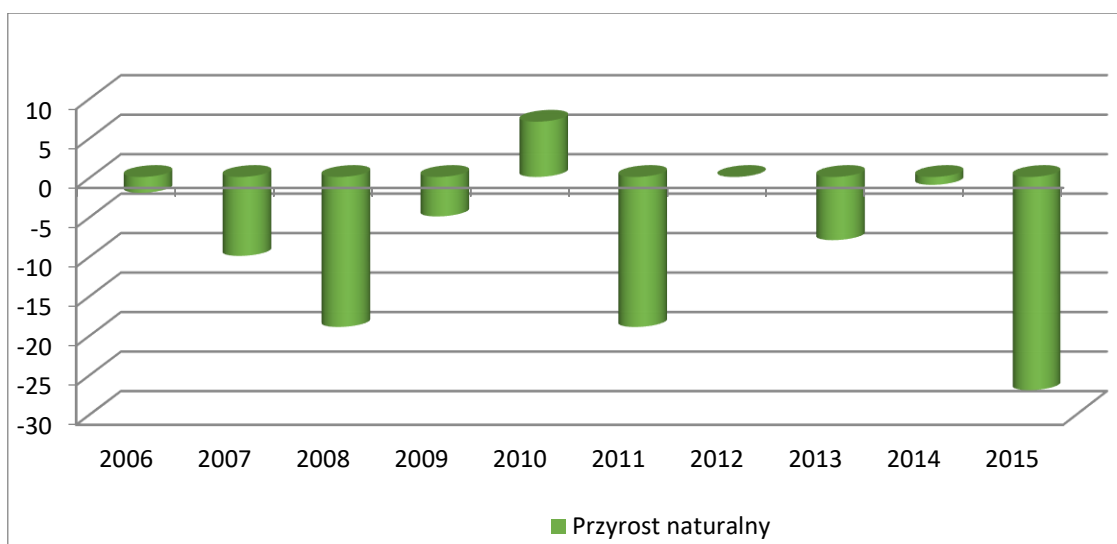
Na koniec 2015 roku w Gminie Kowiesy zamieszkiwało 2 937 osób, w tym 1 484 kobiety. Współczynnik feminizacji utrzymuje się na stałym poziomie i wynosi 102 kobiety na 100 mężczyzn. W latach 2006-2015 liczba ludności gminy zmalała o 89 osób, tj. o 2,94 %. Jest to o wiele niższy spadek liczby ludności aniżeli w latach 1998-2009 (wówczas spadek wynosił 9,26%). Liczba kobiet zmniejszyła się o 61, a mężczyzn o 28.

Tabela 17. Ludność Gminy Kowiesy w latach 2006-2015 oraz zachodzące zjawiska

Rok	Ludność	w tym		Zawarte małżeństwa	Urodzenia żywe	Zgony	Przyrost naturalny ogółem	Saldo migracji wewnętrznych
		mężczyźni	kobiety					
2006	3026	1481	1545	9	39	41	-2	+8
2007	3019	1491	1528	17	39	49	-10	-7
2008	2969	1469	1500	18	23	42	-19	-21
2009	2962	1466	1496	17	25	30	-5	-4
2010	2978	1484	1494	17	40	33	7	-6
2011	2984	1489	1495	18	28	47	-19	+25
2012	2993	1488	1505	12	44	44	0	+9
2013	3012	1485	1527	22	33	41	-8	+18
2014	2983	1477	1506	16	32	33	-1	-16
2015	2937	1453	1484	14	22	49	-27	b.d.

Źródło: GUS, Bank Danych Lokalnych

Wykres 2. . Przyrost naturalny w gminie Kowiesy w latach 2006-2015

Źródło: GUS, Bank Danych Lokalnych

Na przestrzeni badanych lat rok 2015 charakteryzuje się najmniejszym przyrostem naturalnym i wyniósł -27 osób; najwięcej małżeństw zawarto w roku 2013 (22), najwięcej dzieci urodziło się w roku 2012 (44), a najwięcej zgonów zanotowano w latach 2007 i 2015 (49).

W porównaniu do pozostałych gmin powiatu skierniewickiego w roku 2015 w Kowiesach odnotowuje się najniższe wartości przyrostu naturalnego. Najwyższy przyrost nastąpił w gminie Skierniewice (3).

Tabela 18. Przyrost naturalny w gminach powiatu skierniewickiego w latach 2006-2015

Rok \ Gmina	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Bolimów	-24	-8	-10	-4	-6	-1	-8	-37	2	-8
Głuchów	-8	-27	-8	-10	-20	-8	3	-21	-15	-3
Godzianów	-11	-1	-5	-24	-19	-10	6	-12	2	-4
Kowiesy	-2	-10	-19	-5	7	-19	0	-8	-1	-27
Lipce Reymontowskie	9	-14	-18	-5	-9	-2	-4	0	-10	-2
Maków	-25	16	10	-9	-9	-5	-2	-8	-13	-17
Nowy Kawęczyn	-23	-5	-16	-21	-13	-37	-13	-10	-15	-14
Skierniewice	1	4	10	-6	16	2	-18	-2	-11	3
Słupia	0	5	2	-8	7	-7	7	-2	5	-12

Źródło: GUS, Bank Danych Lokalnych

Niski przyrost naturalny spowodowany jest głównie malejącą liczbą urodzeń. Wynika to przede wszystkim z ogólnoeuropejskiej tendencji do wyboru modelu rodziny 2+2. Polki decydują się obecnie na macierzyństwo najczęściej pomiędzy 25 a 29 rokiem życia (na początku lat 90 - między 20 a 24). Im bardziej wykształcone, tym częściej odkładają macierzyństwo do około trzydziestego roku życia. Wzrasta też liczba kobiet, które w ogóle nie wychodzą za mąż. Najpopularniejszym modelem rodziny jest, jak wspomniano, 2+2, choć coraz częściej pary decydują się na więcej dzieci. Ujemny przyrost naturalny stanowi wyzwanie do podjęcia działań służących poprawie jakości życia mieszkańców, a tym samym zahamowania negatywnego zjawiska.

2.3.2. Migracje

Migracja to odwieczne, całkowicie naturalne zjawisko, które związane jest z przemieszczaniem się ludności. Można przyjąć, że jest czułym miernikiem zmian sytuacji społeczno – gospodarczej. Ludzie osiedlają się na terenach, których perspektywy rozwojowe postrzegają z optymizmem, natomiast spontaniczna emigracja z danego terenu jest zawsze sygnałem zagrożenia zapaścią rozwojową.

W latach 2006-2015 w gminie Kowiesy najczęściej występowało ujemne saldo migracji. Zjawisko to pogłębiło się w 2015 r., w którym saldo migracji wyniosło aż -24 osób. Głównym kierunkiem migracji odpływowej są jednak nadal duże miasta, gdzie „ucieka” wykształcona młodzież poszukująca atrakcyjnej pracy.

Tabela 19. Saldo migracji w gminach powiatu skierniewickiego w latach 2006 – 2015

Jednostka terytorialna	saldo migracji w ruchu wewnętrznym ogółem									
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Bolimów	-1	1	11	16	-13	3	2	-21	2	10
Głuchów	-21	3	-34	-10	-3	-12	-20	-12	-21	-22
Godzianów	-30	-6	7	-8	-6	2	-30	-5	-14	-2
Kowiesy	8	-7	-21	-4	-8	25	9	18	-16	-24
Lipce Reymontowskie	-15	9	-8	3	8	6	-13	-9	7	1
Maków	12	-5	25	1	16	-11	54	30	-9	12
Nowy Kawęczyn	4	18	24	-2	45	10	14	9	36	29
Skierniewice	48	44	48	86	58	19	15	29	19	63
Słupia	-16	-22	-9	6	-18	2	6	2	-24	12

Źródło: GUS, Bank Danych Lokalnych

Spośród badanych gmin najwyższe ujemne saldo migracji wewnętrznych odnotowano w gminach: Głuchów, Godzianów i Kowiesy. Najwyższe saldo dodatnie charakteryzuje gminy: Skierniewice, Nowy Kawęczyn i Maków.

Saldo migracji zagranicznych w gminach powiatu skierniewickiego w latach 2006-2015 było najczęściej na poziomie zerowym, dodatnie odnotowywano sporadycznie. W gminie Kowiesy w tym okresie tylko w roku 2010 saldo migracji zagranicznych wynosiło 2, w pozostałych 0.

Tabela 20. Saldo migracji zagranicznych w gminach powiatu skierniewickiego w latach 2006 – 2015

Jednostka terytorialna	saldo migracji w zagranicznych (ogółem)									
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Bolimów	0	1	-1	3	0	0	0	0	0	0
Głuchów	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Godzianów	0	1	0	0	0	0	1	0	1	0
Kowiesy	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0
Lipce Reymontowskie	0	2	0	-1	0	0	2	0	0	0
Maków	1	-1	0	0	0	0	0	0	0	0
Nowy Kawęczyn	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Skierniewice	0	0	1	0	0	1	1	0	-1	0
Słupia	0	0	0	0	0	0	-1	0	0	0

Źródło: GUS, Bank Danych Lokalnych

Poziom salda migracji zagranicznych na terenie powiatu skierniewickiego świadczy o tym, że część osób, które zamieszkiwały powiat i postanowiły wyprowadzić się poza granice kraju, podjęła decyzję o

powrocie do stron rodzinnych. Niestety są to dane statystyczne, które nie odzwierciedlają sytuacji faktycznej. Większość osób, które wyjechały oficjalnie nie zmieniły obywatelstwa i miejsca zamieszkania.

Możliwość zatrzymania młodych, wykształconych ludzi wiąże się przede wszystkim z miejscami pracy, które pozwolą zrealizować ich ambicje zawodowe. Drugi warunek, podstawowy dla młodych ludzi wchodzących w dorosłe życie, to własne mieszkanie. Potrzebą jest stworzenie klimatu sprzyjającego tworzeniu nowych miejsc pracy. Pozwoli to na zahamowanie odpływu wykształconej młodzieży z terenu Gminy Kowiesy i powiatu skierniewickiego do dużych aglomeracji miejskich, a głównie do Warszawy.

2.3.3. *Struktura ludności według płci, wieku i wykształcenia*

Struktura ludności według płci i wieku stanowi podstawę większości analiz demograficznych, determinuje ona bowiem w poważnym stopniu kształtowanie się przyszłych trendów w zakresie płodności i umieralności. Stanowi podstawę do określania wielu społeczno - ekonomicznych konsekwencji, takich jak: zapotrzebowanie na miejsca w szkołach, nowe miejsca pracy, oszacowanie przyszłej liczby małżeństw i związanych z tym przyszłych potrzeb mieszkaniowych, oszacowanie liczby osób wkraczających w wiek emerytalny itp.

Analizując strukturę wieku ludności gminy Kowiesy wyróżniono jej 3 podstawowe kategorie, istotne z punktu widzenia rynku pracy i zasobów siły roboczej:

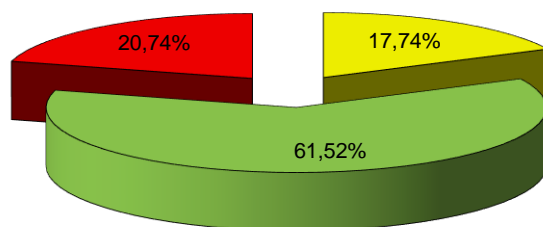
- 2) ludność w wieku przedprodukcyjnym, tj. w wieku 0 - 17 lat,
- 3) ludność w wieku produkcyjnym, w tym:
 - kobiety 18 - 59 lat,
 - mężczyźni 18 - 64 lata,
- 3) ludność w wieku poprodukcyjnym, w tym:
 - kobiety 60 lat i więcej,
 - mężczyźni 65 lat i więcej.

Tabela 21. Ludność w wieku przedprodukcyjnym, produkcyjnym i poprodukcyjnym w gminie Kowiesy w latach 2006-2015

Rok	Wiek			% ludności w wieku		
	Przedprodukcyjnym	produkcyjnym	poprodukcyjny	przedprodukcyjnym	produkcyjnym	poprodukcyjnym
2006	608	1780	638	20,09	58,82	21,09
2007	590	1790	639	19,54	59,29	21,17
2008	564	1777	628	19,00	59,85	21,15
2009	554	1785	623	18,71	60,26	21,03
2010	545	1828	605	18,30	61,38	20,32
2011	548	1831	605	18,37	61,36	20,27
2012	551	1832	610	18,41	61,21	20,38
2013	552	1847	613	18,33	61,32	20,35
2014	536	1827	620	17,97	61,25	20,78
2015	521	1807	609	17,74	61,52	20,74

Źródło: GUS, Bank Danych Lokalnych

Wykres 3. Procentowy udział ludność w wieku przedprodukcyjnym, produkcyjnym i poprodukcyjnym w roku 2015

■ Wiek przedprodukcyjny ■ Wiek produkcyjny ■ Wiek poprodukcyjny

Źródło: GUS, Bank Danych Lokalnych

Strukturę wiekową mieszkańców gminy należy obecnie ocenić jako raczej korzystną, ponieważ wzrasta liczba ludności w wieku produkcyjnym a spada w wieku poprodukcyjnym. Jednakże, utrzymujący się niski przyrost naturalny i spadek liczby ludności w wieku przedprodukcyjnym, przy wzroście ludności w wieku produkcyjnym świadczy o demograficznym starzeniu się społeczeństwa. W perspektywie następnych kilkunastu lat w gminie Kowiesy, podobnie jak w całym kraju, pojawi się problem obciążeń społecznych związanych z tym zjawiskiem.

Struktura ludności wg poziomu wykształcenia ma szczególne znaczenie dla sytuacji demograficznej i gospodarczej w gminie. Poziom i rodzaj wykształcenia mieszkańców ma bowiem wpływ na wysokość

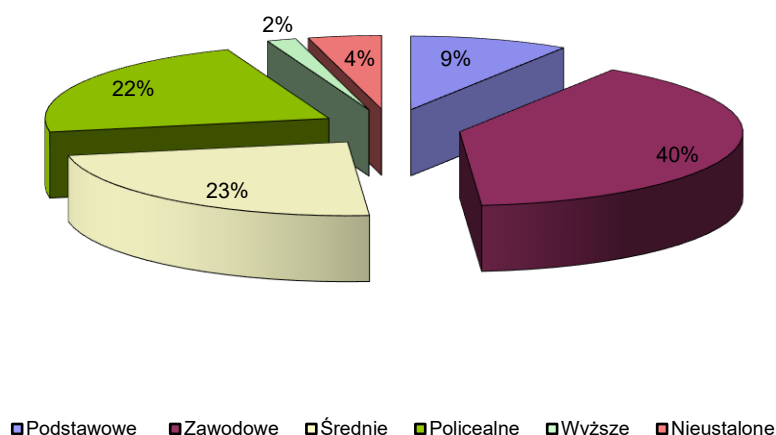
i strukturę bezrobocia, jakość życia a często także na wskaźnik migracji (mobilności) i aktywności gospodarczej.

Tabela 22. Poziom wykształcenia mieszkańców Gminy Kowiesy (stan na 31.12.2002)

Wykształcenie	Ogółem	udział % w ogóle	mężczyźni		kobiety	
			liczba	udział % w ogóle	liczba	udział % w ogóle
wyższe	110	4,16	39	1,47	71	2,68
policealne	44	1,66	14	0,53	30	1,13
średnie razem	586	22,13	253	10,27	333	12,58
średnie ogólnokształcące	175	6,61	38	1,44	137	5,18
średnie zawodowe	411	15,52	215	8,12	196	7,41
zasadnicze zawodowe	616	23,28	396	14,96	220	8,31
podstawowe ukończone	1050	39,70	512	19,35	538	20,33
podstawowe nieukończone i bez wykształcenia	240	9,07	83	3,13	157	5,93

Źródło: GUS, Bank Danych Lokalnych, Narodowy Spis Powszechny 2002

Wykres 4. Struktura wykształcenia ludności

Źródło: GUS

Zdecydowana większość mieszkańców gminy legitymuje się wyłącznie wykształceniem podstawowym lub zawodowym (aż 72,05%), a zaledwie, co 24 osoba legitymuje się dyplomem wyższej uczelni. Jest to tendencja negatywna, szczególnie w porównaniu do średniej powiatu i województwa.

2.3.4. Bezrobocie

Bezrobocie jest jednym z największych zagrożeń o charakterze ekonomicznym i społecznym, jakie towarzyszą okresom dekonjunktury w gospodarce rynkowej. Wśród najbardziej groźnych skutków bezrobocia należy wymienić:

- dewastację i destabilizację rynku pracy,
- zmniejszenie wpływów budżetowych (zarówno do budżetu centralnego jak i lokalnego),
- emigrację kadr, zwłaszcza wysokokwalifikowanych,
- zahamowanie popytu i zubożenie rynku dóbr i usług, a co za tym idzie zmniejszenie obrotów atrakcyjności handlu,
- zmniejszenie atrakcyjności regionu i zniechęcenie inwestorów,
- tworzenie się zjawisk patologii społecznej.

Bezrobocie jest dużym problemem wpływającym na zadowolenie mieszkańców i poziom ich życia. Od wielu lat, pomimo spadku, notuje się wysoką stopę bezrobocia. W roku 2015 w Polsce stopa bezrobocia wynosiła 9,8%, w województwie łódzkim – 10,3 %, a w powiecie skierniewickim – 6,6%. Pomimo, że w porównaniu do roku 2006, poziom stopy bezrobocia w Polsce spadł o 5 punktów procentowych (w województwie łódzkim o 4,4 pp, a w powiecie o 2,2 pp) to w dalszym ciągu jest to sytuacja niezadowolająca, która pociąga za sobą szereg problemów natury społecznej.

Analizując stan bezrobocia w gminach powiatu skierniewickiego na przestrzeni ostatnich 10 lat daje się zauważyć, że do roku 2007 liczba bezrobotnych w gminach spadała, w latach 2008-2013 nastąpił wzrost, a od roku 2014 notuje się spadek liczby bezrobotnych.

Tabela 23. Bezrobotni zarejestrowani ogółem w gminie Kowiesy i gminach powiatu skierniewickiego w latach 2006-2015 według stanu na 31 grudnia danego roku (osoby)

Gmina	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Bolimów	141	101	64	81	135	119	128	132	104	77
Głuchów	172	117	79	115	127	129	144	132	120	92
Godzianów	62	44	32	55	70	80	110	82	50	46
Kowiesy	77	68	55	57	71	68	97	97	93	93
Lipce Reymontowskie	94	75	59	90	112	100	118	106	82	83
Maków	185	125	118	183	205	237	246	234	209	212
Nowy Kawęczyn	136	113	84	110	93	112	126	127	117	97
Skierniewice	243	229	158	249	282	308	337	381	279	248
Słupia	89	67	48	58	84	99	114	106	79	61

Źródło: GUS, Bank Danych Lokalnych

Według danych Powiatowego Urzędu Pracy w Skierniewicach na dzień 30.06.2016 roku³ w gminie Kowiesy zarejestrowanych było 64 osób bezrobotnych, w tym 31 kobiet. Tabela poniżej prezentuje dane dotyczące gmin powiatu skierniewickiego.

Tabela 24. Liczba osób bezrobotnych w gminach powiatu skierniewickiego wg stanu na 30.06.2016 r.

Gmina	Bezrobotni ogółem	W tym kobiety
Bolimów	74	35
Głuchów	68	25
Godzianów	38	20
Kowiesy	64	31
Lipce Reymontowskie	66	30
Maków	172	90
Nowy Kawęczyn	76	35
Skierniewice	224	116
Słupia	49	26
OGÓLEM	831	408

Źródło: Raport Powiatowego Urzędu Pracy w Skierniewicach VI.2016, Wersja elektroniczna, www.pupskierniewice.pl/urzed_pracy/opracowania_wlasne,

W odniesieniu do poszczególnych gmin powiatu skierniewickiego można zauważyć, że w roku 2015 najmniejszy udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym ogółem odnotowano w gminie Głuchów, zaś najwyższy w gminie Maków. Gmina Kowiesy plasuje się w grupie gmin z większym udziałem procentowym.

Tabela 25. Udział % bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym

Gmina	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Powiat skierniewicki	5,4	4,2	3,1	4,4	5,1	5,4	6,1	6,0	4,9	4,3
Bolimów	5,7	4,1	2,6	3,2	5,3	4,7	5,1	5,3	4,2	3,1
Głuchów	5,0	3,4	2,3	3,3	3,6	3,7	4,1	3,8	3,5	2,7
Godzianów	4,0	2,8	2,0	3,5	4,3	4,9	6,8	5,0	3,0	2,8
Kowiesy	4,3	3,8	3,1	3,2	3,9	3,7	5,3	5,3	5,1	5,1
Lipce Reymontowskie	4,7	3,7	3,0	4,5	5,5	4,9	5,9	5,3	4,2	4,2
Maków	5,3	3,5	3,2	5,1	5,6	6,5	6,7	6,3	5,7	5,8
Nowy Kawęczyn	7,2	5,9	4,4	5,6	4,6	5,5	6,1	6,1	5,6	4,6
Skierniewice	6,1	5,7	3,8	6,0	6,3	6,9	7,4	8,3	6,1	5,4
Słupia	5,8	4,3	3,1	3,7	5,2	6,1	7,0	6,5	4,9	3,8

Źródło: GUS, Bank Danych Lokalnych

W gminie Kowiesy, w większości przypadków kobiety stanowią wyższy procent bezrobotnych. Należą one do grupy bardziej podatnej na bezrobocie długotrwałe. Bezrobocie kobiet jest wynikiem dość zróżnicowanego zbioru przesłanek mających generalnie dwojaką naturę. Po pierwsze - możemy mówić

³ Raport VI.2016, Wersja elektroniczna, www.pupskierniewice.pl/urzed_pracy/opracowania_wlasne.

o przesłankach natury ekonomicznej – tzn. takich, które są związane z zagadnieniem struktury popytu na pracę. Ich dyskryminujące w swym charakterze działanie nie jest możliwe w odniesieniu do jakiegokolwiek płci; mogą się one objawiać w praktyce jedynie pod postacią określonych dla poszczególnych stanowisk pracy wymogów kwalifikacyjnych.

Swoją specyfikę bezrobocie kobiet zawdzięcza natomiast silnemu oddziaływaniu przesłanek natury społeczno – kulturowej; związanych z istnieniem zestawów ról społecznych tradycyjnie przypisywanych poszczególnym płciom. Wspomniane zestawy ról determinują sfery aktywności, w jakich określone osoby mogą się realizować bez narażania się na przejawy społecznej dezaprobaty. Patrząc z perspektywy historycznej możemy zauważyć, że ta tendencja w kierunku podziału pracy względem płci okazuje się niezmiernie trwała i – pomimo proegalitarnych działań współczesnych społeczeństw we wszystkich niemal wymiarach społecznej aktywności – nadal ma duży wpływ na dystrybucję zatrudnienia.

Tabela 26. Struktura bezrobocia w gminie Kowiesy w latach 2006-2015 według płci

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Ogółem	77	68	55	57	71	68	97	97	93	93
Kobiety	41	36	30	27	41	36	47	47	43	51
Mężczyźni	36	32	25	30	30	32	50	50	50	42
Udział % kobiet w ogólnej liczbie	53,2	52,9	54,5	47,3	57,7	52,9	48,5	48,5	46,2	54,8

Źródło: GUS, Bank Danych Lokalnych

Niepokojącym zjawiskiem jest wysoki udział młodych mieszkańców Gminy Kowiesy (w wieku do lat 30) wśród bezrobotnych zarejestrowanych w Powiatowym Urzędzie Pracy w Skierniewicach. Ponad połowa mieszkańców Gminy Kowiesy zarejestrowanych jako osoby bezrobotne pozostaje bez pracy przez okres od 4 do 12 miesięcy. Informacje te wyraźnie wskazują na konieczność podejmowania intensywnych działań skierowanych na rozwój zasobów ludzkich, a przede wszystkim kierowanych do najmłodszych mieszkańców Gminy Kowiesy.

Tabela 27. Bezrobotni zarejestrowani według gmin i do 30 roku życia w powiecie skierniewickim w latach 2012-2014

Wyszczególnienie	Ogółem			Bezrobotni do 30 roku życia			% bezrobotnych do 30 roku życia		
	2012	2013	2014	2012	2013	2014	2012	2013	2014
Bolimów	127	132	104	56	53	46	44,1	40,2	44,2
Głuchów	144	132	120	80	62	57	55,6	47,0	47,5
Godzianów	110	82	50	58	46	26	52,7	56,1	52,0
Kowiesy	97	97	93	56	54	44	57,7	55,7	47,3
Lipce Reymontowskie	118	106	82	70	58	36	59,3	54,7	43,9
Maków	247	234	210	103	103	92	41,7	44,0	43,8
Nowy Kawęczyn	126	127	118	53	56	43	42,1	44,1	36,4
Skierniewice	337	381	277	136	148	102	40,4	38,8	36,8
Słupia	114	106	79	69	59	35	60,5	55,7	44,3

Źródło: Analiza lokalnego rynku pracy w Powiecie Skierniewickim oraz Powiecie Miasto Skierniewice z uwzględnieniem sytuacji osób bezrobotnych do 30 roku życia, 03.2015, s. 41

W szczególnej sytuacji na rynku pracy są bezrobotni do 30 roku życia, bezrobotni długotrwale, bezrobotni powyżej 50 roku życia, bezrobotni korzystający ze świadczeń z pomocy społecznej, bezrobotni posiadający co najmniej jedno dziecko do 6 roku życia lub co najmniej jedno dziecko niepełnosprawne do 18 roku życia oraz bezrobotni niepełnosprawni. Osobom z tych grup trudniej jest znaleźć pracę, jak i zachować ją.

Tabela 28. Długotrwale bezrobotni, bezrobotni po 50 roku życia i niepełnosprawni w powiecie skierniewickim według gmin w 2014 r. (stan w dniu 31.12)

Wyszczególnienie	Ogółem		
	długotrwale bezrobotni	osoby powyżej 50 roku życia	niepełnosprawni
Powiat skierniewicki	522	271	72
Bolimów	40	23	8
Głuchów	53	25	7
Godzianów	17	10	5
Kowiesy	41	18	4
Lipce Reymontowskie	42	16	4
Maków	88	56	14
Nowy Kawęczyn	56	32	7
Skierniewice	145	72	19
Słupia	40	19	4

Źródło: Analiza lokalnego rynku pracy w Powiecie Skierniewickim oraz Powiecie Miasto Skierniewice z uwzględnieniem sytuacji osób bezrobotnych do 30 roku życia, 03.2015, s. 42

Osoby długo pozostające bez pracy tracą swoje umiejętności, czują się odrzucone i nierzadko ulegają zjawiskom patologicznym. Wśród gmin wiejskich w powiecie skierniewickim największy odsetek j osób

długotrwale bezrobotnych było w gminach: Skierniewice (52,3%), Lipce Reymontowskie (51,2%) i Słupia (50,6%), a najmniej w gminie Godzianów (34,0%). W gminie Kowiesy udział długotrwale bezrobotnych wyniósł 44,1%. W gminach powiatu skierniewickiego odsetek bezrobotnych po 50 roku życia kształtował się od ok. 19% w Kowiesach i Lipcach Reymontowskich do ok. 27% w Makowie i Nowym Kawęczynie. Najmniejszy odsetek niepełnosprawnych wśród bezrobotnych zanotowano w gminie Kowiesy (4,3%), a największy w gminie Godzianów (10%).

Bezrobocie w gminie Kowiesy spowodowane zostało przede wszystkim:

- dużym spadkiem popytu na siłę roboczą;
- zwiększeniem wymagań pracodawców dotyczących kwalifikacji zawodowych pracowników;
- likwidacją zakładów pracy w miastach, które zatrudniały dużą liczbę osób z terenu gminy;
- niewystarczającą dynamiką rynku pracy w procesie tworzenia nowych miejsc pracy.

Walka z bezrobociem jest trudnym i długotrwałym przedsięwzięciem, które wymaga współdziałania wielu instytucji, firm i organizacji. W tym miejscu należy się uwaga, iż poprzez pojęcie walki z bezrobociem rozumiemy tworzenie nowych miejsc pracy, profilaktykę w miejscach zagrożonych bezrobociem oraz zapobieganie patologiom społecznym, jakie towarzyszą zjawisku utraty pracy. Na czele wśród podmiotów niezbędnych do uruchomienia skutecznego programu zwalczania bezrobocia plasują się ośrodki władzy (centralnej, lokalnej i samorządowej) oraz organizacje pozarządowe. Wynika to zarówno z podziału kompetencji i rozdziału funduszy budżetowych (różnych budżetów) jak i perspektyw współpracy z instytucjami Unii Europejskiej.

2.3.5. *Infrastruktura edukacyjna i sportowa*

Według danych GUS za 2014 rok na terenie gminy Kowiesy funkcjonowało:

- 1 oddział przedszkolny (2 grupy),
- 2 zespoły wychowania przedszkolnego,
- 2 szkoły podstawowe,
- 1 gimnazjum.

Oświatowymi jednostkami organizacyjnymi Gminy Kowiesy są:

- Szkoła Podstawowa im. Kornela Makuszyńskiego w Kowiesach, przy której funkcjonuje oddział przedszkolny
- Publiczne Gimnazjum im. ppor. Pilota Mariana Belca w Jeruzalu

Ponadto na terenie Gminy Kowiesy funkcjonują:

- Niepubliczna Szkoła Podstawowa w Turowej Woli prowadzona przez Stowarzyszenie Rozwoju Wsi Turowa Wola i okolic,
- 2 Zespoły Wychowania Przedszkolnego dla dzieci w wieku 3-5 lat, prowadzone przez organizacje pozarządowe, tj. Stowarzyszenie Rozwoju Wsi Turowa Wola i okolic oraz

Stowarzyszenie Rozwoju Gminy Kowiesy.

Tabela 29. Liczba dzieci objętych edukacją przedszkolną i szkolną według stanu na dzień 31.12.2014 r.

Nazwa szkoły	Szkoła Podstawowa w Kowiesach	Publiczne Gimnazjum w Jeruzalu	Niepubliczna Szkoła Podstawowa w Turowej Woli	Oddział przedszkolny przy SP w Kowiesach	Zespół Wychowania Przedszkolnego w Turowej Woli	Zespół Wychowania Przedszkolnego w Jeruzalu	Ogółem
Liczba dzieci	159	70	20	50	24	17	340

Źródło: Dane Urzędu Gminy Kowiesy

Infrastruktura placówek oświatowych jest bardzo zróżnicowana, najlepsza jest w Gimnazjum w Jeruzalu.

Szkoła Podstawowa im. K. Makuszyńskiego w Kowiesach jest jedyną podstawową szkołą publiczną na terenie gminy. Na dzień dzisiejszy warunki lokalowe w budynku szkoły są niezadawalające: bardzo wąskie korytarze, strome i niebezpieczne schody, małe sale lekcyjne utrudniają normalne warunki nauki i pracy.

W szkole o powierzchni użytkowej 1.176,57 m² znajduje się 11 sal lekcyjnych: 4 o powierzchni 20 m², 3 - 30 m² i 4 sale o powierzchni powyżej 40 m², biblioteka (25m²), pomieszczenia dla personelu, sanitariaty, szatnia, korytarze oraz sala gimnastyczna. Z szatni o powierzchni 28 m² korzysta 227 dzieci. Wszystkie pomieszczenia nie spełniają obowiązujących norm przeciwpożarowych i BHP. Niskie sale, za małą odległość ławek od tablicy, bardzo wąskie korytarze (zbyt szerokie otwarcie drzwi uniemożliwia przemieszczanie się lub grozi urazem), brak wentylacji mechanicznej i oddymiającej, strome schody grożące upadkiem - to uwagi, które padają podczas kolejnych oględzin warunków, w jakich pracuje szkoła. Problemem jest również zbyt mała świetlica, która pełni jednocześnie funkcję stołówki, gdzie na długiej przerwie wydawane są posiłki (catering).

Obecne warunki lokalowe uniemożliwiają przyjęcie choćby jednego ucznia więcej, a także prowadzenie zajęć pozalekcyjnych, na które Gmina pozyskuje środki zewnętrzne.

Obecnie w szkole uczy się 177 uczniów w dziewięciu oddziałach oraz 50 dzieci w wieku 3-5 lat w dwóch oddziałach przedszkolnych. Szkoła posiada 17 osobową wykwalifikowaną kadrę pedagogiczną, z tego 40% stanowią nauczyciele ze stopniem awansu nauczyciela dyplomowanego i 40% nauczyciele ze stopniem awansu nauczyciela mianowanego. Większość uczniów korzysta z dowozu autobusami szkolnymi. Czas oczekiwania na powrót do domu wypełniają uczniom zajęcia pozalekcyjne. Dzięki dotacjom z różnych źródeł dla szkoły zakupiono wiele pomocy dydaktycznych. Mimo tak trudnych warunków uczniowie osiągają znaczne sukcesy sportowe na szczeblu powiatowym i rejonowym, osiągnięcia w konkursach artystycznych (muzycznych, plastycznych) czy sprawdzających wiedzę uczniów. Na terenie szkoły organizowane są zajęcia muzyczne, taneczne, działa sekcja judo.

Szkoła pozyskuje środki zewnętrzne na wyposażenie wewnątrz budynku i wokół. Z rządowego programu „Radosna szkoła” został urządzony plac zabaw.

Fot. 13. Plac zabaw przy szkole podstawowej w Kowiesach

Publiczne Gimnazjum w Jeruzalu jest pięknie położone wśród lasów iglastych, w dolinie rzeki Chojnatka. Sprzyja to organizowaniu różnego rodzaju lokalnych imprez okolicznościowych w plenerze, m.in. w listopadzie odbywa się Bieg Niepodległości, w maju Bieg Zwycięstwa oraz na przełomie kwietnia i maja Dzień Ziemi. Na organizację tych uroczystości szkoła pozyskuje środki z WFOŚiGW w Łodzi. Dzięki nim zakupiono nowoczesne środki dydaktyczne oraz krzewy ozdobne, które posadzono na terenie szkoły.

Fot. 14. Budynek i otoczenie Publicznego Gimnazjum w Jeruzalu

Szkoła jest bardzo dobrze wyposażona w pomoce dydaktyczne, posiada pracownię komputerową, multimedialne centrum informacji, bogaty księgozbiór. Większość uczniów korzysta z dowozu autobusami szkolnymi. Czas oczekiwania na powrót do domu wypełniają uczniom zajęcia pozalekcyjne. Dzięki dotacjom z różnych źródeł dla szkoły zakupiono wiele pomocy dydaktycznych, w tym m.in. programy do nauki języków obcych, sprzęt elektroniczny, nagłośnienie, gitary. Pozyskane środki przeznaczone również na upiększenie otoczenia.

Fot. 15. Uczniowie Publicznego Gimnazjum w Jeruzalu podczas Dnia Ziemi

Obydwie szkoły publiczne dysponują salami gimnastycznymi oraz zmodernizowanym ogrzewaniem. Wszystkie szkoły wyposażone są w szybkie łącza internetowe – posiadają pracownie komputerowe. W wyniku realizacji projektu „Eliminacja wykluczenia cyfrowego w Gminie Kowiesy” w ramach Osi priorytetowej *Spółeczeństwo informacyjne – zwiększenie innowacyjności gospodarki*, działanie *Przeciwdziałanie wykluczeniu cyfrowemu – eInclusion*, realizowanego od lipca 2014 do czerwca 2015 roku w ramach Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka, szkoły publiczne na terenie gminy zostały wyposażone w sprzęt teleinformatyczny (Szkoła Podstawowa w Kowiesach 10 komputerów stacjonarnych wraz z oprogramowaniem, 11 laptopów, drukarkę; Publiczne Gimnazjum w 20 komputerów stacjonarnych, 1 laptop, drukarkę) i dostęp do internetu.

Z punktu widzenia wyrównywania szans edukacyjnych na obszarach wiejskich bardzo ważny jest dostęp do edukacji przedszkolnej dzieci w wieku 3 - 5 lat, gdzie te dysproporcje w porównaniu z miastem są szczególnie wysokie. Zapewnienie dobrego startu w edukację dzieci i młodzieży daje nadzieje na lepszy rozwój i większe możliwości zawodowe w przyszłości.

W 2015 roku 76,2 % dzieci w wieku 3-5 lat z gminy Kowiesy objętych było wychowaniem przedszkolnym, z roku na rok wartość ta wzrasta, niemniej jednak w porównaniu z większością gmin powiatu skierniewickiego nie stanowi zadowalającej wartości. Dane te świadczą o słabym przygotowaniu Gminy Kowiesy w kwestii opieki nad najmłodszymi. Największym problemem dla rodziców jest brak przedszkola z prawdziwego zdarzenia, w którym dzieci mogą przebywać od godziny 7 do 17. Obecnie funkcjonujące oddziały przedszkolne i Zespoły Wychowania Przedszkolnego pracują od godziny 8 do 14. Dlatego też przed samorządem gminnym stoi wielkie wyzwanie, aby pozyskać środki finansowe na rozbudowę budynku szkoły w Kowiesach, między innymi o część przedszkolną, w której powstaną sale przedszkolne, świetlica i stołówka. Dopiero wówczas będzie można wydłużyć czas pracy i zabezpieczyć miejsca dla większej liczby dzieci, także z różnymi dysfunkcjami.

Tabela 30. Odsetek dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym w wieku 3-5 lat w gminach wiejskich powiatu skierniewickiego

	odsetek dzieci w wieku 3-5 lat objętych wychowaniem przedszkolnym [w %]									
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Powiat skierniewicki	23,7	27,6	40,8	51,5	58,0	62,1	69,6	73,2	77,5	80,6
Bolimów	29,3	28,4	26,9	36,4	51,2	56,8	57,1	69,8	73,0	81,0
Głuchów	20,5	21,6	22,1	22,4	22,2	42,4	85,2	90,9	82,1	88,6
Godzianów	75,6	72,0	71,0	93,5	90,1	93,2	90,8	83,7	92,2	102,4
Kowiesy	0,0	0,0	51,4	53,7	59,1	68,7	73,9	65,3	76,2	76,2
Lipce Reymontowskie	44,2	57,6	70,3	69,1	81,7	80,4	77,8	90,4	97,9	100,0
Maków	15,7	30,7	39,9	62,6	68,9	59,7	66,7	71,6	83,1	80,5
Nowy Kawęczyn	1,1	28,4	52,3	48,8	55,8	61,2	61,8	70,3	77,3	78,4
Skierniewice	14,0	19,2	48,4	49,8	56,5	52,6	54,2	55,6	57,5	63,7
Słupia	34,0	0,0	0,0	56,3	65,5	86,5	86,4	82,6	88,6	72,2

Źródło: GUS, Bank Danych Lokalnych

„**Współczynnik skolaryzacji brutto** jest to relacja liczby osób uczących się (stan na początku roku szkolnego) na danym poziomie kształcenia (niezależnie od wieku) do liczby ludności (stan w dniu 31 XII) w grupie wieku określonej jako odpowiadająca temu poziomowi nauczania.

Współczynnik skolaryzacji netto jest to relacja liczby osób uczących się (stan na początku roku szkolnego) na danym poziomie kształcenia (w danej grupie wieku) do liczby ludności (stan w dniu 31 XII) w grupie wieku określonej jako odpowiadająca temu poziomowi nauczania.”⁴

Dane dla gminy Kowiesy przedstawia poniższa tabela.

Tabela 31. Współczynniki skolaryzacji (szkolnictwo podstawowe i gimnazjalne) w gminie Kowiesy [%]

Rok	współczynnik skolaryzacji brutto		współczynnik skolaryzacji netto	
	szkoły podstawowe	gimnazjum	szkoły podstawowe	gimnazjum
2006	105,26	82,99	104,74	82,31
2007	98,39	85,42	96,77	81,94
2008	101,63	95,15	100,54	93,20
2009	101,20	88,68	100,00	87,74
2010	106,75	82,65	100,61	77,55
2011	97,58	81,44	96,97	74,23
2012	95,03	88,16	93,17	88,16
2013	97,09	85,19	95,35	82,72
2014	98,08	79,55	96,99	79,55
2015	97,04	78,16	97,04	77,01

Źródło: GUS, Bank Danych Lokalnych

⁴ Na podstawie danych GUS.

W wartości współczynnika na przestrzeni badanego okresu widać niewielkie wahania.

Na przestrzeni badanego okresu liczba uczniów w szkołach podstawowych na terenie gminy Kowiesy nie ulega dużym zmianom natomiast w gimnazjum zdecydowanie maleje (spadek prawie o 50%).

W latach 2006 – 2015 w powiecie skierniewickim liczba dzieci w szkołach podstawowych zmniejszyła się o 74 uczniów, zaś w gimnazjach o 571 uczniów.

Tabela 32. Liczba uczniów w szkołach podstawowych i gimnazjach w gminach powiatu skierniewickiego 2006-2015

Liczba uczniów w szkołach podstawowych ogółem [osoba]										
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Powiat skierniewicki	2698	2551	2502	2404	2327	2327	2292	2274	2440	2624
Bolimów	285	283	276	258	240	250	262	236	259	285
Głuchów	445	424	435	428	420	418	423	416	434	445
Godzianów	217	218	240	221	216	213	199	193	208	217
Kowiesy	200	183	187	169	174	161	153	167	179	197
Lipce Reymontowskie	228	213	216	225	220	214	204	213	210	222
Maków	492	459	437	430	402	389	388	376	410	431
Nowy Kawęczyn	237	222	221	195	188	193	183	173	184	217
Skierniewice	411	370	341	333	324	339	330	351	398	452
Słupia	183	179	149	145	143	150	150	149	158	158
Liczba uczniów w gimnazjach ogółem [osoba]										
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Powiat skierniewicki	1589	1469	1369	1280	1225	1152	1111	1056	1055	1018
Bolimów	172	148	152	147	140	121	118	113	115	113
Głuchów	270	261	247	234	223	229	215	204	208	212
Godzianów	150	135	131	106	108	105	106	112	120	111
Kowiesy	122	123	98	94	81	79	67	69	70	68
Lipce Reymontowskie	133	126	118	104	107	109	119	107	99	86
Maków	330	300	308	297	283	240	234	217	200	201
Nowy Kawęczyn	162	166	148	150	134	136	119	110	109	102
Skierniewice	119	102	77	66	65	61	60	52	55	50
Słupia	131	108	90	82	84	72	73	72	79	75

Źródło: GUS, Bank Danych Lokalnych

Po zakończeniu edukacji na poziomie gimnazjalnym, młodzież z terenu Gminy Kowiesy kontynuuje naukę, głównie w szkołach zlokalizowanych w Skierniewicach, Rawie Mazowieckiej, Mszczonowie, a następnie studiuje w wyższych uczelniach, głównie w Warszawie lub w Łodzi.

2.3.6. Pomoc społeczna

Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Kowiesach (GOPS) wspiera osoby i rodziny w wysiłkach zmierzających do zaspokojenia niezbędnych potrzeb, co umożliwia im życie w warunkach odpowiadających godności człowieka. Rodzaj, forma i rozmiar świadczenia dostosowywane są do

okoliczności uzasadniających udzielenie pomocy. GOPS realizuje zarówno zadania własne jak i zadania zlecone gminie z zakresu opieki społecznej.

Świadczeniami z pomocy społecznej są: świadczenia pieniężne w postaci zasiłków oraz niepieniężne: jak praca socjalna z rodziną, poradnictwo specjalistyczne, interwencja kryzysowa, udzielenie schronienia i usługi opiekuńcze w miejscu zamieszkania, pomoc w uzyskaniu zatrudnienia, poradnictwo rodzinne i terapia rodzinna.

W GOPS zatrudnionych jest 5 pracowników, w tym 1 kierownik, 1 główny księgowy, 1 specjalista pracy socjalnej, 1 opiekun, 1 starszy inspektor ds. świadczeń rodzinnych, którzy obsługują w terenie 27 wsi. Z pomocy finansowej korzysta rocznie ok. 80 rodzin, 133 dzieci korzysta z bezpłatnego dożywiania w szkołach.

Wypłacane są zasiłki stałe, okresowe, celowe, dożywianie dzieci w szkołach oraz świadczenia rodzinne, którymi objęte są 74 rodziny, a 3 osoby objęte są usługami opiekuńczymi w miejscu zamieszkania (świadczone przez 1 opiekunkę domową). Dla 200 osób wydawana jest żywność w ramach programu rządowego Posiłek dla potrzebujących.

Ponadto GOPS:

- a) prowadzi zbiórkę odzieży używanej i sprzętu gospodarstwa domowego i przekazuje osobom potrzebującym,
- b) kompletuje dokumentację związaną z kierowaniem do domów pomocy społecznej,
- c) przeprowadza wywiady środowiskowe dla celów innych ośrodków pomocy,
- d) współpracuje z ośrodkiem zdrowia, policją, Sądem Rodzinnym, kuratorami oraz Stowarzyszeniem Abstynenckim „Ametyst” w Skierniewicach.

Liczba osób korzystających ze wsparcia Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej w Kowiesach od roku 2012 utrzymuje się na tym samym poziomie. W roku 2012 w stosunku do roku 2011 zmniejszyła się radykalnie o ponad 60% (w roku 2011 - 210 osób, a w 2012 roku 83). Bardzo niepokojącą tendencją jest wysoki odsetek osób, które korzystają z pomocy przez okres przekraczający 3 lata (w 2015 roku 51 osób). Wskaźnik rodzin korzystających z pomocy społecznej w roku 2015 wynosił 76%, co świadczy o trudnościach z uniezależnieniem się od wsparcia. Niepokojący w ostatnich latach jest również wzrost liczby rodzin z dziećmi w wieku szkolnym i młodszych, które objęte są pomocą społeczną.

Główną przyczyną korzystania z pomocy społecznej jest ubóstwo (około 80-90% beneficjentów), o czym świadczy również odsetek dzieci w wieku do lat 17, na które rodzice otrzymują zasiłek rodzinny.

W poniższych tabelach zaprezentowano informacje na temat świadczeń udzielonych przez GOPS w latach 2013, 2014 i 2015 roku.

Tabela 33. Świadczenia udzielone przez GOPS Kowiesy w latach 2013, 2014 i 2015

Wyszczególnienie	2013	2014	2015
ilość zatrudnionych pracowników	5	5	5
ilość osób korzystających z pomocy	84	77	79
świadczenia udzielone przez GOPS w ramach zadań zleconych gminie w tym:	1892	1537	1902
zasiłki stałe	52	96	118
usługi opiekuńcze	1840	1441	1784
zasiłki celowe w związku z klęską suszy	-	-	-
świadczenia udzielone w ramach zadań własnych gminy w tym:	8453	5713	5530
zasiłki celowe	40	64	38
zasiłki okresowe	27	15	11
Rządowy Program Posiłek dla potrzebujących	8386	5634	5481
Liczba rodzin objętych pomocą	81	73	74
Liczba osób objętych pomocą	247	195	206

Źródło: GOPS Kowiesy

Strategia Rozwoju Gminy Kowiesy na lata 2016-2022

Tabela 34. Świadczenia udzielone przez GOPS Kowiesy w latach 2013, 2014 i 2015 w ramach zadań własnych gminy

Formy pomocy	Liczba osób, którym przyznano decyzją świadczenie			Liczba świadczeń			Kwota świadczeń			Liczba rodzin			Liczba osób w rodzinach		
	2013	2014	2015	2013	2014	2015	2013	2014	2015	2013	2014	2015	2013	2014	2015
Razem	158	181	169	10305	7351	7303	90061	120850	118804	97	130	116	257	290	310
Schronienie	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Posiłek ogółem	114	125	119	8386	5846	5378	38424	40098	45104	56	76	68	158	191	191
w tym dla dzieci i młodzieży w okresie nauki w szkole	70	46	61	8342	5769	5378	24456	14416	16377	34	25	29	155	112	133
Ubranie	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Usługi opiekuńcze ogółem	4	4	3	1840	1441	1784	34475	40433	37743	4	4	3	4	4	3
w tym specjalistyczne usługi opiekuńcze	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Zasiłki celowe na pokrycie wydatków powst. w wyniku zdarzenia losowego	-	-	-	-	-	1	-	-	2000	-	-	1	-	-	1
Sprawienie pogrzebu	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Inne zasiłki celowe i w naturze ogółem ⁵	40	52	47	79	64	38	17162	40319	33957	37	50	45	95	125	116
w tym zasiłki specjalne celowe	2	-	-	3	-	-	650	-	-	2	-	-	3	-	-
Pomoc na ekonomiczne usamodzielnienie-ogółem	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Poradnictwo specjalistyczne, w szczególności prawne i psychologiczne	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Pomoc w załatwianiu spraw urzędowych i innych	-	-	-	5	12	15	-	-	-	5	12	15	18	27	61
Praca socjalna	-	-	-	56	72	70	-	-	-	56	72	70	158	193	193

Źródło: GOPS Kowiesy

⁵ Bez świadczeń przyznanych w ramach zadań obowiązkowych, tj. wymienionych w wierszach 2-7

Tabela 35. Liczba rodzin i osób objętych pomocą GOPS w latach 2013, 2014 i 2015

Wyszczególnienie	Liczba osób, którym przyznano decyzją świadczenie			Liczba rodzin			Liczba osób w rodzinach		
	2013	2014	2015	2013	2014	2015	2013	2014	2015
Świadczenie przyznane w ramach zadań zleconych i zadań własnych (bez względu na ich rodzaj, formę, liczbę oraz źródło finansowania)	176	107	129	115	72	95	293	193	276
Świadczenia przyznane w ramach zadań zleconych (bez względu na ich rodzaj, formę i liczbę)	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Świadczenia przyznane w ramach zadań własnych (bez względu na ich rodzaj, formę i liczbę)	176	107	129	115	72	95	293	193	276
Pomoc udzielana w postaci pracy socjalnej – ogółem	-	-	70	56	72	62	158	193	193
W tym wyłącznie w postaci pracy socjalnej	-	-	-	3	3	4	7	7	8

Źródło: GOPS Kowiesy

Biorąc pod uwagę rosnące znaczenie kwestii społecznych w polityce, tak europejskiej jak i krajowej, zasadne jest rozwijanie tej sfery aktywności samorządowej, uzupełnianie inwestycji infrastrukturalnych działaniami społecznymi oraz czynne wspieranie inicjatyw społecznych służących rozwojowi gminy.

2.3.7. Ochrona zdrowia

Zgodnie z ustawą o ubezpieczeniach zdrowotnych osoby ubezpieczone mogą dokonywać wyboru świadczeniodawcy bez konieczności uwzględnienia rejonizacji, w dowolnym podmiocie mającym kontrakt z narodowym Funduszem Zdrowia. Rzecz jasna najczęściej wybierają oni świadczeniodawcę zlokalizowanego najbliżej miejsca zamieszkania.

Na terenie Gminy Kowiesy prowadzą działalność Niepubliczne Zakłady Opieki Zdrowotnej:

- NZOZ Judyta, który zabezpiecza usługi podstawowej opieki lekarskiej, a także opieki pielęgniarskiej z zakresu położnictwa, opieki środowiskowej, szkolnej.
- Prywatny Gabinet Stomatologiczny - Teresa Królikowska (na podstawie kontraktu z Narodowym Funduszem Zdrowia zabezpiecza on usługi stomatologiczne)
- Praktyka Lekarza Rodzinnego – Anna Krzemińska- zabezpiecza usługi podstawowej opieki lekarskiej w ramach praktyki prywatnej.

Dwa pierwsze podmioty zlokalizowane są w Ośrodku Zdrowia w Kowiesach i zdecydowana większość mieszkańców gminy korzysta z ich usług. Niewielka część mieszkańców korzysta z usług prywatnego gabinetu oraz świadczeniodawców w innych gminach okalających Gminę Kowiesy.

W Kowiesach zlokalizowana jest także apteka.

W zakresie pomocy specjalistycznej i leczenia zamkniętego większość usług świadczy Wojewódzki Szpital Zespolony w Skierniewicach, w ramach którego działają zarówno oddziały szpitalne, poradnie specjalistyczne i rehabilitacyjne. Podmiot ten świadczy również wobec mieszkańców Gminy Kowiesy pomoc doraźną.

2.3.8. *Kultura i sport*

Z punktu widzenia podtrzymywania lokalnej tożsamości i podmiotowości mieszkańców gminy bardzo istotne jest kultywowanie i promowanie tradycji i historii regionu wśród lokalnych społeczności. Dlatego też tak bardzo ważne jest funkcjonowanie różnego rodzaju placówek, stowarzyszeń czy grup nieformalnych, których działania w sferze społecznej i kulturalnej prowadzą do zachowania wartości dziedzictwa kulturowego, a także integracji różnych grup społecznych i wiekowych.

W gminie Kowiesy działalność kulturalną, integrującą lokalną społeczność prowadzi Urząd Gminy przy wsparciu samorządowej instytucji kultury, które zajmują się promocją kultury, sportu i wsparciem działań rozwojowych mieszkańców gminy. Niemalże znaczenie odgrywają również świetlice wiejskie, które zostały urządzone przy strażnicach OSP. Większość z nich została wybudowana lub wygospodarowana przy wsparciu funduszy unijnych i jest wyposażona w nowy sprzęt. Mieszkańcy mogą spędzać w nich czas wolny. W ramach swojej działalności Gmina Kowiesy wypłaca stypendia przeznaczone dla uczniów z najbiedniejszych rodzin, które obejmują takie potrzeby jak: zakup podręczników, artykułów szkolnych, odzieży i obuwia sportowego oraz biletów miesięcznych ucznia dojeżdżającego do szkoły.

Gminna Biblioteka Publiczna

Gminna Biblioteka Publiczna w Kowiesach, która od 1 lipca 2006 r. funkcjonuje jako samorządowa instytucja kultury⁶, z filią w Woli Pękoszewskiej jest gminną jednostką budżetową, działającą w obrębie krajowej sieci bibliotecznej. Nadzór administracyjny i finansowy nad Biblioteką sprawuje Gmina Kowiesy. Nadzór merytoryczny pełni Miejska Biblioteka Publiczna w Skierniewicach.

Podstawowym celem działalności Biblioteki jest rozwijanie i zaspakajanie potrzeb oświatowych, kulturalnych i informacyjnych społeczeństwa oraz uczestniczenie w upowszechnianiu wiedzy i kultury. Rola Biblioteki jest w tym zakresie o tyle ważna, że na obszarze gminy nie funkcjonuje ośrodek kultury.

Do podstawowych zadań Biblioteki należą:

- gromadzenie, opracowywanie i przechowywanie materiałów bibliotecznych służących rozwijaniu czytelnictwa oraz zaspokajaniu potrzeb informacyjnych i samokształceniowych,

⁶ Na mocy uchwały Nr XXXVIII/181/06 Rady Gminy Kowiesy z dnia 27 kwietnia 2006 roku

- udostępnianie zbiorów bibliotecznych na miejscu, wypożyczanie na zewnątrz oraz prowadzenie wymiany międzybibliotecznej,
- organizowanie czytelnictwa i udostępnianie materiałów bibliotecznych ludziom chorym i niepełnosprawnym,
- prowadzenie działalności informacyjno-bibliograficznej, gromadzenie piśmiennictwa oraz wszelkich materiałów dotyczących własnego regionu,
- popularyzacja książki i czytelnictwa,
- współdziałanie z bibliotekami innych sieci, instytucjami upowszechniania kultury, organizacjami i towarzystwami w rozwijaniu i zaspakajaniu potrzeb oświatowych i kulturalnych społeczeństwa,
- doskonalenie form i metod pracy bibliotekarskiej.

Biblioteka jako samorządowa instytucja kultury samodzielnie prowadzi gospodarkę finansową i księgowość.

Według danych GUS w 2015 roku Biblioteka posiadała 525 czytelników, księgozbiór opiewał na 11389 woluminów, zaś wypożyczenia księgozbioru na 1 czytelnika w woluminach wyniosły 13,7 woluminu, podczas gdy w powiecie skierniewickim wskaźnik ten wyniósł 16,5 woluminu. Wynika z tego, że gmina Kowiesy plasuje się pośrodku wśród gmin powiatu skierniewickiego. Najwyższy wskaźnik wypożyczania wynosi w gminie Bolimów (26,6) oraz w gminie Maków (23,6), najniższy zaś w gminie Słupia (8,4) oraz w gminach: Lipce Reymontowskie (10,4) i Godzianów (10,8).

Bardzo istotną rolę odgrywają w życiu mieszkańców organizacje pozarządowe, które ani nie są nastawione na zysk (non-profit), ani nie stanowią elementu struktury państwa.

Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania „Kraina Rawki”

Gmina Kowiesy jako członek Lokalnej Grupy Działania „Kraina Rawki” jest realizatorem w wymiarze lokalnym zasadniczych zadań LGD, jakimi są m.in.:

- działanie na rzecz zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich,
- aktywizowanie ludności wiejskiej,
- działania mające na celu rozwój turystyki, ochronę i promocję środowiska naturalnego, krajobrazu i zasobów historyczno-kulturowych, popularyzację i rozwój produkcji wyrobów regionalnych,
- wspieranie rozwoju edukacji, oświaty i wychowania,
- wspieranie rozwoju przedsiębiorczości oraz inicjatyw lokalnych,
- rozwój społeczeństwa obywatelskiego i aktywności społecznej obywateli,
- działania na rzecz promocji zatrudnienia i aktywizacji zawodowej,
- działania służące upowszechnianiu kultury fizycznej i sportu,
- pomoc społeczna, w tym pomoc rodzinom i osobom w trudnej sytuacji życiowej oraz wyrównywanie szans tych rodzin i osób, w tym wspieranie rodziny i systemu pieczy zastępczej,

- działalność na rzecz integracji i reintegracji zawodowej i społecznej osób zagrożonych wykluczeniem społecznym,
- działalność charytatywna,
- działalność wspomagająca rozwój techniki, wynalazczości i innowacyjności oraz rozpowszechnianie i wdrażanie nowych rozwiązań technicznych w praktyce gospodarczej,
- działania na rzecz wypoczynku dzieci i młodzieży.

Przynależność do LGD daje gminie i jej mieszkańcom możliwość realizacji projektów rozwojowych, czy udziału w konkursach. Stowarzyszenie stanowi wsparcie dla jego Członków. Ze wsparcia LGD „Kraina Rawki” korzystają nie tylko samorząd i grupy formalne, ale dzięki *Grantom Krainy Rawki* o dotacje z budżetu LGD mogą również ubiegać się grupy nieformalne: KGW, sołectwa, indywidualni mieszkańcy. Środki w ramach tych grantów przeznaczane są głównie na: organizację szkoleń i innych przedsięwzięć o charakterze edukacyjnym i warsztatowym dla podmiotów z obszaru objętego LSR, innych niż szkolenia zawodowe dla osób zatrudnionych w rolnictwie i leśnictwie, organizację imprez kulturalnych, rekreacyjnych lub sportowych, promocję lokalnej twórczości kulturalnej z wykorzystaniem lokalnego dziedzictwa, w tym kulturowego, historycznego lub przyrodniczego, kultywowanie miejscowych tradycji, obrzędów i zwyczajów, kultywowanie języka regionalnego i gwary, kultywowanie tradycyjnych zawodów i rzemiosła, utworzenie lub zmodernizowanie bazy informacji turystycznej oraz stron internetowych, przygotowanie i wydanie folderów oraz innych publikacji informacyjnych dotyczących obszaru objętego LSR, wyposażenie muzeów, wyposażenie świetlic wiejskich, wyposażenie zespołów ludowych (np. zakup strojów, instrumentów, wyposażenie kół gospodyń wiejskich wyposażenie zespołów sportowych).

Ponadto w nowej perspektywie finansowej UE na lata 2014-2020 rola Lokalnych Grup Działania uległa znacznemu zwiększeniu. Rozszerzył się też zakres podmiotów, które mogą korzystać ze wsparcia poprzez LGD. Podejście LEADER, czyli rozwój lokalny kierowany przez społeczność, okazał się bardzo trafnym wyborem i został wysoko oceniony na poziomie europejskim.

Stowarzyszenia i inne podmioty działające na rzecz kultury

W ramach współpracy z LGD Kraina Rawki na terenie gminy powstała również **Wioska rybna**, która zrzesza mieszkańców Paplina i Jeruzala. Wioska ta została utworzona w ramach projektu „*Sieć wiosek tematycznych w Krainie Rawki*”, realizowanego w roku 2012. Celem głównym projektu było ożywienie gospodarki wiejskiej poprzez integrację lokalnej społeczności wokół zagadnień związanych z jakimś produktem, usługą lub kulturą danego regionu, który jako produkt turystyczny byłby bazą tworzenia sposobów na alternatywne dochody mieszkańców. Beneficjenci ostateczni mieli możliwość wzięcia udziału w szeregu szkoleń z zakresu planowania, zakładania i funkcjonowania wiosek tematycznych oraz warsztatach praktycznych. W ramach wyjazdów studyjnych odwiedzili najbardziej prężnie działające wioski tematyczne w Polsce.

Pobudzenie aktywności w wyniku realizacji powyższego projektu daje wymierne efekty. Zaszczepione pomysły realizowane są nie tylko poprzez działalność wioski, ale wykorzystywane przez członkinie zrzeszone również w kołach gospodyń do własnej działalności.

Na obszarze gminy działają stowarzyszenia:

- **Stowarzyszenie Rozwoju Gminy Kowiesy,**
- **Stowarzyszenie Rozwoju Wsi Turowa Wola i okolic,**
- **Stowarzyszenie Rozwoju Wsi Stary Wylezin.**

Dwa pierwsze są związane z działalnością oświatową. Stowarzyszenie Rozwoju Gminy Kowiesy prowadzi Zespół Wychowania Przedszkolnego w Jeruzalu, a Stowarzyszenie Rozwoju Wsi Turowa Wola i okolic prowadzi Niepubliczną Szkołę Podstawową i Zespół Wychowania Przedszkolnego w Turowej Woli. Poza działalnością oświatową Stowarzyszenia aktywnie działają na rzecz lokalnej społeczności, promując jednocześnie Gminę Kowiesy. Biorą udział w imprezach gminnych, powiatowych i wojewódzkich, organizują sami rajdy, pikniki, pozyskując zewnętrzne środki, w tym z „Grantów Krainy Rawki”.

Na rzecz podtrzymywania lokalnych tradycji i wartości działają nie tylko grupy sformalizowane, ale również grupy nieformalne, a przede wszystkim **Koła Gospodyń Wiejskich**, działające w miejscowościach: Jeruzal, Lisna, Paplin i Wola Pękoszewska. Koła Gospodyń Wiejskich odgrywają bardzo ważną rolę w życiu nie tylko kobiet wiejskich, ale całej społeczności. Bardzo często są inicjatorami działań na rzecz kultury, sportu i integracji społecznej. Wszystkie koła sukcesywnie składają wnioski do LGD i realizują projekty grantowe, których przedmiotem są wyposażenie lub doposażenie siedzib, imprezy otwarte, turnieje i pikniki.

Działalność kół gospodyń wiejskich nierozzerwalnie związana była i jest z ochotniczymi strażami pożarnymi. Od zawsze ta współpraca była gwarantem aktywizacji mieszkańców. W gminie Kowiesy funkcjonuje 5 **Ochotniczych Straży Pożarnych** w miejscowościach: Jeruzal, Lisna, Paplin, Turowa Wola i Wola Pękoszewska. Dwie jednostki - OSP w Woli Pękoszewskiej i Paplinie są włączone do Krajowego Systemu Reagowania Gaśniczego. Prawie wszystkie jednostki (poza OSP w Lisnej) mają piękne strażnice, które zostały rozbudowane dzięki wsparciu unijnych środków w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2014. Jednostka w Woli Pękoszewskiej doczekała się nowej siedziby. We wszystkich budynkach mieszczą się świetlice wiejskie, w których kwitnie życie kulturalne mieszkańców. Do przebudowy pozostała jeszcze strażnica w Lisnej i zadanie to zostało zaplanowane do realizacji na lata następne, gdy uda się pozyskać środki zewnętrzne.

Gmina Kowiesy współpracuje z działającymi na jej terenie organizacjami pozarządowymi, szczególnie w zakresie edukacji, kultury i sportu. Mając na uwadze ich rolę w budowaniu integracji społecznej, podejmowane są działania usprawniające bieżący kontakt i realizację wspólnych zamierzeń na rzecz rozwoju społeczno – gospodarczego gminy Kowiesy poprzez przygotowanie corocznie *Programu Współpracy Gminy z organizacjami pozarządowymi oraz podmiotami wymienionymi w art. 3 ust.3.*

ustawy o działalności pożytku publicznego i wolontariacie. Uszczegóławia on m.in. działania organizacji w zakresie:

- pomocy społecznej, w tym pomocy rodzinie i osobom w trudnej sytuacji życiowej oraz wyrównywania szans tych rodzin i osób;
- podtrzymywania i upowszechniania tradycji narodowej, pielęgnowania polskości oraz rozwoju świadomości narodowej, obywatelskiej i kulturowej;
- działalności na rzecz osób niepełnosprawnych;
- kultury, sztuki, ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego;
- wspierania i upowszechniania kultury fizycznej;
- ekologii i ochrony zwierząt oraz ochrony dziedzictwa przyrodniczego;
- ochrony i promocji zdrowia;
- przeciwdziałania uzależnieniom i patologiom społecznym.

W ramach posiadanych środków corocznie wspierane są organizacje pozarządowe na projekty dotyczące kultury fizycznej i sportu, dziedzictwa kulturowego, kultury i sztuki.

Dziedzictwo kulturowe

Na terenie gminy Kowiesy znajdują miejsca związane z wydarzeniami historycznymi lub upamiętniającymi ludzi, którzy zapisali się na kartach historii Polski, należą do nich:

- mogiła zbiorowa z 1944 roku w Ulaskach, wpisana do rejestru zabytków

Fot. 16. Mogiła zbiorowa

- obelisk na cmentarzu parafialnym w Chojnacie upamiętniający śmierć żołnierzy AK: pchor. **Feliksa Pendelskiego ps. „Felek”** i pchor. **Andrzeja Zawadowskiego**. Obaj zginęli na terenie gminy Kowiesy w dniu 6 czerwca 1943 roku po akcji pod Czarnocinem, gdzie dokonali zniszczenia mostu kolejowego na rzece Wolbórcie, powodując wstrzymanie zaopatrzenia dla niemieckiego frontu wschodnie. Dh Feliks Pendelski to jeden z czołowych przywódców Szarych Szeregów, uczestnik akcji bojowych pod Arsenalem, pod Celestynowem i pod Czarnocinem.

Obelisk został przeniesiony z miejsca, w którym żołnierze zginęli. Uroczystość odbyła się w czerwcu 2009 roku. Opiekę nad miejscem pamięci Środowisko Batalionu AK „Zośka” oraz Szczęp 80 Warszawskich Drużyn Harcerskich im. Bolesława Chrobrego przekazał Szkole Podstawowej im. Kornela Makuszyńskiego w Kowiesach.

Fot. 17. Obelisk wraz z tablicą upamiętniającą śmierć żołnierzy AK

- tablica przy świetlicy wiejskiej w Paplinie, upamiętniająca urodzonego w Paplinie ppor. pilota Mariana Belca. Marian Belc w 1937 roku został przydzielony do 5 pułku lotniczego w Wilnie-Lidze. Brał udział w wojnie obronnej Polski jako pilot 152 eskadry myśliwskiej, w składzie lotnictwa Armii „Modlin”. Walczył we Francji i Wielkiej Brytanii. Był pilotem słynnego „Dywizjonu 303” i brał czynny udział w Bitwie o Wielką Brytanię. Zginął 27 sierpnia 1942 roku podczas wykonywania lotu treningowego. Zasłużony bojownik, odznaczony Krzyżem Srebrnym Orderu Virtuti Militari, brytyjskim Zaszczytnym Krzyżem Lotniczym (DFC), DFM (Medalem Wybitnej Służby Lotniczej), Polową Odznaką Pilota oraz czterokrotnie odznaczony Krzyżem Walcznych. W 70 rocznicę jego śmierci wbudowano pamiątkową tablicę marmurową.

Fot. 18. Tablica upamiętniająca asa myśliwskiego ppor. pilota Mariana Belca

- tablica upamiętniająca Józefa Chełmońskiego, odsłonięta w 100 rocznicę śmierci Wielkiego Malarza w świetlicy wiejskiej w Woli Pękoszewskiej. Józef Chełmoński był gościem rodziny Górskich. Podczas częstych i długich pobytów w Woli Pękoszewskiej w latach 1895 – 1914 namalował tu obrazy m.in. „Orka”, „Przed figurą”, „Burza”.

Fot. 19. Tablica upamiętniająca pobyt Józefa Chełmońskiego w Woli Pękoszewskiej

2.3.9. Bezpieczeństwo publiczne

O bezpieczeństwo publiczne na terenie gminy Kowiesy dba Rewir Dzielnicowych w Bolimowie Wydziału Prewencji Komendy Miejskiej Policji w Skierniewicach, który obsługuje gminę Bolimów, Kowiesy i Nowy Kawęczyn, w których zostały utworzone Punkty Obsługi Interesantów.

Ochronę Przeciwpożarową zapewnia Komenda Miejska Państwowej Straży Pożarnej w Skierniewicach ze wspomaganiami ochotniczych straży pożarnych z terenu Gminy Kowiesy, działających w: Woli Pękoszewskiej, Paplinie (obydwie jednostki włączone do Krajowego Systemu Ratownictwa Gaśniczego), Jeruzalu, Lisnej i Turowej Woli. Ochotnicze straże pożarne wykonują działania o charakterze użyteczności publicznej w zakresie ochrony przeciwpożarowej, wspierają różnorodne formy pracy kulturalno-oświatowej, popularyzują dorobek historyczny ruchu strażackiego, rozwijają działalność artystyczną i sportową.

2.3.10. Możliwości budżetowe gminy Kowiesy

Mienie komunalne

Główne składniki mienia komunalnego to środki trwałe, takie jak: grunty (rolnicze, komunikacyjne, zabudowane i pod zabudowę), budynki (administracyjne, szkół, strażnic, komunalne, gospodarcze, wiaty autobusowe), budowle (studnie, stacje uzdatniania wody, sieć wodociągowa, drogi, ogrodzenia, place zabaw, lampy oświetleniowe, boisko), środki transportu (samochody strażackie, samochody osobowe GOPS i UG), urządzenia techniczne i biurowe, wartości niematerialne i prawne oraz inne.

Według stanu na 31 grudnia 2015 r. Gmina posiada prawo własności do majątku o łącznej wartości według ewidencji księgowej brutto w wysokości 30.459.768,21 zł.

W skład Zasobu mieszkaniowego Gminy Kowiesy wchodziły następujące lokali (3 socjalne, 7 mieszkalnych) w miejscowościach:

1) Turowa Wola - Szkoła Podstawowa

- lokal nr 2 o pow. 42 m²
- lokal nr 3 o pow. 60 m²

2) Kowiesy - Ośrodek Zdrowia

- lokal nr 1 – 74,28 m²
- lokal nr 2 – 50,93 m²
- lokal nr 3 – 50,08 m²
- lokal nr 4 - 39,44 m²
- lokal nr 5 – 63,87 m²

Większość mieszkań jest w dobrym stanie technicznym.

Nie przewiduje się powiększenia zasobu mieszkaniowego. Zarząd nad lokalami i budynkami wchodzącymi w skład mieszkaniowego zasobu Gminy sprawuje Wójt Gminy.

Budżet Gminy Kowiesy

Dochody Gminy Kowiesy oscylują w granicach 10 milionów złotych (szczegółowe wartości podano w tabeli poniżej), a składają się na nie głównie subwencja ogólna oraz dochody własne (głównie z podatków: od nieruchomości, rolnego, od osób fizycznych).

Gmina Kowiesy korzysta z mechanizmów wyrównawczych regulowanych ustawą o dochodach jednostek samorządu terytorialnego, a znacząca część jej dochodów pochodzi z subwencji wyrównawczej.

W strukturze wydatków przeważają wydatki dotyczące zadań oświatowych gminy (w 2015 roku 35,39%). Kolejne pozycje zajmują:

- pomoc społeczna – 16,77% wydatków ogółem,
- administracja publiczna – 16,05%
- transport i łączność – 13,94%
- gospodarka mieszkaniowa – 4,01 %,

Większość wydatków ma charakter sztywnych (głównie płace i pochodne), a wolnych środków pozostaje około 1/3 (wydatki rzeczowe i majątkowe). Stan zadłużenia gminy jest prawidłowy i bezpieczny. W przeszłości nie korzystano z dodatkowych źródeł przychodów (bardzo rzadko korzystano np. z kredytów lub pożyczek) oraz ostrożnie planowano budżet, co przy niskich dochodach wiązało się głównie z ograniczeniem realizacji infrastrukturalnych przedsięwzięć inwestycyjnych.

Tabela 36. Dochody i wydatki Gminy Kowiesy w latach 2012 – 2015

Lp.	Wyszczególnienie	2012	2013	2014	2015
I	Dochody ogółem, w tym:	10 139 497,07	8 789 986,49	10 511 418,64	10 361 585,90
A	Dochody własne	3 840 257,81	3 821 289,34	3 870 854,06	4 344 215,10
B	Subwencje	3 162 010,00	2 873 140,00	2 890 436,00	3 234 261,00
C	Dotacje z budżetu państwa	3 137 229,26	2 095 557,15	3 750 128,58	2 783 109,80
II	Wydatki	9 050 022,64	9 708 899,20	10 167 239,20	10 084 774,04
A	majątkowe	2 135 695,22	2 764 862,60	2 641 657,41	2 268 843,59
B	bieżące	6 914 327,42	6 944 036,60	7 525 581,79	7 815 930,49
III	Wynik finansowy	1 089 474,43	-918 912,71	344 179,44	276 811,82

Źródło: Sprawozdania finansowe

Tabela 37. Struktura wydatków Gminy Kowiesy w roku 2015

Dział	Wydatki w roku 2015	
	Kwota w zł	Wskaźnik struktury (%)
Rolnictwo i łowiectwo	1 810 611,52	17,95%
Wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, wodę i gaz	119 771,87	1,19%
Transport i łączność	824 701,41	8,18%
Gospodarka mieszkaniowa	374 836,20	3,72%
Działalność usługowa	9 000,00	0,09%
Administracja publiczna	1 506 623,81	14,94%
Urzędy naczelnych organów władzy państwowej, kontroli i ochrony prawa oraz sądownictwa	44 544,00	0,44%
Bezpieczeństwo publiczne i ochrona przeciwpożarowa	115 755,45	1,15%
Obsługa długu publicznego	47 807,85	0,47%
Oświata i wychowanie	3 232 226,49	32,05%
Edukacyjna opieka wychowawcza	31 131,55	0,31%
Ochrona zdrowia	48 906,44	0,48%
Pomoc społeczna	1 370 158,09	13,59%
Gospodarka komunalna i ochrona środowiska	348 706,40	3,46%
Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego	181 500,00	1,80%
Kultura fizyczna	18 493,00	0,18%
Wydatki ogółem	10 084 774,08	100,00%

Źródło: Sprawozdania finansowe

3. ANALIZA STRATEGICZNA. MOCNE I SŁABE STRONY GMINY KOWIESY ORAZ SZANSE I ZAGROŻENIA JEJ ROZWOJU

Poniżej przedstawiono wyniki analizy SWOT potencjału społeczno - gospodarczego Gminy Kowiesy. Analiza ta opiera się na wynikach badań ankietowych przeprowadzonych wśród mieszkańców oraz opinii i uwag zebranych w trakcie prac nad opracowaniem Strategii Rozwoju Gminy Kowiesy.

Metoda SWOT pozwala na dokonanie diagnozy sytuacji społeczności lokalnej. Nazwa techniki pochodzi od pierwszych liter angielskich słów:

- S** – Strengths (silne strony, atuty, zasoby),
- W** – Weaknesses (wady, słabe strony),
- O** – Opportunities (okazje, możliwości, szanse),
- T** – Threats (trudności, zagrożenia).

Technika ta, oceniająca zarówno wewnętrzne jak i zewnętrzne czynniki, mogące mieć wpływ na powodzenie planu strategicznego, stanowiła użyteczną pomoc prowadzącą do dokonania analizy zasobów i otoczenia Gminy Kowiesy oraz określenia priorytetów rozwoju.

W celu uzyskania jasnej analizy traktuje się atuty i słabe strony jako czynniki wewnętrzne z punktu widzenia społeczności lokalnej, na które społeczność ma wpływ, a okazje i zagrożenia jako czynniki zewnętrzne, znajdujące się w otoczeniu bliższym i dalszym.

Zakres wewnętrznej analizy gminy wyznaczony jest przez układ i stan podstawowych zasobów: gospodarczych, infrastrukturalnych, społecznych, przyrodniczych i turystycznych. Wymienione grupy zasobów poddane zostały porównaniu z warunkami tkwiącymi w otoczeniu zewnętrznym w perspektywie powiatu skierniewickiego, regionu łódzkiego oraz kraju.

3.1. Mocne i słabe strony Gminy Kowiesy

POŁOŻENIE, ŚRODOWISKO NATURALNE

Mocne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none">• Kompleksy leśne o wysokich walorach przyrodniczych,• Stosunkowo niski poziom zanieczyszczenia powietrza,• Brak przemysłu uciążliwego dla środowiska,• Bardzo dobra dostępność komunikacyjna (dwie drogi krajowe, drogi powiatowe),• Bliskość dużych ośrodków miejskich,	<ul style="list-style-type: none">• Zbyt słabe wykorzystanie krajobrazu gminy i walorów przyrodniczych oraz kulturowych,• Niskie wykorzystanie odnawialnych źródeł energii,• Zanieczyszczenie powietrza poprzez niską emisję i spalanie odpadów w piecach domowych i paliwa niskiej jakości,• Występowanie dzikich wysypisk śmieci,

Mocne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> • Urozmaicony krajobraz naturalny – zróżnicowanie przyrodnicze i przestrzenne, • Duży potencjał do rozwoju turystyki, w tym szczególnie agroturystyki • Funkcjonowanie Programu usuwania azbestu i wyrobów zawierających azbest, • Działania na rzecz edukacji ekologicznej wśród różnych grup wiekowych. 	<ul style="list-style-type: none"> • Występowanie pokryć dachowych zawierających azbest, • Objęcie ochroną części obszaru gminy, co stanowi barierę dla rozwoju gospodarczego, • Degradacja środowiska przez brak skanalizowania obszaru gminy,

INFRASTRUKTURA TECHNICZNA, GOSPODARKA KOMUNALNA

Mocne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> • Konkurencyjne (względem miejscowości podwarszawskich) ceny nieruchomości budowlanych, inwestycyjnych, działek rekreacyjno - wypoczynkowych • Znaczący potencjał terenów niezagospodarowanych, • Położenie w pasie rosnącej urbanizacji i wzrostu gospodarczego, • Rozwinięta sieć telekomunikacyjna. 	<ul style="list-style-type: none"> • Zły stan techniczny dróg, • Słabe zwodociągowanie gminy, • Brak kanalizacji, • Gospodarka cieplna oparta o indywidualne źródła ciepła • Słabo rozbudowana infrastruktura techniczna, • Złe warunki w szkole podstawowej w Kowiesach • Brak przedszkola • Niedobór nowych inwestycji od podstaw, • Brak rezerwy uzbrojonych terenów pod nowe rodzaje działalności, • Duże braki w zakresie systemów infrastruktury społecznej i technicznej, • Słabe uzbrojenie techniczne w sołectwach, • Niedobór uzbrojenia części terenów budowlanych w infrastrukturę techniczną

GOSPODARKA, ROLNICTWO

Mocne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> • Bliskie położenie względem Skierniewic, Żyrardowa, Rawy Mazowieckiej, Warszawy • Istnienie rezerwowej siły roboczej, • Korzystne warunki przyrodnicze dla rozwoju rolnictwa ekologicznego, 	<ul style="list-style-type: none"> • Słaby rozwój instytucji otoczenia biznesu, • Niedostateczne wykorzystanie bogactwa zasobów wodnych, • Brak wykwalifikowanej siły roboczej, • Dominacja bardzo małych firm w ogólnej liczbie podmiotów,

Mocne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> Silne tradycje rolnicze, w tym szczególnie sadownicze Specjalizacja sadownicza – owoce Rozwijająca się hodowla ryb słodkowodnych-karpia Dopasowanie podmiotów gospodarczych do potrzeb lokalnego rynku. 	<ul style="list-style-type: none"> Mała ilość inwestorów z zewnątrz, szczególnie zagranicznych, Rozdrobnienie gospodarstw, Brak alternatyw w aktywizacji zawodowej ludności wiejskiej poza rolnictwem, Niski poziom innowacji w gospodarstwach. Brak grupy producenckiej, Niedostateczna liczba zakładów przetwórstwa owoców.

KULTURA, SPORT, TURYSTYKA

Mocne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> Funkcjonowanie świetlic wiejskich, pełniących funkcję rekreacyjną jako forma spędzania czasu wolnego wśród mieszkańców, Boisko wielofunkcyjne i boisko sportowe dostępne dla ogółu mieszkańców, Funkcjonowanie klubu sportowego, Zajęcia pozalekcyjne z dziedziny sportu (judo, piłki ręcznej, siatkowej, koszykowej i nożnej), Funkcjonowanie Gminnej Biblioteki w Kowiesach z filią w Woli Pękoszewskiej oraz bibliotek przy placówkach oświatowych, Występowanie ciekawych zabytków i znacznych walorów krajobrazowych (część wpisana do rejestru zabytków), Wolne tereny rekreacyjne do zagospodarowania, Dobre warunki przyrodnicze do uprawiania sportu i rekreacji, 	<ul style="list-style-type: none"> Niedostatecznie rozwinięta baza sportowo – rekreacyjna i kulturalna, Zbyt słabo rozwinięta infrastruktura turystyczna, Zabytki architektury w rękach prywatnych – brak do nich dostępu, Zabytki wpisane do rejestru zabytków – większe wymagania przy ich remontach, Niedobór środków finansowych na inwestycje związane z kulturą i sportem, Niedostatecznie wykorzystane świetlice wiejskie (brak środków na prowadzenie zajęć), Brak szerokich działań na rzecz promocji regionu, Zbyt słabo rozwinięta baza noclegowa, Brak rozwiniętej infrastruktury ścieżek rowerowych.

WARUNKI SOCJALNO-BYTOWE, POTENCJAŁ LUDZKI

Mocne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> Przynależność do LGD „Kraina Rawki”, Funkcjonowanie „Wioski rybnej” 	<ul style="list-style-type: none"> Odpływ z regionu ludzi młodych i wykształconych,

Mocne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none">• Działające stowarzyszenia i grupy nieformalne,• Duża aktywność członków OSP i KGW,• Działanie OSP w formie stowarzyszeń,• Rosnąca w świadomości społeczeństwa potrzeba aktywnego stylu życia,• Rosnące zainteresowanie mieszkańców uczestnictwem w procesie decyzyjnym, świadczące o rozwoju społeczeństwa obywatelskiego,• Malejące bezrobocie.	<ul style="list-style-type: none">• Niski poziom wykształcenia,• Brak miejsc pracy dla ludzi młodych i wykształconych,• Mała integracja lokalnej społecznej,• Niski przyrost naturalny,• Ubożenie mieszkańców,• Różnice dochodów w poszczególnych grupach społecznych,• Niedostateczna realizacja programów dotyczących promocji zdrowia, profilaktyki antynarkotykowej, opieki pozalekcyjnej w szkołach,

3.2. Szanse i zagrożenia dla Gminy Kowiesy

SZANSE

- dobrze rozwinięta zewnętrzna sieć komunikacyjna (dobre połączenie komunikacyjne z Warszawą, Rawą Mazowiecką, Skierniewicami),
- korzystne położenie geograficzne w niewielkiej odległości od dużych aglomeracji miejskich,
- utrzymujący się wzrost gospodarczy w Polsce,
- rozwój małych i średnich przedsiębiorstw,
- zmiana systemu podatkowego, przyjaznego podmiotom gospodarczym w podejmowaniu działalności inwestycyjnej i rozwojowej,
- możliwość pozyskiwania środków zagranicznych i krajowych na działania rozwojowe i inwestycyjne,
- współpraca z samorządem wojewódzkim, powiatowym i samorządami lokalnymi w realizacji projektów infrastrukturalnych z udziałem środków z funduszy europejskich,
- zwiększenie zaplecza opieki nad przedszkolakami,
- wzrost popytu na usługi turystyczne uwarunkowany zmianą stylu życia,
- promocja Gminy i jej walorów turystycznych,
- rozwój działalności agroturystycznej,
- wzrost świadomości ekologicznej wśród mieszkańców,
- wzmocnienie roli trzeciego sektora – organizacji społecznych,
- system wsparcia dla lokalnych inicjatyw społecznych.

ZAGROŻENIA

- emigracja ludzi wykształconych wynikająca z pogłębiających się dysproporcji poziomów życia mieszkańców kraju.
- zwiększenie zadań samorządów bez odpowiedniego zabezpieczenia finansowego,
- odpływ kwalifikowanej siły roboczej i kapitału do Warszawy, Łodzi lub Skierniewic,
- powiększanie się obszarów depresji społeczno-gospodarczej,
- ograniczona chłonność rynków zewnętrznych na wyprodukowane produkty,
- niska opłacalność produkcji rolnej,
- brak spójności przepisów prawnych i zbiurokratyzowanie procedur,
- skomplikowane procedury pozyskiwania środków unijnych,
- brak instytucji i rozwiązań umożliwiających efektywne wykorzystanie środków przeznaczonych na rozwój,
- niekorzystna polityka fiskalna,
- brak skutecznej realizacji polityki strukturalnej państwa wobec rolnictwa i obszarów wiejskich.
- wysokie oprocentowanie kredytów,
- kontynuacja dotychczasowych niekorzystnych trendów w zakresie zagospodarowania przestrzennego (kosztochłonne struktury przestrzenne, zanikanie przestrzeni publicznych, chaos zabudowy oraz fragmentacja systemów przyrodniczych),
- ograniczony przestrzennie zasięg procesów przyciągania impulsów rozwojowych z aglomeracji warszawskiej i łódzkiej, przy jednocześnie dużym zasięgu przestrzennym procesu „wymiwania” z peryferii województwa do Warszawy i Łodzi,
- niewystarczające nakłady na modernizację i rozbudowę infrastruktury.

3.3. Wizja, misja i cele rozwoju gminy Kowiesy

3.3.1. *Wizja*

Ambicją lokalnego samorządu oraz mieszkańców gminy, jest sukcesywne podnoszenie stanu rozwoju społeczno-gospodarczego oraz warunków życia mieszkańców, do poziomu prezentowanego przez wyżej rozwinięte obszary, przy jednoczesnym zachowaniu wysokiej jakości środowiska przyrodniczego, zapobieganiu patologiom społecznym oraz utrzymaniu więzi międzyludzkich, co jest typowe dla środowisk wiejskich i małych miast.

Zamierzeniem lokalnego samorządu jest doprowadzenie gminy do takiego poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego oraz warunków życia mieszkańców, które lokowałyby gminę w roku 2022 na poziomie powyżej średniej wojewódzkiej w zakresie: bezrobocia, przedsiębiorczości oraz stanu rozwoju infrastruktury technicznej, jak również w zakresie ogólnego poziomu jakości życia mieszkańców, a

jednocześnie wyposażenie gminy we wszystkie funkcje typowe dla ośrodków podregionalnych, tak by właściwie zaspokajać potrzeby mieszkańców.

Wizja Gminy Kowiesy:

Gmina Kowiesy otwarta na świat i na zmiany; bogata w inwestycje; obszar zrównoważonego rozwoju z akcentem na rolnictwo, przetwórstwo i turystykę przy zachowaniu czystego środowiska; wspólnota ludzi światłych i przedsiębiorczych, umiejętnie korzystających z zasobów przyrody i kultury.

3.3.2. Misja

Trafność budowy strategii rozwoju zależy od określenia misji, wyboru i hierarchizacji celów. Misja gminy określa ideę i ogólny kierunek jej rozwoju oraz pośrednio dziedziny, którymi gmina powinna się zajmować. Misja gminy powinna zostać wyraźnie sformułowana w kategoriach służenia społeczeństwu i pomnażania korzyści.

Misja odpowiada na pytania?

- w czym gmina Kowiesy chce być atrakcyjna?
- dla kogo gmina Kowiesy chce być atrakcyjna?
- na czym wyjątkowość i unikalność gminy ma polegać?

Misją Gminy Kowiesy jest wszechstronny rozwój Gminy Kowiesy poprzez:

- **zwiększenie jej atrakcyjności inwestycyjnej oraz rozbudowę infrastruktury komunalnej,**
- **wykorzystanie centralnego położenia i dogodnych połączeń komunikacyjnych,**
- **wzmacnianie rozwoju rolnictwa i sadownictwa,**
- **ochronę przyrody i zachowanie środowiska naturalnego,**
- **sprzyjanie rozwojowi małej i średniej przedsiębiorczości,**
- **dbałość o rozwój zasobów ludzkich oraz współpracę z innymi wspólnotami samorządowymi.**

Misja wyznacza cele nadrzędne, które samorząd powinien realizować z innymi partnerami w gminie oraz z partnerami zewnętrznymi zgodnie z przyjętymi kierunkami rozwoju, określonymi w Strategii. Samorząd ma do spełnienia bardzo ważną rolę – ma być inicjatorem działań dla podmiotów publicznych, społecznych i gospodarczych, a także lokalnych liderów i grup nieformalnych. Zrównoważony rozwój Gminy powinien być rozumiany jako oddziaływanie we wszystkich obszarach i dla każdej z grup społecznych oraz integrowanie działań politycznych, gospodarczych i społecznych przy równoczesnej dbałości o środowisko i zachowaniu walorów przyrodniczo-kulturowych obszaru.

Dążenie do określonych standardów powinno następować przy zachowaniu takich wartości jak: nadrzędna rola rodziny, dbałość o edukację młodego pokolenia, ustawiczne kształcenie mieszkańców przez całe życie, szacunek dla historii, tradycji i kultury, zachowanie środowiska przyrodniczego, dbałość o estetykę otoczenie, wykorzystanie potencjału gminy i stwarzanie warunków do rozwoju przedsiębiorczości, a także współpraca i partnerskie relacje pomiędzy mieszkańcami gminy.

Samorząd Gminy Kowiesy w swoich działaniach, dążących do osiągnięcia celów, będzie przede wszystkim starał się pobudzić zaangażowanie mieszkańców i aktywizowanie ich do włączenia się we współdecydowanie poprzez konsultowanie kluczowych projektów i zasięganie opinii.

3.3.3. Cele rozwoju i kierunki działań

Wizja Gminy określa kierunki rozwoju w różnych obszarach życia. W ramach Strategii wyodrębniono następujące obszary, które stwarzają możliwości wzrostu i powinny wpłynąć na poprawę standardu życia w gminie. Tymi kluczowymi obszarami są:

1. Infrastruktura
2. Kapitał społeczny
3. Środowisko i ład przestrzenny
4. Gospodarka
5. Turystyka i rekreacja
6. Usługi publiczne i bezpieczeństwo

W każdym obszarze został określony cel strategiczny i cele operacyjne. Z kolei cele operacyjne pozwoliły określić kierunki interwencji, wskazanie jednostek i podmiotów odpowiedzialnych za ich realizację oraz czasokres wykonania planowanych działań. W celu oceny wykonania Strategii przyjęto konkretne mierniki, co pozwoli na określenie postępów w osiąganiu założonych celów i pomoże w podejmowaniu działań interwencyjnych lub dokonywaniu korekt w Strategii w zależności od sytuacji w gminie i posiadanych zasobów finansowych.

W ramach obszarów priorytetowych wyznaczono następujące cele strategiczne:

Cel strategiczny I – Podniesienie poziomu dostępności infrastruktury technicznej

Cel strategiczny II – Zapewnienie warunków do rozwoju kapitału społecznego

Cel strategiczny III – Czyste środowisko przyrodnicze

Cel strategiczny IV – Wspieranie i rozwój przedsiębiorczości

Cel strategiczny V – Podniesienie atrakcyjności turystycznej gminy

Cel strategiczny VI – Zapewnienie wysokiej jakości usług publicznych i bezpieczeństwa

OBSZARY PRIORYTETOWE					
INFRASTRUKTURA	KAPITAŁ SPOŁECZNY	ŚRODOWISKO I ŁAD PRZESTRZENNY	GOSPODARKA	TURYSTYKA I REKREACJA	USŁUGI PUBLICZNE I BEZPIECZEŃSTWO
CELE STRATEGICZNE					
I. Podniesienie poziomu dostępności infrastruktury technicznej	II. Zapewnienie warunków do rozwoju kapitału społecznego	III. Czyste środowisko przyrodnicze	IV. Wspieranie i rozwój przedsiębiorczości	V. Podniesienie atrakcyjności turystycznej gminy	VI. Zapewnienie wysokiej jakości usług publicznych i bezpieczeństwa
CELE OPERACYJNE					
I.1. Rozwój infrastruktury technicznej poprawiającej jakość życia mieszkańców	II.1. Rozwój potencjału intelektualnego w gminie	III.1. Ochrona przyrody oraz zachowanie środowiska naturalnego	IV.1. Rozwój potencjału gospodarczego gminy	V.1. Rozwój oferty rekreacyjnej i sportowej	VI.1. Rozwój cyfryzacji administracji i e-usług
I.2. Zwiększenie wewnętrznej i zewnętrznej dostępności komunikacyjnej w gminie	II.2. Rozwój potencjału społecznego w gminie	III. 2. Poprawa estetyki i ładu przestrzennego w gminie	IV.2. Promocja działalności gospodarczej w gminie	V.2. Rozwój i promocja turystyki	VI.2. Zwiększenie bezpieczeństwa społecznego w gminie
I.3. Rozwój infrastruktury edukacyjnej	II.3. Rozwój kulturalny i zachowanie dziedzictwa kulturowego				VI.3. Zwiększenie bezpieczeństwa publicznego
	II.4. Społeczeństwo informacyjne				

CEL STRATEGICZNY I

PODNIESIENIE POZIOMU DOSTĘPNOŚCI INFRASTRUKTURY TECHNICZNEJ

Infrastruktura techniczna jest jednym z ważniejszych czynników wpływających na zadowolenie z miejsca zamieszkania. Na terenie gminy Kowiesy jej stan jest dalece niezadowolający. W ostatnich latach udało się zrealizować wiele projektów, których celem była poprawa warunków infrastruktury technicznej, ale cały czas jest to priorytetowe zadanie dla władz gminy. Większość dróg gminnych ma nawierzchnie nieutwardzone, zwodociągowanie gminy jest na poziomie 60%, część budynków użyteczności publicznej, w tym szkoła podstawowa w Kowiesach wymaga generalnego remontu lub przebudowy. Baza sportowa i zagospodarowanie przestrzeni dla rekreacji i wypoczynku wciąż wymagają inwestowania.

CEL OPERACYJNY I.1.

ROZWÓJ INFRASTRUKTURY TECHNICZNEJ POPRAWIAJĄCEJ JAKOŚĆ ŻYCIA MIESZKAŃCÓW

Pomimo, iż w ostatnich 10 latach, dzięki wsparciu z środków unijnych, udało się podwoić długość sieci wodociągowej na terenie gminy, to nadal poziom jest bardzo niekorzystny w porównaniu z gminami województwa łódzkiego. Poziom ok. 60% w XXI wieku wydaje się dla mieszkańców niezadawalający. Dlatego też najważniejszym problemem do rozwiązania na najbliższe lata jest zakończenie wodociągowania, co zapewni dostęp do jednej z podstawowych potrzeb człowieka, czyli wody. Dla gminy z niskim budżetem jest to nie lada wyzwanie, ale mamy nadzieję, że w najbliższej perspektywie uda się je zrealizować. W następnej kolejności można myśleć o oczyszczaniu ścieków poprzez budowę zbiorczych systemów dla budynków użyteczności publicznej i wspieranie mieszkańców w zakresie budowy przydomowych oczyszczalni ścieków. Z uwagi na bardzo wysokie koszty, wynikające z rozproszonej zabudowy, nie planuje się budowy sieci kanalizacyjnej. Biorąc pod uwagę, iż SUW w Starym Wylezinie i część sieci wodociągowej jest już długo eksploatowana należy w planach uwzględnić ich modernizację.

Jakość życia mieszkańców to także więzi społeczne i identyfikacja z miejscem zamieszkania, a to można osiągnąć między innymi poprzez tworzenie miejsc do spędzania czasu wolnego. Dlatego też władze gminy Kowiesy w kolejnych latach zamierzają realizować i wspierać projekty, których przedmiotem będą świetlice wiejskie, boiska sportowe, place zabaw, siłownie i inne miejsca rekreacji i wypoczynku. Są one kontynuacją działań, podejmowanych w poprzednim okresie programowania w ramach działania *Odnowa i rozwój wsi* w Programie Rozwoju Obszarów Wiejskich i zmierzają do kształtowania przestrzeni w miejscowościach z zachowaniem lokalnej tożsamości i tradycji. W realizacji tych działań samorząd liczy na współpracę głównie z mieszkańcami i działającymi na terenie gminy organizacjami pozarządowymi, radami sołectkimi i innymi grupami nieformalnymi.

Strategia Rozwoju Gminy Kowiesy na lata 2016-2022

Kierunek interwencji	Działania	Podmiot realizujący	Okres realizacji	Wskaźniki osiągnięcia celu
Poprawa dostępności do wody	Budowa sieci wodociągowej (zakończenie wodociągowania gminy)	Gmina Kowiesy	2017-2022	Ilość wybudowanej sieci wodociągowej (w km) Ilość wykonanych przyłączy wodociągowych Liczba osób korzystająca z wybudowanej sieci wodociągowej
	Remont stacji uzdatniania wody	Gmina Kowiesy	2020-2022	Liczba zmodernizowanych stacji uzdatniania wody
	Remont sieci wodociągowej			Ilość wyremontowanej sieci wodociągowej (w km)
	Budowa zbiorczych systemów oczyszczania ścieków dla budynków użyteczności publicznej	Gmina Kowiesy	2018-2022	Liczba wybudowanych oczyszczalni Liczba podłączonych budynków użyteczności publicznej Ilość (objętość) oczyszczonych ścieków
	Wspieranie rozwoju przydomowych oczyszczalni ścieków na terenie gminy			Liczba podejmowanych działań na rzecz zakładania przydomowych oczyszczalni ścieków
Tworzenie warunków do spędzania czasu wolnego	Remont/rozbudowa/przebudowa /nadbudowa świetlic wiejskich	Gmina Kowiesy	2017-2022	Liczba wyremontowanych/ rozbudowanych świetlic wiejskich
	Rozbudowa budynku biblioteki gminnej	Gminna Biblioteka Publiczna	2017-2018	Liczba rozbudowanych bibliotek
	Budowa i modernizacja boisk sportowych	Gmina Kowiesy, stowarzyszenia działające na terenie gminy Kowiesy, mieszkańcy	2018-2020	Liczba wybudowanych/ zmodernizowanych boisk sportowych
	Budowa boiska do piłki siatkowej	Ochotnicza Straż Pożarna w Paplinie	2018-2019	Liczba wybudowanych boisk
	Budowa/modernizacja placów zabaw, siłowni zewnętrznych i wewnętrznych	Stowarzyszenia działające na terenie gminy Kowiesy, mieszkańcy	2017-2022	Liczba wybudowanych/ zmodernizowanych placów zabaw, siłowni

CEL OPERACYJNY I.2.**ZWIĘKSZENIE WEWNĘTRZNEJ I ZEWNĘTRZNEJ DOSTĘPNOŚCI KOMUNIKACYJNEJ**

Dostępność komunikacyjna na terenie zamieszkania jest bardzo ważnym czynnikiem determinującym gminę pod względem atrakcyjności nie tylko dla mieszkańców, ale i przedsiębiorców, którzy przy wyborze miejsca prowadzenia działalności biorą go pod uwagę. Dlatego też ciągła poprawa jakości dróg jest jednym z priorytetów Gminy. Większość dróg na terenie gminy Kowiesy należy do samorządu gminnego, ale są też drogi będące w zarządzie Powiatu i Generalnej Dyrekcji Dróg Krajowych i Autostrad i stąd współdziałanie z tymi podmiotami jest bardzo ważne dla zwiększenia dostępności komunikacyjnej. Poprawa jakości sieci drogowej ma wpływ na bezpieczeństwo, a co za tym idzie rozwój turystyki, gdyż umożliwia lepszy dostęp do atrakcji przyrodniczych i kulturowych.

W celu podniesienia jakości komunikacyjnej na poziomie lokalnym Gmina będzie inwestowała w budowę, przebudowę i remonty dróg gminnych, natomiast na poziomie ponadlokalnym przewiduje się współpracę głównie z Powiatem Skierniewickim w zakresie modernizacji dróg powiatowych. Ponadto władze samorządu będą prowadziły rozmowy z usługodawcami w celu zwiększenia ilości połączeń PKS.

Kierunek interwencji	Działania	Podmiot realizujący	Okres realizacji	Wskaźniki osiągnięcia celu
Sprawny system transportowy	Rozbudowa i modernizacja sieci dróg gminnych z infrastrukturą towarzyszącą	Gmina Kowiesy	2016-2022	Ilość rozbudowanych/zmodernizowanych dróg gminnych (w km)
	Wspieranie działań w zakresie rozbudowy i modernizacji sieci dróg powiatowych z infrastrukturą towarzyszącą	Powiat Skierniewicki, Gmina Kowiesy	2017-2022	Ilość rozbudowanych/zmodernizowanych dróg powiatowych (w km)
	Budowa chodników przy drogach gminnych	Gmina Kowiesy	2020-2022	Ilość wybudowanych chodników (w km)
	Współpraca z podmiotami zewnętrznymi w celu zwiększenia dostępności komunikacyjnej dla mieszkańców	Gmina Kowiesy, PKS	2016-2022	Liczba kursów autobusów dowożąca mieszkańców do innych miejscowości
Bezpieczny system transportowy	Budowa/modernizacja oświetlenia ulicznego	Gmina Kowiesy, mieszkańcy	2019-2022	Liczba wybudowanych/zmodernizowanych oświetleń ulicznych (w km)
	Wspieranie działań w zakresie budowy chodników przy drogach powiatowych	Powiat Skierniewicki, Gmina Kowiesy, mieszkańcy	2018-2022	Ilość wybudowanych chodników (w km)
	Bezpieczne i estetyczne przystanki autobusowe poprzez zakup i remonty wiat przystankowych	Gmina Kowiesy, stowarzyszenia, mieszkańcy	2016-2022	Ilość zakupionych, wyremontowanych wiat przystankowych

CEL OPERACYJNY I.3.

INFRASTRUKTURA EDUKACYJNA

Edukacja jest bardzo ważnym, a nawet najważniejszym obszarem, wpływającym na rozwój każdej społeczności. To, jakie stworzymy warunki do zdobywania wiedzy, będzie decydowało o naszej przyszłości. W dzisiejszym świecie gwałtownego rozwoju cywilizacyjnego najważniejsze jest poszukiwanie takich ścieżek edukacyjnych, które ułatwią funkcjonowanie w zmieniającej się rzeczywistości. Aby je odnaleźć należy spojrzeć na system edukacyjny nie tylko pod kątem podstaw programowych nauczania, ale również warunków, w jakich programy są realizowane. W dzisiejszym świecie nauka jest stymulatorem wzrostu gospodarczego, przeobrażeń społecznych, kulturowych i światopoglądowych. Zadaniem edukacji szkolnej jest przygotowanie uczniów do kreatywnego uczestnictwa w kulturze oraz wartościowego wykorzystywania nowych możliwości nauki, pracy i życia.

Wychowanie dzieci w wieku przedszkolnym w Gminie Kowiesy zapewniają dwa oddziały przedszkolne oraz dwa Zespoły Wychowania Przedszkolnego, prowadzone przez stowarzyszenia. Warunki do nauki dzieci w wieku szkolnym i przedszkolnym są bardzo złe. Budynek szkoły podstawowej w Kowiesach, w której mieszczą się 2 oddziały przedszkolne nie spełnia standardów nauczania i wytycznych z rozporządzeń Ministra Infrastruktury i Ministra Edukacji Narodowej. Warunki techniczne odbiegają od obowiązujących norm i zasad bezpieczeństwa. W szczególnie trudnej sytuacji są dzieci z niepełnosprawnościami, gdyż pomieszczenia nie są w ogóle przystosowane do ich potrzeb zarówno w zakresie niepełnosprawności fizycznej jak również innych dysfunkcji (sensorycznych, emocjonalnych). Wszystkie dostępne pomieszczenia są wykorzystane maksymalnie. Brakuje miejsca na prowadzenie dodatkowych zajęć oraz do indywidualnej pracy z dziećmi, które mają specjalistyczne potrzeby edukacyjne, a także na stołówkę, świetlicę i szatnię.

Wszystkie placówki opieki nad dziećmi zapewniają pobyt w godzinach 8⁰⁰-14⁰⁰. Jak wynika z rozeznania potrzeb środowiska jest to sytuacja bardzo niezadawalająca. Rodzice oczekują przedszkola, które będzie zapewniało opiekę przynajmniej od godz. 7⁰⁰ do 17⁰⁰, co ma związek z wykonywaną pracą zawodową. Obecnie część rodziców dowozi dzieci do przedszkoli w Mszczonowie, Rawie Mazowieckiej i Skierniewicach, za które Gmina zwraca dotacje. W skali roku są to kwoty wynoszące kilkadziesiąt tysięcy złotych.

Biorąc pod uwagę stan infrastruktury szkolno-przedszkolnej oraz zdiagnozowane potrzeby priorytetem dla samorządu gminnego na najbliższe lata jest przebudowa szkoły podstawowej w Kowiesach oraz jej rozbudowa o część edukacyjną, świetlicę, stołówkę i sale przedszkolne. Inwestycja pozwoli na zaspokojenie potrzeb edukacji przedszkolnej i szkolnej, zapewnienie bezpiecznego nauczania i przyczyni się do podniesienia jakości edukacji.

Kolejnym zadaniem będzie stworzenie przestrzeni kulturalnej i sportowej poprzez budowę boiska wielofunkcyjnego przy szkole. Obecnie funkcję boiska pełni trawiasty teren z wmontowanymi bramkami, na którym trudno prowadzić nawet podstawowe zajęcia z wychowania fizycznego. Zagospodarowana przestrzeń sportowa, która uwzględni budowę boiska wielofunkcyjnego (piłka nożna, siatkowa, koszykówka) oraz bieżni umożliwi organizację zajęć sportowo-rekreacyjnych wszystkim mieszkańcom. Realizacja projektu wpłynie pozytywnie na upowszechnianie kultury fizycznej wśród dzieci, młodzieży i dorosłych.

Kierunek interwencji	Działania	Podmiot realizujący	Okres realizacji	Wskaźniki osiągnięcia celu
Poprawa dostępności do edukacji	Rozbudowa i przebudowa Szkoły Podstawowej im. Kornela Makuszyńskiego w Kowiesach (z częścią przedszkolną)	Gmina Kowiesy	2017-2022	Liczba rozbudowanych/przebudowanych szkół
	Remont szkół gminnych	Gmina Kowiesy	2018-2022	Ilość wyremontowanych szkół
	Tworzenie pracowni edukacyjnych	Gmina Kowiesy	2016-2022	Ilość stworzonych pracowni edukacyjnych
Poprawa dostępności do infrastruktury sportowej i rekreacyjnej	Budowa boiska wielofunkcyjnego przy szkole podstawowej w Kowiesach	Gmina Kowiesy	2018-2022	Liczba wybudowanych boisk
				Liczba osób korzystających z boiska
	Budowa boiska przy Niepublicznej Szkole Podstawowej w Turowej Woli	Stowarzyszenie Rozwoju Wsi Turowa Wola i okolic	2018-2020	Liczba wybudowanych boisk
				Liczba osób korzystających z boiska
Budowa miejsca rekreacji przy Niepublicznej Szkole Podstawowej w Turowej Woli	Stowarzyszenie Rozwoju Wsi Turowa Wola i okolic	2018-2020	Liczba wybudowanych miejsc rekreacji	
			Liczba osób korzystających z miejsc rekreacji	

CEL STRATEGICZNY II

ZAPEWNIENIE WARUNKÓW DO ROZWOJU KAPITAŁU SPOŁECZNEGO

Rozwój każdej społeczności opiera się przede wszystkim na zasobach ludzkich. Infrastruktura jest bardzo ważnym czynnikiem, ale to człowiek jest najważniejszy, bo gdy nie ma człowieka, nie ma społeczności, gdy nie ma społeczności nie ma potrzeb, a gdy nie ma potrzeb nie ma inwestycji. To człowiek jest najcenniejszym zasobem i stymulatorem wszystkiego co dzieje się w każdej dziedzinie i sferze życia, stąd też w kierunkach rozwoju nie można zapomnieć o działaniach skierowanych do niego. W niniejszej Strategii wyznaczono dwa cele operacyjne: rozwój potencjału intelektualnego i społecznego.

CEL OPERACYJNY II.1.

ROZWÓJ POTENCJAŁU INTELEKTUALNEGO W GMINIE

Z potencjałem intelektualnym każdy człowiek się rodzi, ale to czy zostanie rozwinięty czy też zaprzepaszczony zależy w dużej mierze od warunków w jakich przyszło mu żyć. Mając to na względzie władze gminy w swoich planach rozwojowych za priorytet uznają między innymi zapewnienie edukacji na wysokim poziomie. Uczniowie z terenu gminy Kowiesy mają zapewnione wykształcenie na poziomie szkoły podstawowej i gimnazjum. Dalsza edukacja odbywa się na terenie powiatu skierniewickiego, rawskiego, a nawet w Warszawie czy Łodzi. Szkoły średnie, do których uczęszczają nasi uczniowie reprezentują różny poziom, stąd też bardzo ważne jest aby uczniowie z terenu naszej gminy nie byli na niższym poziomie aniżeli ze szkół miejskich. Dlatego też dla samorządu bardzo ważny jest poziom wykształcenia i stąd w planach rozwojowych uwzględniono zajęcia pozalekcyjne oraz współpracę z Powiatowym Urzędem Pracy w zakresie wspierania bezrobotnych w zdobyciu nowych umiejętności i kwalifikacji, które pomogą im znaleźć pracę na rynku.

Szczególny nacisk zostanie położony na wsparcie edukacyjne młodych mieszkańców. Oprócz zapewnienia edukacji szkolnej planuje się zachęcić uczniów do udziału w zajęciach pozalekcyjnych, rozwijaniu zainteresowań i podnoszeniu sprawności fizycznej. W Gminie funkcjonuje system stypendiów dla najzdolniejszych dzieci, wspierane są wszelkie działania na rzecz organizacji zajęć sportowych i kulturalnych, w czym bardzo pomaga współpraca z Lokalną Grupą Działania „Kraina Rawki”.

Kierunek interwencji	Działania	Podmiot realizujący	Okres realizacji	Wskaźniki osiągnięcia celu
Wspieranie rozwoju indywidualnych umiejętności uczniów	Poszerzenie oferty zajęć pozalekcyjnych dla dzieci i młodzieży, w tym wyrównujących szanse edukacyjne w Kowiesach	Gmina Kowiesy, szkoły z terenu gminy	2016-2022	Liczba zajęć pozalekcyjnych oferowanych przez szkoły Liczba dzieci biorących udział w zajęciach pozalekcyjnych
	Innowacyjne formy kształcenia (np. e-edukacja)	Gmina Kowiesy, szkoły z terenu gminy	2016-2022	Liczba dzieci uczestniczących w e-edukacji
	Wspieranie programów autorskich nauczania	Gmina Kowiesy, szkoły z terenu gminy	2016-2022	Liczba wdrożonych programów autorskich nauczania
	System stypendialny dla najzdolniejszych uczniów	Gmina Kowiesy	2016-2022	Liczba uczniów, która dostała stypendia
	Promocja czytelnictwa w gminie	Gmina Kowiesy, Biblioteka Publiczna w Kowiesach, szkoły, mieszkańcy	2016-2022	Liczba czytelników

Kierunek interwencji	Działania	Podmiot realizujący	Okres realizacji	Wskaźniki osiągnięcia celu
Wspieranie działań na rzecz aktywizacji i reorientacji zawodowej bezrobotnych	Współpraca z PUP	Gmina Kowiesy, Powiatowy Urząd Pracy, organizacje pozarządowe	2016-2022	Liczba działań podejmowanych na rzecz aktywizacji bezrobotnych
	Inicjowanie szkoleń na rzecz bezrobotnych	Gmina Kowiesy, Powiatowy Urząd Pracy, organizacje pozarządowe	2016-2022	Liczba szkoleń
	Wspieranie działań na rzecz reorientacji zawodowej osób wykluczonych	Gmina Kowiesy, organizacje pozarządowe	2016-2022	Liczba podejmowanych działań

CEL OPERACYJNY II.2.**ROZWÓJ POTENCJAŁU SPOŁECZNEGO W GMINIE**

Bardzo ważnym elementem budowania potencjału społecznego jest kształtowanie świadomości i odpowiedzialności za rozwój gminy przez mieszkańców oraz kreowanie postaw prospołecznych. Działania w tym zakresie będą koncentrowały się na zachęcaniu ludzi do aktywnego udziału w życiu Gminy, do angażowania ich do realizacji wspólnych inicjatyw na rzecz innych mieszkańców, uczestnictwa we współdecydowaniu. W ramach tych działań będą organizowane spotkania, na których dyskutowane będą najważniejsze problemy oraz podejmowane decyzje. Mieszkańcy będą zachęceni do jak najefektywniejszego wykorzystania funduszu sołectkiego, który w gminie funkcjonuje od wielu lat. Duży nacisk położony zostanie na organizacje pozarządowe, które w gminie Kowiesy prężnie działają. Ich działania wspierane są od lat przez samorząd gminny oraz LGD „Kraina Rawki”. Popierane będą inicjatywy, które ułatwią realizację programu Leader i przyczynią się do większej aktywności społeczności gminy. Wszystkie te działania przyczynią się do budowania i umacniania kapitału społecznego gminy.

Kierunek interwencji	Działania	Podmiot realizujący	Okres realizacji	Wskaźniki osiągnięcia celu
Wspieranie działalności organizacji pozarządowych w gminie	Pomoc w tworzeniu i funkcjonowaniu organizacji pozarządowych (stowarzyszenia, fundacje)	Gmina Kowiesy	2016-2022	Liczba zarejestrowanych organizacji pozarządowych
	Konkursy na realizację zadań publicznych	Gmina Kowiesy	2016-2022	Liczba ogłoszonych konkursów

Włączenie mieszkańców w działalność na rzecz rozwoju Gminy	Wspieranie i inicjowanie działań na rzecz podnoszenia aktywności społecznej w gminie	Gmina Kowiesy, LGD Kraina Rawki, organizacje pozarządowe	2016-2022	Liczba działań podejmowanych na rzecz aktywności społecznej
	Wspieranie inicjatyw lokalnych w zakresie realizacji zadań publicznych	Gmina Kowiesy, mieszkańcy	2016-2022	Liczba inicjatyw lokalnych na realizację zadań publicznych
	Wspieranie realizacji zadań w ramach funduszy sołeckich	Gmina Kowiesy, mieszkańcy	2016-2022	Liczba zrealizowanych zadań

CEL OPERACYJNY II.3.

ROZWÓJ KULTURALNY I ZACHOWANIE DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

Dziedzictwo kulturowe, na które składają się zasoby materialne i niematerialne należy otaczać szczególną troską i chronić przed zniszczeniem, by zachować dla przyszłych pokoleń. Na terenie Gminy nie ma wielu cennych zabytków materialnych, ale warte zachowania są chociażby kapliczki, figurki przydrożne czy inne pamiątki związane z lokalną kulturą i historią. Wszystko to bowiem przyczynia się do budowania tożsamości mieszkańców. Dlatego też władze samorządu będą wspierały wszelkie inicjatywy szkół, organizacji pozarządowych, lokalnych liderów i innych podmiotów, które będą związane z zachowaniem dziedzictwa kulturowego regionu i gminy. Duże nadzieje wiąże się z Lokalną Grupą Działania, poprzez którą organizacje pozarządowe mogą pozyskać środki na działania z zakresu kultury i promocji. W dziedzinie rozwoju kulturalnego duże znaczenie odgrywa Gminna Biblioteka Publiczna oraz szkoły i organizacje pozarządowe.

Nie bez znaczenia dla kultury jest infrastruktura, stąd też w planach jest rozbudowa biblioteki gminnej, remont świetlicy wiejskiej w Starym Wylezinie i rozbudowa strażnicy OSP w Lisnej na potrzeby społeczno-kulturalne mieszkańców wsi.

Kierunek interwencji	Działania	Podmiot realizujący	Okres realizacji	Wskaźniki osiągnięcia celu
Dbalność o zabytki	opracowanie i realizacja Gminnego Programu opieki nad zabytkami	Gmina Kowiesy	2016-2022	Liczba zrealizowanych zadań wynikających z Programu
	Inicjowanie i wspieranie działań organizacji pozarządowych i mieszkańców w zakresie odnawiania kapliczek i krzyży przydrożnych	Gmina Kowiesy, organizacje pozarządowe, LGD Kraina Rawki, mieszkańcy	2016-2022	Liczba odnowionych obiektów

Kierunek interwencji	Działania	Podmiot realizujący	Okres realizacji	Wskaźniki osiągnięcia celu
Tworzenie warunków do rozwoju kultury w gminie poprzez inwestycje infrastrukturalne	Rozbudowa Gminnej Biblioteki Publicznej w Kowiesach	Gmina Biblioteka Publiczna w Kowiesach	2017-2018	Liczba rozbudowanych bibliotek
	Remont świetlicy wiejskiej w Starym Wylezinie	Gmina Kowiesy, mieszkańcy	2017-2022	Liczba wyremontowanych obiektów
	Nadbudowa i przebudowa strażnicy OSP w Lisnej na cele społeczno-kulturalne mieszkańców	Gmina Kowiesy, mieszkańcy	2017-2022	Liczba nadbudowanych i przebudowanych obiektów
	Doposażenie świetlic wiejskich	Gmina Kowiesy, organizacje pozarządowe	2016-2022	Liczba wyposażonych świetlic wiejskich
Inicjowanie i promowanie wydarzeń kulturalnych	Wspieranie organizacji pozarządowych i grup nieformalnych w organizacji imprez kulturalnych	Gmina Kowiesy, sołtysi organizacje pozarządowe, KGW, LGD Kraina Rawki	2016-2022	Liczba zorganizowanych imprez kulturalnych
	Organizowanie i wspieranie zajęć w świetlicach wiejskich	Gmina Kowiesy, organizacje pozarządowe	2016-2022	Liczba zorganizowanych zajęć Liczba osób uczestniczących w zajęciach
	Wspieranie lokalnych twórców	Gmina Kowiesy, Gminna Biblioteka Publiczna, organizacje pozarządowe	2016-2022	Liczba wypromowanych twórców

CEL OPERACYJNY II.4

SPOŁECZEŃSTWO INFORMACYJNE

W dzisiejszych czasach najcenniejszym dobrem jest informacja. Od szybkości jej przekazywania zależy rozwój gospodarczy, społeczny i kulturalny. Informacja jest stymulatorem wzrostu gospodarczego, dlatego też rozwój technologiczny umożliwiający jej wytwarzanie, przetwarzanie i przekazywanie należy do priorytetowych zadań na poziomie krajowym, regionalnym i lokalnym.

Gmina Kowiesy już w poprzednim okresie programowania realizowała projekty, mające na celu wyrównywanie szans w dostępie do internetu. W nowym okresie te działania będą kontynuowane, ze szczególnym ukierunkowaniem na edukację i szkolenia.

Kierunek interwencji	Działania	Podmiot realizujący	Okres realizacji	Wskaźniki osiągnięcia celu
Budowanie i upowszechnianie społeczeństwa informacyjnego	Wspieranie rozwoju sieci szerokopasmowego dostępu do internetu	Gmina Kowiesy, przedsiębiorcy	2016-2022	Liczba zrealizowanych zadań
	Walka z wykluczeniem cyfrowym poprzez organizowanie dostępu do internetu w instytucjach publicznych	Gmina Kowiesy	2016-2022	Liczba zorganizowanych punktów dostępu do internetu
Edukacja na rzecz społeczeństwa informacyjnego	Podnoszenie kompetencji cyfrowych wśród uczniów	Gmina Kowiesy, szkoły	2016-2022	Liczba zajęć pozalekcyjnych z zakresu kompetencji cyfrowych Liczba uczniów biorących udział w zajęciach
	Szkolenia dla mieszkańców z zakresu obsługi komputerów	Gmina Kowiesy, mieszkańcy	2016-2022	Liczba przeprowadzonych szkoleń Liczba osób objętych szkoleniami
	Kształcenie nauczycieli z kompetencji cyfrowych	Gmina Kowiesy, szkoły	2016-2022	Liczba nauczycieli, którzy podnieśli kompetencje cyfrowe

CEL STRATEGICZNY III

CZYSTE ŚRODOWISKO PRZYRODNICZE

Jednym z priorytetów na najbliższe lata w polityce europejskiej jest ochrona środowiska, co przekłada się na politykę lokalną. W związku z tym zachowanie czystego powietrza należy do ważniejszych zadań samorządu gminnego. W celu ochrony środowiska naturalnego podejmowanych jest szereg działań, które zmierzają do zapewnienia czystości wód, gleby i powietrza. Do jednych z najważniejszych należy wspieranie rozwoju gospodarki niskoemisyjnej.

CEL OPERACYJNY III.1

OCHRONA PRZYRODY ORAZ ZACHOWANIE ŚRODOWISKA NATURALNEGO

Zachowanie i podniesienie jakości środowiska to jeden z priorytetów, jakie Gmina Kowiesy wyznacza w swoich planach rozwojowych. Wiąże się on z wdrażaniem działań, które przyczynią się do obniżenia poziomu zanieczyszczeń emitowanych do powietrza. Większość budynków użyteczności publicznej spełnia wymagania w tym zakresie, ale w zasobach gminnych są i takie, które wymagają poprawy efektywności energetycznej, co jest uwzględniane przy kolejnych inwestycjach. Pozytywny wpływ na emisję szkodliwych substancji mają również projekty w infrastrukturę drogową. Każda poprawa warunków drogowych prowadzi do spadku poziomu substancji niebezpiecznych do powietrza. Nie bez znaczenia jest też właściwa gospodarka odpadami, stąd duży nacisk położony zostanie na właściwą

segregację i informację o korzyściach z niej płynących. Priorytetem są także działania zmierzające do zwiększenia efektywności energetycznej i wykorzystania odnawialnych źródeł energii. Gmina zamierza wspierać przedsiębiorców i mieszkańców w tym zakresie. W trakcie opracowania jest Plan Gospodarki Niskoemisyjnej.

Działania samorządu w tym zakresie będą skierowane przede wszystkim na edukację i promocję. Dużą rolę do odegrania mają też Ośrodki Doradztwa Rolniczego, które prowadząc szkolenia dla rolników podnoszą ich świadomość w zakresie zagospodarowywania opakowań po nawozach i środkach ochrony roślin.

Ochrona środowiska, szczególnie na obszarach wiejskich, na których występują obszary chronione sprzyja rozwojowi turystyki i rekreacji, dlatego bardzo ważne są akcje szkoleniowe i informacyjne dotyczące walorów przyrodniczych i krajobrazowych obszaru. W tym obszarze Gmina Kowiesy może liczyć na wsparcie pracowników Bolimowskiego Parku Krajobrazowego.

W ochronie środowiska duże znaczenie odgrywa właściwa gospodarka wodna i zagospodarowanie ścieków. W najbliższych latach Gmina zamierza zakończyć wodociągowanie i zagospodarować stawy, których jest właścicielem. Z uwagi na rozproszoną zabudowę i rozległy teren w Gminie Kowiesy nie planuje się budowy oczyszczalni ścieków ze względów ekonomicznych. Niemniej przed samorządem stoi duże wyzwanie, aby przekonać mieszkańców do zakładania przydomowych oczyszczalni ścieków i wspierać ich w tych działaniach.

Kierunek interwencji	Działania	Podmiot realizujący	Okres realizacji	Wskaźniki osiągnięcia celu
Racjonalne korzystanie z zasobów wodnych	Budowa nowych sieci wodociągowych (zakończenie wodociągowania gminy)	Gmina Kowiesy	2017-2022	Ilość wybudowanej sieci wodociągowej (km) Liczba osób korzystających z sieci wodociągowej
	Remonty istniejących Stacji Uzdatniania wody i sieci wodociągowych	Gmina Kowiesy	2018-2022	Liczba wyremontowanych SUW Ilość wyremontowanych sieci wodociągowych (km)
	Renowacja stawów	Gmina Kowiesy	2018-2022	Ilość stawów poddanych renowacji
Działania z zakresu oczyszczania ścieków	Organizowanie zbiorczych oczyszczalni dla budynków użyteczności publicznej	Gmina Kowiesy	2018-2022	Ilość wybudowanych zbiorczych oczyszczalni
	Wspieranie mieszkańców w zakresie budowy przydomowych oczyszczalni ścieków	Mieszkańcy, przedsiębiorcy, Gmina Kowiesy	2017-2022	Ilość wybudowanych przydomowych oczyszczalni ścieków
Zwiększenie efektywności energetycznej i wspieranie przedsięwzięć z zakresu	Wspieranie działań w zakresie modernizacji istniejących i budowy nowych sieci przesyłowych	Podmioty zajmujące się przesyłem energii	2016-2022	Ilość zmodernizowanych sieci przesyłowych

Strategia Rozwoju Gminy Kowiesy na lata 2016-2022

Kierunek interwencji	Działania	Podmiot realizujący	Okres realizacji	Wskaźniki osiągnięcia celu
wykorzystania odnawialnych źródeł energii	Budowa nowych i modernizacja istniejących punktów oświetlenia ulicznego	Gmina Kowiesy	2016-2022	Ilość wybudowanych/ zmodernizowanych punktów oświetlenia ulicznego
	Wspieranie mieszkańców w zakresie wykorzystania odnawialnych źródeł energii w indywidualnych gospodarstwach domowych	Gmina Kowiesy, przedsiębiorcy, mieszkańcy	2016-2022	Ilość gospodarstw wykorzystujących odnawialne źródła energii
	Działania edukacyjne i popularyzatorskie w zakresie efektywności energetycznej i zrównoważonego rozwoju	Gmina Kowiesy, organizacje pozarządowe	2016-2022	Ilość zorganizowanych szkoleń i kampanii popularyzatorskich Ilość uczestników szkoleń i kampanii
Działania zmierzające do ograniczenia emisji substancji szkodliwych przez transport drogowy	Budowy, przebudowy i remonty dróg gminnych	Gmina Kowiesy	2016-2022	Ilość wybudowanych/ przebudowanych/ wyremontowanych dróg gminnych (w km)
	wspieranie budowy, przebudowy, remontów dróg powiatowych	Starostwo Powiatowe, Gmina Kowiesy	2016-2022	Ilość wybudowanych/ przebudowanych/ wyremontowanych dróg powiatowych(w km)
Racjonalna gospodarka odpadami komunalnymi	Likwidacja dzikich wysypisk śmieci	Gmina Kowiesy, Bolimowski Park Krajobrazowy, mieszkańcy	2016-2022	Ilość zlikwidowanych dzikich wysypisk
	Podejmowanie działań poprawiających selektywną zbiórkę odpadów	Gmina Kowiesy, szkoły, organizacje pozarządowe, firmy odbierające odpady z terenu gminy, mieszkańcy	2016-2022	Ilość działań promujących selektywną zbiórkę odpadów
Inicjowanie i organizowanie wydarzeń promujących walory przyrodnicze	Kampanie edukacyjno-promocyjne z zakresu ekologii i ochrony środowiska	Gmina Kowiesy, organizacje pozarządowe, LGD Kraina Rawki	2016-2022	Liczba zorganizowanych kampanii promocyjnych
				Liczba wydanych folderów, ulotek
	Współpraca z Bolimowskim Parkiem Krajobrazowym w zakresie zachowania obszarów chronionych	Gmina Kowiesy, BPK	2016-2022	Liczba zorganizowanych zajęć Liczba osób uczestniczących w zajęciach

CEL OPERACYJNY III.2.

POPRAWA ESTETYKI I ŁADU PRZESTRZENNEGO W GMINIE

Estetyka otoczenia i ład przestrzenny stanowi ważny element, wpływający na jakość życia mieszkańców. Gmina Kowiesy od lat realizuje projekty mające na celu poprawę wizerunku poszczególnych miejscowości. Większość z nich została wsparta środkami z działania *Odnowa i rozwój wsi* z Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich, część zrealizowana w ramach funduszu sołeckiego. W obecnym okresie programowania proces odnowy wsi będzie kontynuowany, gdyż jest to ważny aspekt życia mieszkańców, wywierający wpływ na rozwój Gminy ogółem. Bardzo ważnym elementem w realizacji procesów rozwojowych jest włączenie mieszkańców w kreowanie wizerunku bliskich dla nich miejsc. Szczególnie promowane będą inicjatywy oddolne mieszkańców, jako grupy społecznej, która najlepiej zna własne potrzeby. To mieszkańcy mają pomysły jak uatrakcyjnić miejsca swojego zamieszkania, czasem brak im odwagi, aby je zaproponować, a często nie posiadają środków finansowych na ich zrealizowanie. Gmina Kowiesy wychodzi im naprzeciw. Od lat funkcjonuje fundusz sołecki, z którego mogą być finansowane działania, ponadto bardzo dobra współpraca z Lokalną Grupą Działania również otwiera drogę do zdobycia środków. Szczególnie w najbliższych latach będzie to bardzo ważne źródło finansowania, gdyż większość środków na odnowę wsi będzie pochodziło z puli LGD.

Kształtowanie przestrzeni miejscowości wiejskich opiera się przede wszystkim na stworzeniu otoczenia przyjaznego mieszkańcom, oferującego atrakcyjne warunki życia i zniechęcającego do zmiany miejsca pobytu. Dlatego też większość planów dotyczy tworzenia miejsc, w których dzieci, młodzież i dorośli odnajdą przestrzeń dla siebie. Wśród projektów znajdują się place zabaw, boiska sportowe, siłownie zewnętrzne i wewnętrzne, świetlice czy zagospodarowania terenu. Gmina Kowiesy część z tych inwestycji będzie realizowała sama, ale w większości liczy na inicjatywy organizacji pozarządowych i mieszkańców, którym udzieli wszelkiego potrzebnego wsparcia.

Wszystkie zadania w ramach tego celu zgodne są ze Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy. Na jego podstawie uchwalane są plany zagospodarowania przestrzennego i wydawane decyzje o warunkach zabudowy. Obszar Gminy jest tylko w części pokryty planami, wobec czego zakłada się sukcesywne, na miarę posiadanych środków finansowych, tworzenie nowych planów, głównie w celu zwiększenia terenów pod zabudowę mieszkaniową i rozwój firm usługowych oraz produkcyjnych.

Kierunek interwencji	Działania	Podmiot realizujący	Okres realizacji	Wskaźniki osiągnięcia celu
Podniesienie standardu istniejących ogólnodostępnych miejsc kulturalno-integracyjnych	Nadbudowa i przebudowa strażnicy OSP w Lisnej na potrzeby społeczno-kulturalne mieszkańców	Gmina Kowiesy	2017-2019	Liczba przebudowanych obiektów

Strategia Rozwoju Gminy Kowiesy na lata 2016-2022

Kierunek interwencji	Działania	Podmiot realizujący	Okres realizacji	Wskaźniki osiągnięcia celu
	Remont świetlicy wiejskiej w Starym Wylezinie	Gmina Kowiesy	2017-2022	Liczba wyremontowanych obiektów
	Budowa grillowni	Stowarzyszenia z terenu gminy Kowiesy	2017-2022	Liczba wybudowanych obiektów
Stworzenie ofert spędzania wolnego czasu poprzez zagospodarowanie miejsc rekreacji dla dzieci i dorosłych	Tworzenie terenów rekreacyjnych poprzez budowę placów zabaw, siłowni wewnętrznych i zewnętrznych	Stowarzyszenia z terenu gminy Kowiesy	2018-2022	Liczba wybudowanych obiektów
	Budowa boisk i infrastruktury towarzyszącej (trybuny, oświetlenie)	Stowarzyszenia z terenu gminy Kowiesy	2017-2022	Liczba wybudowanych obiektów
Sprawny system informacji przestrzennej	Montaż i wymiana tablic ogłoszeniowych w sołectwach	Gmina Kowiesy, sołtysi	2016-2022	Liczba zamontowanych tablic informacyjnych
	Montaż tablic kierunkowych do miejscowości o rozproszonej zabudowie	Gmina Kowiesy, sołtysi	2016-2022	Liczba zamontowanych tablic
	Montaż tablic kierunkowych do budynków użyteczności publicznej	Gmina Kowiesy	2016-2022	Liczba zamontowanych tablic
Działania wpływające na poprawę estetyki w gminie	Remont budynku urzędu gminy	Gmina Kowiesy	2018-2022	Liczba wyremontowanych obiektów
	Budowa parkingu przy urzędzie gminy	Gmina Kowiesy	2018-2022	Liczba wybudowanych parkingów
	Organizowanie konkursów	Gmina Kowiesy	2016-2022	Ilość zorganizowanych konkursów
Wykorzystanie założeń zawartych w Studium Uwarunkowań i Zagospodarowania Przestrzennego Gminy	Uchwalanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego gminy	Gmina Kowiesy	2016-2022	Liczba uchwalonych miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego Stopień pokrycia gminy miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego
	Zmiany miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego	Gmina Kowiesy	2016-2022	Liczba uchwalonych zmian miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego

CEL STRATEGICZNY IV

WSPIERANIE I ROZWÓJ PRZEDSIĘBIORCZOŚCI

Przedsiębiorczość odgrywa bardzo ważną rolę w ogólnym rozwoju każdej społeczności, ale nie może rozwijać się samoistnie. Jej bytność jest uzależniona od warunków edukacyjnych (nabytych umiejętności poprzez naukę i szkolenia), społecznych (akceptacja ludzi przedsiębiorczych przez otoczenie) i ekonomicznych (sprzyjający system prawny, w tym podatkowy). Prawidłowy poziom wszystkich wskazanych wyżej obszarów gwarantuje dopiero stworzenie dogodnych warunków do podejmowania i rozwoju przedsiębiorczości, a jego osiągnięcie zależy w dużej mierze od aktywności samorządu lokalnego.

CEL OPERACYJNY IV.1

ROZWÓJ POTENCJAŁU GOSPODARCZEGO GMINY

Potencjał gospodarczy Gminy Kowiesy w dużej mierze opiera się na działalności rolniczej oraz małych i średnich przedsiębiorstwach. Działania rozwojowe skierowane są przede wszystkim na wspieranie przedsiębiorczości, w tym pozarolniczej oraz dążenie do zwiększenia efektywności gospodarstw rolnych. Stabilność zatrudnienia, pewność otrzymywanego wynagrodzenia czy stały dochód z rentownego gospodarstwa rolnego to czynniki, które mogą zahamować odpływ ludności z terenów wiejskich. Stałe dochody sprzyjają podwyższaniu warunków życia, a dywersyfikacja ich źródeł pozwala na uniezależnienie się od niekorzystnych warunków atmosferycznych, wpływających na opłacalność produkcji rolnej. Biorąc jednak pod uwagę rolniczo-sadowniczy charakter gminy wspieranie działalności rolniczej musi być uwzględnione w planach rozwojowych.

Interwencja Gminy Kowiesy w dziedzinie gospodarki to przede wszystkim tworzenie warunków do zakładania nowych przedsiębiorstw, wspieranie istniejących, a także wspieranie producentów rolnych. Tworzenie dogodnych warunków to przede wszystkim infrastruktura techniczna i kapitał społeczny, na czele z edukacją. Dlatego też zadania określone dla celu strategicznego I i celu strategicznego II jak najbardziej wpisują się w kierunki interwencji celu niniejszego. Należą do nich między innymi inwestycje drogowe, wodociągowe oraz działania wpływające na rozwój intelektualny i społeczny mieszkańców.

Fundamentem innowacyjnej gospodarki jest wykształcenie i dlatego Gmina będzie kreować postawy edukacyjne wśród młodszych i starszych mieszkańców, w tym rolników, gdyż to przede wszystkim w rolnictwie potrzeba ludzi z szerokimi horyzontami, otwartymi na nowości i innowacje. Biorąc pod uwagę walory przyrodnicze obszaru dobrym kierunkiem dla gospodarstw rolnych będzie wspieranie działalności agroturystycznej.

W działaniach skierowanych na przedsiębiorczość Gmina Kowiesy będzie angażowała partnerów wewnętrznych i zewnętrznych. Będą to przede wszystkim powiatowe urzędy pracy, ośrodki doradztwa rolniczego, Lokalna Grupa Działania „Kraina Rawki” i inne podmioty, które mogą wskazać źródła pozyskiwania dofinansowania na prowadzenie działalności gospodarczej, tworzenie nowych miejsc pracy i pozyskiwanie rynków zbytu.

Strategia Rozwoju Gminy Kowiesy na lata 2016-2022

Kierunek interwencji	Działania	Podmiot realizujący	Okres realizacji	Wskaźniki osiągnięcia celu
Tworzenie sprzyjających warunków do rozwoju przedsiębiorczości	Poprawa stanu infrastruktury technicznej (drogi, wodociągi, oświetlenie itp.)	Gmina Kowiesy	2016-2022	Wskaźniki określone dla celu strategicznego I
	Poprawa dostępności do edukacji (inwestycje w infrastrukturę)	Gmina Kowiesy	2016-2022	Wskaźniki określone dla celu operacyjnego I.3
	Wspieranie rozwoju indywidualnych umiejętności uczniów	Gmina Kowiesy, stowarzyszenia z terenu gminy zajmujące się oświatą	2016-2022	Wskaźniki określone dla celu operacyjnego II.1
	Planowanie przestrzenne przyjazne dla inwestorów	Gmina Kowiesy	2016-2022	Ilość obszarów przeznaczonych pod działalność
	Polityka podatkowa sprzyjająca rozpoczynaniu działalności gospodarczej	Gmina Kowiesy	2016-2022	Ilość wprowadzonych ulg
	Ułatwienia administracyjno-organizacyjne	Gmina Kowiesy	2016-2022	Ilość wprowadzonych ułatwień
	Wspieranie lokalnych inicjatyw gospodarczych	Gmina Kowiesy, LGD Kraina Rawki	2016-2022	Ilość udzielonych porad
				Liczba osób korzystających z doradztwa
				Ilość zorganizowanych szkoleń
				Liczba osób przeszkolonych
Pomoc w aplikowaniu o środki unijne	Gmina Kowiesy, LGD Kraina Rawki	2016-2022	Liczba złożonych wniosków	
			Liczba uzyskanego wsparcia finansowego	
Wzrost konkurencyjności gospodarstw rolnych i sadowniczych	Podnoszenie kompetencji rolników i sadowników	Gmina Kowiesy, LGD Kraina Rawki, ODR	2016-2022	Liczba zorganizowanych szkoleń, prelekcji
				Liczba uczestników szkoleń, prelekcji
	Pomoc w aplikowaniu o środki unijne	Gmina Kowiesy, LGD Kraina Rawki, ODR	2016-2022	Liczba złożonych wniosków
				Liczba uzyskanego wsparcia finansowego
Wsparcie organizacyjne procesów tworzenia się grup producenckich	Gmina Kowiesy	2016-2022	Liczba utworzonych grup producenckich	
Optymalne warunki do rozwoju agroturystyki	Rozwój i poprawa jakości infrastruktury rekreacyjnej, sprzyjającej rozwojowi agroturystyki	Gmina Kowiesy	2016-2022	Wskaźniki określone dla celu strategicznego V
	Wsparcie organizacyjne i		2016-2022	Liczba osób korzystających ze wsparcia

Kierunek interwencji	Działania	Podmiot realizujący	Okres realizacji	Wskaźniki osiągnięcia celu
	pomoc w aplikowaniu o środki unijne	Gmina Kowiesy, LGD Kraina Rawki		Liczba złożonych wniosków Liczba uzyskanego wsparcia finansowego
	Współpraca z Bolimowskim Parkiem Krajobrazowym	Gmina Kowiesy, LGD Kraina Rawki	2016-2022	Liczba wspólnych inicjatyw

CEL OPERACYJNY IV.2.

PROMOCJA DZIAŁALNOŚCI GOSPODARCZEJ W GMINIE

Promocja jest niezbędnym elementem wszelkich działań, zmierzających do osiągnięcia określonego celu. Pełni funkcję informacyjną i pobudzającą, dlatego też jest bardzo ważna szczególnie we wspieraniu działalności gospodarczej. Gmina Kowiesy będzie inicjowała działania informacyjne i promocyjne. W tym celu będą wykorzystywane: prasa, radio i portale internetowe gminy oraz imprezy na poziomie powiatu, regionu i kraju.

Kierunek interwencji	Działania	Podmiot realizujący	Okres realizacji	Wskaźniki osiągnięcia celu	
Wparcie działalności gospodarczej gminy poprzez systemowe działania promocyjne	Wykorzystanie lokalnych mediów do działań promujących potencjał gospodarczy	Gmina Kowiesy, radio RSC, „Głos Skierniewic i okolicy”, ITS	2016-2022	Liczba audycji radiowych Liczba artykułów promocyjnych	
	Promowanie firm i przedsiębiorstw na targach i imprezach lokalnych, regionalnych i krajowych	Gmina Kowiesy, LGD „Kraina Rawki”, przedsiębiorcy	2016-2022	Liczba imprez	
	Wykorzystanie różnych nośników informacji do promocji przedsiębiorczości w gminie (strona www, foldery, ulotki itp.)		Gmina Kowiesy, LGD „Kraina Rawki”	2016-2022	Liczba artykułów na stronie www
					Liczba wyświetleń Liczba wydanych folderów, ulotek

CEL STRATEGICZNY V.

PODNIESIENIE ATRAKCYJNOŚCI TURYSTYCZNEJ GMINY

Jedną z szans podniesienia atrakcyjności turystycznej i rekreacyjnej gminy będzie budowanie oferty dla turystów i mieszkańców w oparciu o walory przyrodnicze i kulturowe obszaru. Gmina Kowiesy jest gminą, której znaczny obszar pokrywają lasy, stwarzające duże możliwości dla turystyki. Największym zasobem przyrodniczym jest Bolimowski Park Krajobrazowy i Obszar Chronionego Krajobrazu Doliny

Chojnarki, dlatego celem działania Gminy jest ochrona tego obszaru przy jednoczesnym wykorzystaniu szansy na rozwój turystyki w tym terenie. Wokół ww. zasobów będzie budowany wizerunek Gminy jako ekologicznej i atrakcyjnej pod względem przyrodniczym, a rolnicy i przedsiębiorcy będą mogli wykorzystać te walory do budowania własnych ekologicznych produktów.

CEL OPERACYJNY V.1.

ROZWÓJ OFERTY REKREACYJNEJ I SPORTOWEJ

Atrakcyjność turystyczna gminy to nie tylko posiadane zasoby przyrodnicze i zabytki kultury, ale również oferta jaką można zaproponować mieszkańcom i turystom. Od lat władze gminy starają się uatrakcyjnić teren poprzez inwestycje w miejsca rekreacji, place zabaw i boiska. W nowym okresie programowania działania te będą kontynuowane. W działaniach przewidziane jest pozyskanie środków zewnętrznych na rozwój bazy sportowej: budowa boisk wielofunkcyjnych, do piłki siatkowej, siłownie zewnętrzne i wewnętrzne, place zabaw.

Nadal planuje się wspieranie zajęć sportowych promujących zdrowy styl życia, kluby sportowe o różnych profilach działalności, udział dzieci i młodzieży w zawodach, turniejach i rozgrywkach. Zwiększony nacisk zostanie położony na pobudzenie do aktywności ludzi w wieku starszym. Mieszkańcy będą zachęceni do wypoczynku na świeżym powietrzu, do udziału we wspólnych zabawach i zawodach sportowych. Planuje się organizowanie rodzinnych pikników i turniejów w sołectwach.

Dużym wsparciem w tych działaniach będzie Lokalna Grupa Działania „Kraina Rawki”.

Kierunek interwencji	Działania	Podmiot realizujący	Okres realizacji	Wskaźniki osiągnięcia celu
Poszerzenie oferty rekreacyjnej i sportowej w gminie	Tworzenie miejsc do spędzania czasu wolnego (boiska, place zabaw, siłownie zewnętrzne i wewnętrzne)	Gmina Kowiesy, stowarzyszenia	2016-2022	Liczba wybudowanych, zmodernizowanych obiektów
				Liczba osób korzystających z obiektów
	Wspieranie mieszkańców i przedsiębiorców w działalnościach związanych z rekreacją	Gmina Kowiesy, LGD „Kraina Rawki”, przedsiębiorcy, mieszkańcy	2016-2022	Liczba udzielonego wsparcia przedsiębiorcom i mieszkańcom
				Liczba przedsięwzięć związanych z rekreacją
	Wspieranie inicjatyw aktywizujących mieszkańców do czynnego wypoczynku	Gmina Kowiesy, LGD „Kraina Rawki”, stowarzyszenia, sołtysi, mieszkańcy	2016-2022	Liczba zorganizowanych zawodów, turniejów, pikników itp.
				Liczba osób uczestniczących w organizowanych imprezach
Promocja zdrowego stylu życia	Organizowanie kampanii promujących zdrowy styl życia	Gmina Kowiesy, LGD „Kraina Rawki”, stowarzyszenia, sołtysi, mieszkańcy	2016-2022	Liczba zorganizowanych kampanii

CEL OPERACYJNY V.2.

ROZWÓJ I PROMOCJA TURYSTYKI

Walory przyrodnicze gminy Kowiesy sprzyjają wykorzystaniu istniejącego potencjału do podniesienia atrakcyjności turystycznej. Działania Gminy skierowane będą głównie na przyciągnięcie turystów i zachęcenie ich do odwiedzania. We współpracy z Bolimowskim Parkiem Krajobrazowym i gminami sąsiednimi zamierza się wytyczanie nowych i znakowanie istniejących szlaków pieszych i rowerowych. Wspierane będą działania mieszkańców, chcących wykorzystać walory przyrodnicze gminy do prowadzenia działalności agroturystycznej i rekreacyjnej. Z uwagi na nowe możliwości prawne gospodarstw rolnych w sprzedaży bezpośredniej produktów planuje się promowanie tradycyjnych i lokalnych produktów rolnych. Zważywszy na sadowniczy charakter gminy i dominujące sadownictwo jako priorytet przyjęto wypromowanie głównego produktu, jakim jest jabłko. Promowana będzie również działalność artystyczna, rękodzieło, kuchnia regionalna podczas targów i imprez o charakterze lokalnym i ponadlokalnym.

Kierunek interwencji	Działania	Podmiot realizujący	Okres realizacji	Wskaźniki osiągnięcia celu
Podejmowanie działań poprawiających atrakcyjność turystyczną obszaru	Współpraca z innymi podmiotami w zakresie wytyczania nowych i znakowania istniejących szlaków pieszych i rowerowych.	Gmina Kowiesy, LGD „Kraina Rawki”, Bolimowski Park Krajobrazowy, stowarzyszenia	2016-2022	Liczba wytyczonych szlaków
				Liczba oznakowanych szlaków
	Wspieranie działalności gospodarczej która przyczyni się do poszerzenia oferty turystycznej gminy	Gmina Kowiesy, LGD „Kraina Rawki”, stowarzyszenia, przedsiębiorcy, rolnicy, sołtysi	2016-2022	Liczba działalności branży turystycznej
	Wspieranie mieszkańców w podejmowaniu działalności agroturystycznej	Gmina Kowiesy, LGD „Kraina Rawki”, stowarzyszenia, rolnicy	2016-2022	Liczba gospodarstw agroturystycznych
Działania promujące turystykę	Organizacja imprez promujących atrakcje turystyczne gminy	Gmina Kowiesy, LGD „Kraina Rawki”, stowarzyszenia	2016-2022	Liczba zorganizowanych imprez
	Udział w imprezach lokalnych i ponadlokalnych	Gmina Kowiesy, LGD „Kraina Rawki”, stowarzyszenia	2016-2022	Liczba imprez, w których wzięto udział
	Wydawanie folderów i broszur informacyjnych	Gmina Kowiesy, LGD „Kraina Rawki”, Bolimowski Park Krajobrazowy, stowarzyszenia	2016-2022	Liczba wydanych folderów, broszur

Kierunek interwencji	Działania	Podmiot realizujący	Okres realizacji	Wskaźniki osiągnięcia celu
	Promowanie turystyki na stronach internetowych	Gmina Kowiesy, stowarzyszenia	2016-2022	Liczba odwiedzin strony internetowej

CEL STRATEGICZNY VI.

ZAPEWNIENIE WYSOKIEJ JAKOŚCI USŁUG PUBLICZNYCH

Usługi publiczne to usługi wykonywane przez podmioty władzy publicznej dla dobra wszystkich obywateli, które stanowią bardzo ważny aspekt życia. Wiążą się z zapewnieniem wszystkim obywatelom, niezależnie od statusu społecznego, równego, powszechnego i bezpłatnego do nich dostępu. Obejmują swym zasięgiem prawie wszystkie dziedziny: edukację, służbę zdrowia, pomoc społeczną, policję, zaopatrzenie mieszkańców w media itp. Poziom ich świadczenia zależy w dużej mierze od sprawności działania podmiotów zobowiązanych do ich zapewnienia. Dlatego też bardzo ważne jest sprawne zarządzanie, wpływające na poprawę efektywności i skuteczności funkcjonowania instytucji publicznych.

CEL OPERACYJNY VI.1.

ROZWÓJ CYFRYZACJI ADMINISTRACJI I E-USŁUG

Obecnie podstawową formą komunikacji jest łączność internetowa. Społeczeństwo coraz chętniej korzysta z proponowanych przez administrację państwową i samorządową możliwości załatwiania spraw bez wychodzenia z domu. Wychodząc naprzeciw tym oczekiwaniom Gmina Kowiesy już w poprzednim okresie programowania podejmowała działania mające na celu udostępnienie mieszkańcom elektronicznej komunikacji z urzędem. W nowym okresie programowania będą realizowane projekty, które ten kontakt usprawnią i obejmą coraz większy zakres.

Kierunek interwencji	Działania	Podmiot realizujący	Okres realizacji	Wskaźniki osiągnięcia celu
Usprawnienie obsługi mieszkańców gminy poprzez rozwój cyfryzacji i e-usług	Wdrożenie elektronicznego zarządzania dokumentami	Gmina Kowiesy	2016-2022	Liczba wdrożonych procesów
				Liczba dokumentów wpływających drogą elektroniczną
	Budowa e-usług w ramach Urzędu Gminy Kowiesy	Gmina Kowiesy	2016-2022	Liczba wdrożonych programów ułatwiających komunikację
				Liczba e-usług oferowanych mieszkańcom
				Liczba mieszkańców korzystających z e-usług oferowanych przez gminę
Podnoszenie kwalifikacji kadr w zakresie informatyzacji gminy i obsługi mieszkańców	Organizowanie szkoleń i kursów dla pracowników urzędu i jednostek organizacyjnych	Gmina Kowiesy	2016-2022	Liczba zorganizowanych szkoleń
				Liczba pracowników, która podniosła swoje kwalifikacje w zakresie informatyki

CEL OPERACYJNY VI.2.

ZWIĘKSZENIE BEZPIECZEŃSTWA SPOŁECZNEGO W GMINIE

Zagwarantowanie poczucia bezpieczeństwa społecznego należy do podstawowych obowiązków samorządu lokalnego, a jego osiągnięcie jest możliwe tylko poprzez usługi świadczone na właściwym poziomie. Bezpieczeństwo społeczne to działania w zakresie edukacji, ochrony zdrowia, pomocy społecznej, wsparcia grup wykluczonych społecznie (między innymi ze względu na niepełnosprawność) oraz infrastruktury służącej tym obszarom.

W dziedzinie edukacji najważniejsze będzie zwiększenie dostępności i jakości oferowanych usług edukacyjnych w gminie poprzez rozbudowę szkoły podstawowej w Kowiesach wraz z częścią przedszkolną. Obecnie nie ma warunków do prawidłowego rozwoju edukacji przedszkolnej. Ponadto działania skierowane będą na rozwój poprzez organizowanie zajęć dodatkowych i pozalekcyjnych dla dzieci, a także podnoszenie kompetencji nauczycieli.

W dziedzinie ochrony zdrowia niezbędne jest zwiększenie dostępności do lekarza pierwszego kontaktu oraz lekarzy specjalistów na miejscu, ale działania w tym obszarze będą głównie koncentrowały się na profilaktyce i informacji w zakresie rozwiązywania problemów zdrowotnych, w tym organizowanie i udział w akcjach, badaniach, konsultacjach medycznych.

W sektorze opieki społecznej szczególna uwaga zostanie zwrócona na najbardziej wrażliwe grupy społeczne: dzieci i osoby starsze, niemniej wspierane i promowane będą też inicjatywy, których celem będzie przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu, marginalizacji i niwelowanie skutków takiego wykluczenia oraz włączenia społecznego.

W realizacji działań w przedmiotowych obszarach Gmina będzie współpracowała z Gminnym Ośrodkiem Pomocy Społecznej w Kowiesach, Gminną Biblioteką Publiczną, szkołami i stowarzyszeniami z terenu gminy.

Kierunek interwencji	Działania	Podmiot realizujący	Okres realizacji	Wskaźniki osiągnięcia celu
Działania na rzecz edukacji	Inwestycje w infrastrukturę szkolną i przedszkolną	Gmina Kowiesy	2016-2022	Liczba rozbudowanych obiektów Liczba zmodernizowanych obiektów
	Doposażenie placówek oświatowych i edukacyjnych w niezbędny sprzęt	Gmina Kowiesy	2016-2022	Liczba wyposażonych placówek
	Zapewnienie miejsc opieki przedszkolnej	Gmina Kowiesy, stowarzyszenia	2016-2022	Liczba dzieci objętych opieką przedszkolną
	Wspieranie rozwoju kadry nauczycielskiej	Gmina Kowiesy	2016-2022	Liczba szkoleń dla nauczycieli
				Liczba nauczycieli przeszkolonych
	Gmina Kowiesy	2016-2022	Liczba zajęć dodatkowych i pozalekcyjnych	

Kierunek interwencji	Działania	Podmiot realizujący	Okres realizacji	Wskaźniki osiągnięcia celu
	Rozwój oferty zajęć dodatkowych i pozalekcyjnych			Liczba dzieci korzystających z oferty zajęć dodatkowych i pozalekcyjnych
Działania na rzecz ochrony zdrowia	Zapewnienie dostępu do lekarzy specjalistów w miejscu zamieszkania	Gmina Kowiesy, podmioty świadczące usługi w zakresie służby zdrowia	2016-2022	Liczba przyjmujących specjalistów
				Liczba pacjentów korzystających z usług lekarzy specjalistów
				Liczba udzielonych porad przez lekarzy specjalistów
	Rozwój profilaktyki zdrowotnej oraz promowanie zdrowego trybu życia poprzez udział gminy w regionalnych i krajowych programach zdrowotnych	Gmina Kowiesy, organizacje pozarządowe, LGD Kraina Rawki	2016-2022	Liczba programów profilaktycznych, w których Gmina wzięła udział
				Liczba mieszkańców którzy wzięli udział w programach profilaktycznych
Działania na rzecz rozwiązywania problemów społecznych	Inicjowanie działań na rzecz opieki nad ludźmi starszymi i niepełnosprawnymi	Gmina Kowiesy, GOPS	2016-2022	Liczba osób objętych pomocą
	Wsparcie działań organizacji pozarządowych na rzecz rozwiązywania problemów społecznych i środowiskowych	Gmina Kowiesy, organizacje pozarządowe, LGD Kraina Rawki	2016-2022	Liczba działań zorganizowanych
	Wspieranie inicjatyw służących walce z wykluczeniem społecznych	Gmina Kowiesy, GOPS, organizacje pozarządowe, LGD Kraina Rawki	2016-2022	Liczba inicjatyw
	Akcje informacyjne i promocyjne mające na celu podniesienie świadomości mieszkańców w zakresie problemów społecznych	Gmina Kowiesy, GOPS, organizacje pozarządowe, LGD Kraina Rawki	2016-2022	Liczba zorganizowanych akcji informacyjnych i promocyjnych
Podnoszenie kompetencji kadr opieki społecznej	Udział w szkoleniach	GOPS	2016-2022	Liczba szkoleń
				Liczba osób przeszkolonych

CEL OPERACYJNY VI. 3.

POPRAWA BEZPIECZEŃSTWA PUBLICZNEGO

Zapewnienie bezpieczeństwa i porządku publicznego to ważne zadanie służb publicznych. Efektywność ich działań będzie zależała od dobrej współpracy wszystkich podmiotów odpowiedzialnych za bezpieczeństwo, w tym organów gminy, policji, straży pożarnych. Oprócz podstawowych zadań, wynikających z przepisów prawa, działania wszystkich służb będą się koncentrowały na informacji o

Strategia Rozwoju Gminy Kowiesy na lata 2016-2022

zagrożeniach, szkoleniach dotyczących bezpieczeństwa na drogach, zapobieganiu uzależnieniom (szczególnie wśród dzieci i młodzieży) oraz budowaniu zaufania mieszkańców. Gmina od wielu lat wspiera organizacyjnie i materialnie zarówno służby policji jak i straży poprzez pomoc materialną, zakup sprzętu i wyposażenia, pomoc w akcjach informacyjnych, szkoleniowych, promocyjnych.

Kierunek interwencji	Działania	Podmiot realizujący	Okres realizacji	Wskaźniki osiągnięcia celu
Poprawa bezpieczeństwa poprzez inwestycje w infrastrukturę	Inwestycje drogowe poprawiające bezpieczeństwo	Gmina Kowiesy	2016-2022	Wskaźniki określone dla celu operacyjnego I.2
	Inwestycje w oświetlenie uliczne	Gmina Kowiesy	2016-2022	Wskaźniki określone dla celu operacyjnego I.2
	Wspieranie OSP w zakresie remontów strażnic oraz doposażenia w sprzęt	Gmina Kowiesy, OSP	2016-2022	Liczba wyremontowanych strażnic
	Wspieranie policji w zakresie doposażenia sprzętowego	Gmina Kowiesy, policja	2016-2022	Ilość zakupionego sprzętu
Podniesienie świadomości mieszkańców dot. zagrożeń i niwelowania ich skutków	Wspieranie działań prewencyjnych	Gmina Kowiesy, policja, straż pożarna	2016-2022	Liczba zorganizowanych działań
	Organizowanie i wspieranie działań edukacyjnych wśród dzieci i młodzieży na rzecz bezpieczeństwa	Gmina Kowiesy, organizacje pozarządowe, policja, straż, szkoły	2016-2022	Liczba zorganizowanych zajęć o tematyce bezpieczeństwa
	Organizowanie i wspieranie działań edukacyjnych wśród mieszkańców na rzecz bezpieczeństwa	Gmina Kowiesy, organizacje pozarządowe, policja, straż pożarna	2016-2022	Ilość dzieci biorących udział w zajęciach
				Liczba zorganizowanych zajęć o tematyce bezpieczeństwa
				Ilość osób biorących udział w zajęciach

4. FINANSOWANIE STRATEGII

Podstawowym źródłem finansowania części działań zaplanowanych w Strategii są środki pochodzące z budżetu Gminy Kowiesy. Jednakże z uwagi na ambitnie wytyczone cele oraz możliwość pozyskania środków z innych źródeł Gmina będzie ubiegać się o dofinansowanie realizowanych przedsięwzięć z zewnętrznych środków finansowych.

Władze Gminy przewidują pozyskanie środków finansowych z następujących źródeł:

- z budżetu państwa,
- z programów pomocowych Unii Europejskiej,
- z programów Rządu RP,
- z Fundacji Zagranicznych,
- z instytucji finansowych i funduszy inwestycyjnych,
- z polskich fundacji i organizacji ,
- z rządowych programów wspierających integrację europejską,
- od inwestorów lokalnych, krajowych i zagranicznych,
- z wkładu prywatnego,
- z innych źródeł.

Władze gminy będą ubiegać się o dofinansowanie zadań z zakresu rynku pracy, turystyki, edukacji, kultury, ochrony środowiska, infrastruktury technicznej i społecznej. Ponadto będą wspierać przedsiębiorców aplikujących o środki pomocowe na rozpoczęcie i rozwój działalności gospodarczej. Gmina świadoma jest roli, jaką odegrają pozyskane fundusze w jej rozwój społeczno - gospodarczy. Dostrzega ogromną szansę na rozwój mieszkańców, sektora małych i średnich przedsiębiorstw oraz infrastruktury zarówno społecznej, jak i technicznej. Gmina liczy również na pozyskanie inwestorów zewnętrznych, co z kolei jest szansą na jeszcze szybszy rozwój oraz zwiększenie dochodów gminy z tytułu podatków i opłat lokalnych.

Konsekwentna realizacja założeń Strategii Rozwoju, umiejętne wykorzystywanie lokalnych zasobów oraz wszystkich pojawiających się w otoczeniu szans na pozyskanie środków finansowych z funduszy krajowych i zagranicznych na realizację zaplanowanych zadań z pewnością przyspieszy zarówno społeczny, jak i gospodarczy rozwój gminy Kowiesy.

5. POWIĄZANIE PROJEKTÓW Z INNYMI DOKUMENTAMI STRATEGICZNYMI

Niniejsza Strategia to dokument programowy, który w swoich ustaleniach jest komplementarny do dokumentów planistycznych, będących podstawą polityki regionalnej zarówno na poziomie krajowym, wojewódzkim jak i powiatowym. Zgodność Strategii ze strategicznymi dokumentami planistycznymi jest bowiem warunkiem koniecznym jego skutecznej realizacji. Poniżej wykazano zgodność zakładanych kierunków rozwoju gminy Kowiesy z założeniami niektórych dokumentów.

Strategia Rozwoju Kraju 2020

Strategia Rozwoju Kraju 2020 przedstawia Wizję Polski jako: „aktywne społeczeństwo, konkurencyjna gospodarka i sprawne państwo”. W dokumencie zawarto główne obszary interwencji, cele i priorytety rozwojowe. Niniejsza Strategia Rozwoju Gminy Kowiesy wpisuje się w szczególności w następujące dziedziny:

Obszar strategiczny I. Sprawne i efektywne państwo

Cel I.3. Wzmocnienie warunków sprzyjających realizacji indywidualnych potrzeb i aktywności obywatela (rozwój kapitału społecznego; zwiększenie bezpieczeństwa obywatela).

Obszar strategiczny II. Konkurencyjna gospodarka

Cel II.2. Wzrost wydajności gospodarki (poprawa warunków ramowych dla prowadzenia działalności gospodarczej);

Cel II.3. Zwiększenie innowacyjności gospodarki (zwiększenie wykorzystania rozwiązań innowacyjnych);

Cel II.4. Rozwój kapitału ludzkiego (zwiększanie aktywności zawodowej; poprawa jakości kapitału ludzkiego; zwiększanie mobilności zawodowej i przestrzennej);

Cel II.5. Zwiększenie wykorzystania technologii cyfrowych (zapewnienie powszechnego dostępu do Internetu; upowszechnienie wykorzystania technologii cyfrowych; zapewnienie odpowiedniej jakości treści i usług cyfrowych);

Cel II.6. Bezpieczeństwo energetyczne i środowisko (racjonalne gospodarowanie zasobami; poprawa efektywności energetycznej; zwiększenie dywersyfikacji dostaw paliw i energii; poprawa stanu środowiska; adaptacja do zmian klimatu);

Cel II.7. Zwiększenie efektywności transportu (modernizacja i rozbudowa połączeń transportowych).

Obszar strategiczny III. Spójność społeczna i terytorialna

Cel III.1. Integracja społeczna (zwiększenie aktywności osób wykluczonych i zagrożonych wykluczeniem społecznym; zmniejszenie ubóstwa w grupach najbardziej nim zagrożonych);

Cel III.2. Zapewnienie dostępu i określonych standardów usług publicznych (podnoszenie jakości i dostępności usług publicznych; zwiększenie efektywności systemu świadczenia usług publicznych).

Strategia Rozwoju Transportu do 2020 roku (z perspektywą do 2030 roku)

Niniejsza Strategia jest zgodna ze Strategią Rozwoju Transportu w zakresie:

CELU GŁÓWNEGO: *Zwiększenie dostępności transportowej oraz poprawa bezpieczeństwa uczestników ruchu i efektywności sektora transportowego, przez tworzenie spójnego, zrównoważonego i przyjaznego użytkownikowi systemu transportowego w wymiarze krajowym, europejskim i globalnym*

oraz **CELU STRATEGICZNEGO 1: *Stworzenie zintegrowanego systemu transportowego***

a także celami szczegółowymi:

- Stworzenie nowoczesnej, spójnej sieci infrastruktury transportowej;
- Poprawa sposobu organizacji i zarządzania systemem transportowym;
- Bezpieczeństwo i niezawodność;
- Ograniczanie negatywnego wpływu transportu na środowisko;
- Zbudowanie racjonalnego modelu finansowania inwestycji infrastrukturalnych.

Polityka Energetyczna Polski do roku 2030

Strategia zgodna jest z Polityką w szczególności, w zakresie rozwoju wykorzystania odnawialnych źródeł energii, w tym biopaliw. Podkreślone jest w niej znaczenie energii słonecznej: „W znacznie większym niż dotychczas stopniu zakłada się wykorzystanie energii promieniowania słonecznego za pośrednictwem kolektorów słonecznych oraz innowacyjnych technologii fotowoltaicznych.” Zwrócono również uwagę na biomasę, energię geotermalną oraz wiatr.

Polityka energetyczna zakłada wzrost udziału odnawialnych źródeł energii w finalnym zużyciu energii co najmniej do poziomu 15% w 2020 roku oraz dalszy wzrost tego wskaźnika w latach następnych.

Program Operacyjny Wiedza Edukacja Rozwój 2014 - 2020

Niniejsza Strategia pozostaje komplementarna z Programem Operacyjnym Wiedza Edukacja Rozwój. Realizacja większości inwestycji zaplanowana jest w układzie komplementarnym do projektów realizowanych ze środków m.in. Europejskiego Funduszu Społecznego. Zaplanowane w ten sposób przedsięwzięcia spowodują maksymalizację efektów interwencji, wpłyną na zwiększenie ich spójności oraz efektywności.

W wyniku decentralizacji Europejskiego Funduszu Społecznego w Polsce w latach 2014-2020 - 72% środków tego Funduszu zasili regionalne programy operacyjne, a 28% Program Operacyjny Wiedza Edukacja Rozwój.

Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko 2014 - 2020

POIiŚ będzie kontynuacją Programu funkcjonującego w latach 2007 – 2013. Zgodność Strategii z Programem przejawia się w następujących obszarach:

PRIORYTET I (FS) - *Promocja odnawialnych źródeł energii i efektywności energetycznej:*

- produkcja, dystrybucja oraz wykorzystanie odnawialnych źródeł energii (OZE);
- poprawa efektywności energetycznej w sektorze publicznym i mieszkaniowym;
- rozwój i wdrażanie inteligentnych systemów dystrybucji, np. budowa sieci dystrybucyjnych średniego i niskiego napięcia.

PRIORYTET II (FS) - Ochrona środowiska, w tym adaptacja do zmian klimatu:

- rozwój infrastruktury środowiskowej (np. oczyszczalnie ścieków, sieć kanalizacyjna oraz wodociągowa, instalacje do zagospodarowania odpadów komunalnych, w tym do ich termicznego przetwarzania);
- ochrona i przywrócenie różnorodności biologicznej, poprawa jakości środowiska miejskiego (np. redukcja zanieczyszczenia powietrza i rekultywacja terenów zdegradowanych);
- dostosowanie do zmian klimatu, np. zarządzanie wodami opadowymi, projekty z zakresu małej retencji oraz systemy zarządzania klęskami żywiołowymi.

PRIORYTET III (FS) - Rozwój infrastruktury transportowej przyjaznej dla środowiska i ważnej w skali europejskiej:

- rozwój drogowej i kolejowej infrastruktury w sieci TEN-T, połączeń kolejowych poza tą siecią oraz w aglomeracjach;

PRIORYTET V (EFRR) - Rozwój infrastruktury bezpieczeństwa energetycznego:

- rozwój inteligentnych systemów dystrybucji, magazynowania i przesyłu gazu ziemnego i energii elektrycznej, np. budowa sieci przesyłowych i dystrybucyjnych gazu ziemnego lub energii elektrycznej.

PRIORYTET VI (EFRR) - Ochrona i rozwój dziedzictwa kulturowego:

- inwestycje w ochronę i rozwój dziedzictwa kulturowego oraz zasobów kultury, np. instytucji kultury, czy też szkół artystycznych.

Powiązanie ze Strategią Rozwoju Województwa Łódzkiego 2020

Strategia Rozwoju Gminy Kowiesy swoimi celami strategicznymi oraz celami cząstkowymi wpisuje się w wizję i misję Strategii Rozwoju Województwa Łódzkiego. Wizją dla Samorządu Województwa jest: *Region spójny terytorialnie i wizerunkowo, kreatywny i konkurencyjny w skali kraju i Europy, o najlepszej dostępności komunikacyjnej, wyróżniający się atrakcyjnością inwestycyjną i wysoką jakością życia.* Misję regionu łódzkiego określono jako: *Prowadzenie zintegrowanej i terytorialnie ukierunkowanej polityki zrównoważonego rozwoju, opartej na współpracy gospodarczej, budowaniu więzi społecznych oraz tożsamości regionalnej.*

Działania, określone w ww. dokumencie ukierunkowane są na budowanie przyszłości (dobrobytu) regionu dzięki wzmocnieniu endogenicznych potencjałów województwa oraz współpracy gospodarczej, zarówno w wymiarze regionalnym, krajowym i międzynarodowym oraz na budowanie powiązań między mieszkańcami i społecznościami oraz sprzyjanie kreowaniu tożsamości regionalnej z uwzględnieniem wielokulturowości i różnorodności regionalnej.

Zaś głównymi wyzwaniami dla Samorządu Województwa Łódzkiego są: zrównoważony rozwój, restrukturyzacja technologiczna gospodarki (wykorzystanie zasobów i warunków do rozwoju energetyki niskoemisyjnej), kreatywny kapitał ludzki (działania skierowane na zahamowanie odpływu z regionu ludzi młodych, zwiększenie wysokiej jakości kreatywnego kapitału ludzkiego), wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich (efektywne wykorzystanie potencjałów obszarów wiejskich dla rozwoju rolnictwa, kształtowanie i poprawa ładu przestrzennego oraz intensyfikacja procesów rewitalizacji), sprawne powiązania transportowe (zapewnienie sprawnych powiązań transportowych z głównymi ośrodkami gospodarczymi w kraju i Europie oraz powiązań wewnątrz wojewódzkich zapewniających spójność terytorialną), dostęp do dobrej jakości usług publicznych (w zakresie edukacji, zdrowia, kultury i rekreacji oraz infrastruktury teleinformatycznej i technicznej), zmniejszenie skali ubóstwa i wykluczenia społecznego (działania ukierunkowane na równouprawnienie i przeciwdziałanie dyskryminacji), rozwój kapitału społecznego i wzmacnianie tożsamości regionalnej, ochrona zasobów przyrodniczych (ochrona stanu i poprawa jakości środowiska przyrodniczego oraz racjonalne wykorzystanie jego zasobów i różnorodności kulturowej jako potencjału rozwojowego dla turystyki).

Odnosząc się do powyższych wyzwań i kierunków można stwierdzić, iż działania i cele, określone w niniejszej Strategii są zbieżne i przyczynią się do rozwoju gospodarczego i społecznego w Gminie Kowiesy, a co za tym idzie w województwie łódzkim.

Plan Przeciwdziałania Depopulacji w Województwie Łódzkim

Celem głównym Planu jest „Odbudowa kapitału ludzkiego poprzez tworzenie sprzyjających warunków na rynku pracy, rozwój wykształcenia i kompetencji oraz poprawę jakości życia mieszkańców województwa łódzkiego w perspektywie krótko i długookresowej.” Cel ten jest realizowany za pomocą celów szczegółowych. Przedmiotowa Strategia jest zgodna w szczególności z celami o brzmieniu:

- Dostępność i atrakcyjność miejsc pracy w regionie, sprzyjające warunki dla napływu ludności do województwa łódzkiego;
- Równe szanse edukacyjne w regionie, wysoka jakość usług świadczonych w systemie oświaty oraz równy poziom kształcenia na obszarach miejskich i wiejskich, w tym wsparcie na rzecz przeciwdziałania marginalizacji osób z obszarów wiejskich;
- Zdrowi i świadomi profilaktyki zdrowia mieszkańcy województwa;
- Aktywizacja zawodowa kobiet/osób powracających na rynek pracy po przerwie związanej z wychowywaniem dzieci lub opieką nad osobami zależnymi;
- Wysoka atrakcyjność zatrudniania osób z grup defaworyzowanych (kobiety/młode matki/osoby niepełnosprawne) dla potencjalnego pracodawcy.

Regionalna Strategia Innowacji dla Województwa Łódzkiego – „LORIS - 2030”

Wizja Innowacyjnego Województwa Łódzkiego w roku 2030 brzmi: „Spójny terytorialnie i wizerunkowo, kreatywny i konkurencyjny w skali kraju i Europy, o najlepszej dostępności komunikacyjnej, wyróżniający się atrakcyjnością inwestycyjną i wysoką jakością życia.”

Misją jest natomiast: „Prowadzenie aktywnej polityki innowacyjnej z wykorzystaniem potencjału wewnętrznego regionu do pobudzania kreatywności i przedsiębiorczości mieszkańców w trosce o zrównoważony rozwój.”

Województwo Łódzkie w 2030 to region:

- w którym siłą jest różnorodność,
- który posiada tożsamość kulturową i gospodarczą,
- który jest otwarty i przychylny dla przedsiębiorstw,
- kreatywnych ludzi i przedsiębiorców,
- silnego i konkurencyjnego lokalnego biznesu,
- lokalnych patriotów.

Cele Strategii gminy Kowiesy wpisują się w przedstawioną powyżej Wizję i Misję województwa.

Regionalny Program Operacyjny Województwa Łódzkiego na lata 2014 – 2020, wersja 6.0

Stwierdza się zgodność niniejszej Strategii z RPO WŁ na lata 2014 – 2020, wersja 6.0.

RPO WŁ na lata 2014 – 2020 składać się będzie z dwunastu osi priorytetowych:

Oś priorytetowa I – Badania, rozwój i komercjalizacja wiedzy

Oś priorytetowa II – Innowacyjna i konkurencyjna gospodarka

Oś priorytetowa III – Transport

Oś priorytetowa IV – Gospodarka niskoemisyjna

Oś Priorytetowa V – Ochrona środowiska

Oś Priorytetowa VI – Rewitalizacja i potencjał endogeniczny regionu

Oś Priorytetowa VII – Infrastruktura dla usług społecznych

Oś Priorytetowa VIII – Zatrudnienie

Oś Priorytetowa IX – Włączenie społeczne

Oś Priorytetowa X – Adaptacyjność pracowników i przedsiębiorstw w regionie

Oś Priorytetowa XI – Edukacja, Kwalifikacje, Umiejętności

Oś Priorytetowa XII – Pomoc Techniczna

Niniejsza Strategia zgodna jest w swych zapisach w szczególności z działaniami w obrębie:

Oś priorytetowa III – Transport

Priorytet inwestycyjny 7b. Zwiększenie mobilności regionalnej poprzez łączenie węzłów drugorzędnych i trzeciorzędnych z infrastrukturą TEN-T, w tym z węzłami multimodalnymi

Cel szczegółowy: Lepsza dostępność transportowa województwa w ruchu drogowym.

Typy przedsięwzięć przewidziane w ramach PI 7b:

W ramach PI 7b wspierana będzie budowa, przebudowa lub modernizacja dróg wojewódzkich lub lokalnych (w tym m.in. obiektów inżynierskich w ich ciągach), w tym także inwestycje z zakresu inteligentnych systemów transportowych oraz poprawy bezpieczeństwa ruchu drogowego.

Oś priorytetowa IV – Gospodarka niskoemisyjna

Priorytet inwestycyjny 4.a. Wspieranie wytwarzania i dystrybucji energii pochodzącej ze źródeł odnawialnych

Cel szczegółowy: Zwiększona produkcja energii ze źródeł odnawialnych.

Typy przedsięwzięć przewidziane w ramach PI 4.a:

- budowa, przebudowa lub modernizacja infrastruktury służącej do produkcji i dystrybucji energii (sieci niskiego napięcia poniżej 110 kV), pochodzącej ze źródeł odnawialnych (ze szczególnym nastawieniem na produkcję energii elektrycznej), w oparciu o moc instalowanej jednostki: energia wodna (wyłącznie na już istniejących budowach piętrzących, wyposażonych w hydroelektrownie, przy jednoczesnym zapewnieniu pełnej drożności budowli dla przemieszczeń fauny wodnej), energia wiatru, energia słoneczna, energia geotermalna, energia biogazu, energia biomasy.

Priorytet inwestycyjny 4.c. Wspieranie efektywności energetycznej, inteligentnego zarządzania energią i wykorzystania odnawialnych źródeł energii w infrastrukturze publicznej, w tym w budynkach publicznych i w sektorze mieszkaniowym.

Cel szczegółowy: Poprawiona efektywność energetyczna w sektorze publicznym i w sektorze budownictwa mieszkaniowego.

Typy przedsięwzięć przewidziane w ramach PI 4.c.:

- głęboka modernizacja energetyczna budynków użyteczności publicznej lub wielorodzinnych budynków mieszkalnych wraz z wymianą wyposażenia tych obiektów na energooszczędne (ocieplenie obiektu, wymiana okien, drzwi zewnętrznych oraz oświetlenia na energooszczędne, przebudowa systemów grzewczych wraz z wymianą i podłączeniem do źródła ciepła), modernizacja systemów wentylacji i klimatyzacji, instalacja OZE w modernizowanych energetycznie budynkach.

W ramach przedsięwzięcia możliwa będzie wymiana źródła ciepła z opartego na paliwach konwencjonalnych na źródła ciepła wytwarzające energię ze źródeł odnawialnych bądź na przyłącza sieciowe oraz najbardziej wydajne urządzenia grzewcze wykorzystujące paliwa konwencjonalne. Zastosowanie pieców węglowych nie będzie przedmiotem dofinansowania.

Priorytet inwestycyjny 4.e. Promowanie strategii niskoemisyjnych dla wszystkich rodzajów terytoriów, w szczególności dla obszarów miejskich, w tym wspieranie zrównoważonej multimodalnej mobilności miejskiej i działań adaptacyjnych mających oddziaływanie łagodzące na zmiany klimatu.

Cel szczegółowy: Lepsza jakość powietrza.

Typy przedsięwzięć przewidziane w ramach PI 4.e.:

- inwestycje w ramach modernizacji źródeł ciepła (kompleksowa wymiana lub renowacja), rozbudowy systemów zaopatrzenia w ciepło oraz doprowadzenia źródeł ciepła do budownictwa jednorodzinnego

i wielorodzinnego oraz budynków użyteczności publicznej. Zastosowanie pieców węglowych nie będzie przedmiotem dofinansowania,

- inwestycje w zakresie oświetlenia publicznego z wykorzystaniem urządzeń energooszczędnych i ekologicznych jako element szerszego projektu infrastrukturalnego.

Oś priorytetowa V – Ochrona środowiska

Priorytet inwestycyjny 5.b. Wspieranie inwestycji ukierunkowanych na konkretne rodzaje zagrożeń przy jednoczesnym zwiększeniu odporności na klęski i katastrofy i rozwijaniu systemów zarządzania klęskami i katastrofami

Cel szczegółowy: Zwiększone bezpieczeństwo przeciwpowodziowe w regionie

Typy przedsięwzięć przewidziane w ramach PI 5.b.:

- budowa, przebudowa lub modernizacja obiektów małej retencji, w tym retencji naturalnej,
- rozwój systemów wczesnego ostrzegania lub prognozowania zagrożeń oraz wsparcie w zakresie działań zapobiegawczych.

Priorytet inwestycyjny 6.b. Inwestowanie w sektor gospodarki wodnej celem wypełnienia zobowiązań określonych w dorobku prawnym Unii w zakresie środowiska oraz zaspokojenia wykraczających poza te zobowiązania potrzeb inwestycyjnych określonych przez państwa członkowskie.

Cel szczegółowy: Zwiększony odsetek ludności korzystającej z systemu oczyszczania ścieków zgodnego z dyrektywą dotyczącą ścieków komunalnych.

Typy przedsięwzięć przewidziane w ramach PI 6.b.:

- budowa, przebudowa, modernizacja oczyszczalni ścieków bądź poprawa parametrów już istniejących oczyszczalni, w tym wsparcie dla gospodarki osadami ściekowymi (np. poprzez kompostowanie, przyrodnicze wykorzystanie, termiczne przekształcanie),
- budowa, modernizacja kanalizacji ściekowej (...). Możliwa jest również realizacja inwestycji dotyczących budowy, rozbudowy sieci wodociągowej (w tym m.in. ujęcia lub stacje uzdatniania wody oraz zakup lub remont urządzeń służących gromadzeniu, odprowadzaniu, uzdatnianiu lub przesyłowi wody).

Oś priorytetowa VI – Rewitalizacja i potencjał endogeniczny regionu

Priorytet inwestycyjny 6c Zachowanie, ochrona, promowanie i rozwój dziedzictwa naturalnego i kulturowego

Cel szczegółowy: Zwiększona partycypacja w kulturze na terenie województwa łódzkiego.

Typy przedsięwzięć przewidziane w ramach PI 6c:

- prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach nieruchomych wraz z ich otoczeniem oraz zakup wyposażenia niezbędnego do zachowania pełnionych przez nie dotychczas funkcji kulturalnych lub nadaniem im takich funkcji,
- roboty budowlane z wyłączeniem prac polegających na budowie oraz/lub zakup wyposażenia do obiektów instytucji kultury, zabezpieczenie zasobów instytucji kultury na wypadek zagrożeń, w szczególności w zakresie zabezpieczeń np. przeciwpożarowych.

Ponadto, w ramach interwencji PI 6c możliwa jest również realizacja kompleksowego projektu, którego elementem mogą być działania polegające na konserwacji i renowacji zabytków ruchomych, w tym przede wszystkim muzealiów, starodruków, zbiorów piśmienniczych, archiwaliów, księgozbiorów. Wsparciem zostaną objęte projekty z zakresu małej skali infrastruktury kultury, dla których całkowity koszt inwestycji wspieranych w ramach PI 6c nie może przekroczyć 5 mln EUR.

Priorytet inwestycyjny 8.b. Wspieranie wzrostu gospodarczego sprzyjającego zatrudnieniu poprzez rozwój potencjału endogenicznego jako elementu strategii terytorialnej dla określonych obszarów, w tym poprzez przekształcanie upadających regionów przemysłowych i zwiększenie dostępu do określonych zasobów naturalnych i kulturalnych oraz ich rozwój

Cel szczegółowy: Zwiększone wykorzystanie walorów przyrodniczych i kulturowych województwa łódzkiego dla rozwoju gospodarki turystycznej.

Typy przedsięwzięć przewidziane w ramach PI 8b:

Budowa, przebudowa infrastruktury turystycznej (w tym obiektów i urządzeń) wraz z zakupem wyposażenia i sprzętu oraz zagospodarowanie otoczenia pozostającego w bezpośredniej lokalizacji inwestycji. W ramach interwencji PI 8b wsparcie mogą uzyskać również projekty związane z adaptacją obiektów do pełnienia funkcji turystycznych.

Priorytet inwestycyjny 9b. Wspieranie rewitalizacji fizycznej, gospodarczej i społecznej ubogich społeczności na obszarach miejskich i wiejskich

Cel szczegółowy: Przywrócenie lub nadanie funkcji społecznych i gospodarczych na terenach zdegradowanych.

Typy przedsięwzięć przewidziane w ramach PI 9b:

- renowacja, adaptacja budynków, obiektów, terenów i przestrzeni prowadząca do przywrócenia lub nadania nowych funkcji, wraz z możliwością zakupu sprzętu i wyposażenia niezbędnego do realizacji celu interwencji 9b,
- rewitalizacja tkanki mieszkaniowej w ramach części wspólnych wielorodzinnych budynków, w tym termomodernizacja budynków mieszkalnych (jako element szerszego projektu).

Strategia Rozwoju Gminy Kowiesy na lata 2016 - 2022 jest spójna ze wszystkimi osiami priorytetowymi wyszczególnionymi w RPO WŁ na lata 2014 – 2020.

Powiązanie z projektem Strategii Rozwoju Powiatu Skierniewickiego na lata 2014 – 2020

Cele rozwoju Gminy Kowiesy są w pełni spójne z obszarami działań określonymi w projekcie Strategii Rozwoju Powiatu, w której cel główny określono jako: *Zapewnienie wszystkim mieszkańcom powiatu wysokiego poziomu życia poprzez wpływ na rozwój przedsiębiorstw, zapobieganie bezrobociu, tworzenie przyjaznych warunków zamieszkania.*

Cel główny przekłada się na cele strategiczne:

- I. **Rozwój przedsiębiorczości i wspieranie inteligentnych specjalizacji powiatu i poszczególnych gmin** – niniejsza Strategia zakłada realizację inwestycji poprawiających stan i dostępność infrastruktury technicznej (wodociągi, drogi), wsparcie lokalnych przedsiębiorstw poprzez spójną promocję lokalnych produktów i usług, rozwój infrastruktury informatycznej i zintegrowanych e-usług publicznych.

- II. **Poprawa warunków życia mieszkańców poprzez ochronę zdrowia, zapewnienie bezpieczeństwa publicznego, socjalnego, edukację, sport** – w gminie Kowiesy prowadzone są działania mające na celu zapewnienie mieszkańcom dostępu do nowoczesnych form przekazu informacji w szczególności do Internetu oraz wsparcie dla ekonomii społecznej. Ponadto zaplanowano adaptację budynków na świetlice, rozbudowę szkoły podstawowej.

- III. **Ochrona środowiska przyrodniczego i przeciwdziałanie zagrożeniom** – niniejsza Strategia przewiduje działania mające na celu poprawę jakości środowiska naturalnego, edukację ekologiczną ze szczególnym uwzględnieniem tematyki efektywności energetycznej, a także dbanie o ład przestrzenny i jego funkcjonalność.

- IV. **Pielęgnacja kultury i dziedzictwa historycznego powiatu** – samorząd Gminy Kowiesy w planach na lata 2016-2022 przewiduje realizację zamierzeń mających na celu zachowanie stanu dziedzictwa kulturowego oraz jego promocje, podniesienie świadomości kulturalnej mieszkańców oraz współpracę z organizacjami pozarządowymi i innymi podmiotami, popularyzującymi lokalne tradycje.

Odniesienie do celów Stowarzyszenia Powiatów i Gmin Dorzecza Bzury

W 1999 roku, z inicjatywy samorządów powiatowych Kutna, Łęczycy, Łowicza, Zgierza, Skierniewic i Rawy Mazowieckiej podpisano porozumienie o utworzeniu Stowarzyszenia Powiatów Dorzecza Bzury. W wyniku dalszych prac i dyskusji postanowiono włączyć w prace Stowarzyszenia także samorządy gminne i przyjąć nazwę: Stowarzyszenie Powiatów i Gmin Dorzecza Bzury.

Gmina Kowiesy bierze aktywny udział w pracach Stowarzyszenia przez co realizowane i planowane działania gminne są zbieżne z celami Stowarzyszenia. Dotyczy to szczególnie zadań mających na celu ochronę wód dorzecza Bzury (poprzez ochronę wód rzeki Chojnatki), poprawę stanu dróg, wspieranie rozwoju przetwórstwa rolnego, ochronę środowiska i rozwój turystyki.

Zbieżność celów widać również w działaniach takich jak:

- inspirowanie i podejmowanie wspólnych inicjatyw w celu pozyskiwania środków finansowych krajowych i zagranicznych, służących społeczno - gospodarczemu rozwojowi samorządów,
- podejmowanie wspólnych działań organizacyjnych, inwestycyjnych mających na celu zrównoważony rozwój obszaru działania zrzeszonych podmiotów,

- rozwój edukacji dostosowanej do przemian zachodzących na obszarze działania Stowarzyszenia, w tym edukacji ekologicznej,
- opracowywanie i wdrażanie projektów inwestycyjnych i nie inwestycyjnych prowadzących do rozwoju przedsiębiorczości, poprawy warunków życia mieszkańców obszarów wiejskich i miast,
- inicjowanie i wspieranie budowy i organizacji pierwotnego rynku rolnego, oraz rolniczych grup producenckich.

Dzięki realizacji przedsięwzięć w tym zakresie jak i działaniom towarzyszącym powstanie obszar przyjazny człowiekowi, o dużych walorach rekreacyjnych i krajobrazowych, posiadający warunki dla odpowiedniej ochrony zasobów przyrodniczych oraz utrzymania turystyki w regionie.

Odniesienie do celów Strategii Rozwoju Lokalnego kierowanego przez Społeczność Lokalnej Grupy Działania „Kraina Rawki” na lata 2014-2020

Zgodnie ze Strategią Rozwoju Lokalnego kierowanego przez Społeczność, zwaną dalej LSR, kierunkiem działania Stowarzyszenia LGD „Kraina Rawki” jest dążenie do osiągnięcia trzech celów ogólnych:

- 1) „Kraina Rawki” mieszkańcami silna;
- 2) Obszar LGD „Kraina Rawki” atrakcyjny dla inwestorów;
- 3) LGD „Kraina Rawki” turystyczną marką regionu.

W ramach celów ogólnych zostały określone cele szczegółowe i przedsięwzięcia, poprzez realizację których zakłada się ich osiągnięcie. I tak w ramach celu ogólnego 1 wytyczono cel szczegółowy: *Zintegrowana i aktywna społeczność obszaru LGD „Kraina Rawki*, do osiągnięcia którego zaplanowano między innymi: budowę nowych lub przebudowę mająca na celu podniesienie standardu istniejących ogólnodostępnych miejsc kulturalno-integracyjnych, budowę ogólnodostępnych miejsc rekreacji dla dzieci i dorosłych, stworzenie ofert spędzania wolnego czasu i podnoszenia kompetencji dla osób do 25 roku życia i osób w wieku 50+ oraz organizację wydarzeń integrujących mieszkańców i rozwijających ich pasje.

Cel szczegółowy w celu 2 określono jako: *Mieszkańcy „Krainy Rawki” napędzają gospodarkę regionu*, który zamierza się osiągnąć poprzez organizację doradztwa prowadzonego przez ekspertów z zakresu pozyskiwania funduszy z budżetu LGD na podjęcie i rozwój działalności gospodarczej, tworzenie kreatorów przedsiębiorczości.

W celu 3 ogólnym wytyczono cel szczegółowy *Wzrost kompetencji turystycznych mieszkańców obszaru LGD „Kraina Rawki”*, do którego mają doprowadzić: podejmowanie lub rozwój działalności mających na celu świadczenie usług noclegowych, w tym podejmowanie działalności przez osoby z grup defaworyzowanych, budowa infrastruktury turystycznej, organizacja szkoleń z zakresu podniesienia wiedzy mieszkańców nt. działalności w sferze turystyki, realizacja przedsięwzięć mających na celu

renowacje i promocję zabytków, budowa obiektów pełniących funkcje lokalnych muzeów, realizacja operacji mających na celu promocję obszaru.

Jak widać, cele i przedsięwzięcia określone w LSR są zbieżne z celami określonymi w Strategii Rozwoju Gminy Kowiesy. Działania podejmowane zarówno przez LGD jak i 9 samorządów, na terenie których działa to Stowarzyszenie (Biała Rawska, Cielądz, Rawa Mazowiecka, Regnów, Sadkowice – powiat rawski; Kowiesy – powiat skierniewicki; Żelechlinek – powiat tomaszowski oraz Puszcza Mariańska i Wiskitki – powiat żyrardowski) muszą być ze sobą komplementarne i wzajemnie się uzupełniające.

Przedstawiciele Gminy Kowiesy biorą czynny udział w pracach Stowarzyszenia. Członkowie organów, przedstawiciele organizacji pozarządowych, grup nieformalnych i sami mieszkańcy uczestniczyli w spotkaniach dotyczących opracowywania kierunków działań na lata 2014-2020, które będą mogły zostać zrealizowane dzięki współfinansowaniu ze środków UE.

Spójność z zadaniami realizowanymi na podstawie Strategii Rozwoju Gminy Kowiesy – Planu Rozwoju Lokalnego na lata 2007-2015

W poprzednim okresie programowania na lata 2007-2013 Gmina Kowiesy realizowała projekty, które są spójne z zadaniami określonymi w niniejszej Strategii.

Realizowane projekty w latach 2007-2015 przy udziale środków zewnętrznych przez Gminę Kowiesy i inne podmioty:

Nazwa projektu	Źródło finansowania	Okres realizacji	Wartość projektu/kwota dofinansowania
Uporządkowanie gospodarki cieplnej budynku Szkoły Podstawowej w Turowej Woli	Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Łodzi	2007	Wartość projektu: 164.735,39 zł Dofinansowanie 65.800,00 zł
„Nasza pasja, nasza przyszłość” w ramach projektu „Nowy Impuls – projekty rozwojowe szkół wiejskich w województwie łódzkim	Europejski Funduszu Społeczny SPO RZL	2007-2008	Wartość projektu: 36.400,00 zł Dofinansowanie 100% - 36.400,00 zł
„Wioska internetowa – kształcenie na odległość na terenach wiejskich” – partner w projekcie	Europejski Funduszu Społeczny SPO RZL 2.1	2007-2008	Wartość projektu: 100.800,00 zł Dofinansowanie 100% - 100.800,00 zł
Równe szanse - równy start	Rządowy program wyrównywania szans edukacyjnych dzieci i młodzieży w 2008 r. „Aktywizacja jednostek samorządu terytorialnego i organizacji pozarządowych”	2008	Wartość projektu: 9.700,00 zł Dofinansowanie 100% - 9.700,00 zł
„Asystent księgowej – Nowe Możliwości” - partner	Europejski Funduszu Społeczny Program Operacyjny Kapitał Ludzki	2009	Wartość projektu: 41.345,00 zł Dofinansowanie 100% - 41.345,00 zł
„Budowa Zintegrowanego Systemu e-Usług Publicznych Województwa Łódzkiego (Wrota Regionu Łódzkiego)” - partner	Regionalny Program Operacyjny Województwa Łódzkiego na lata 2007-2013, IV Oś Priorytetowa Społeczeństwo Informacyjne, działanie IV.2.E – Usługi Publiczne	2009-2010	Wartość projektu: 124.440,00 zł Dofinansowanie 105.774,00 zł

Strategia Rozwoju Gminy Kowiesy na lata 2016-2022

Nazwa projektu	Źródło finansowania	Okres realizacji	Wartość projektu/kwota dofinansowania
Dobry start – lepsza przyszłość dzieci i młodzieży w Gminie Kowiesy	Europejski Fundusz Społeczny, Program Operacyjny Kapitał Ludzki	2009-2011	Wartość projektu: 454.580,00 zł kwota dofinansowania 100%: 454.580,00 zł
Urządzenie miejsca wypoczynku i rekreacji poprzez budowę placu zabaw dla dzieci w miejscowości Wola Pękoszewska	Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich w ramach Osi 4 Leader PROW, działanie 413 Wdrażanie lokalnych strategii rozwoju – w zakresie małych projektów	2010	Wartość projektu: 22.207,66 kwota dofinansowania: 12.830,00 zł
Urządzenie miejsca wypoczynku i rekreacji w miejscowości Jeruzal poprzez budowę placu zabaw dla dzieci	Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich w ramach Osi 4 Leader PROW, działanie 413 Wdrażanie lokalnych strategii rozwoju – w zakresie małych projektów	2010	Wartość projektu: 18.472,98 zł, kwota dofinansowania 11.292,00 zł
Budowa Stacji Uzdatniania Wody i sieci wodociągowej w Paplinie, gmina Kowiesy	Europejskiego Fundusze Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich w ramach PROW, działanie „Podstawowe usługi dla gospodarki i ludności wiejskiej” oraz środki z Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Łodzi.	2010	Wartość projektu: 1.603.880,45 zł, dofinansowanie z UE 948.064,00 zł.
Przebudowa i rozbudowa budynku OSP w Jeruzalu na potrzeby społeczno-kulturalne mieszkańców wsi	Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich w ramach PROW, działanie „Odnowa i rozwój wsi”	2010-2011	Wartość projektu: 683.628,95 zł, dofinansowanie 308.677,00 zł.
Zagospodarowanie terenu wokół budynku świetlicy wiejskiej w Jeruzalu.	Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich w ramach Osi 4 Leader PROW, działanie 413 Wdrażanie lokalnych strategii rozwoju dla operacji, które odpowiadają warunkom przyznania pomocy w ramach działania „Odnowa i rozwój wsi”.	2011	Wartość projektu: 69.669,20 zł, kwota dofinansowania: 45.332,00 zł
Rozbudowa strażnicy OSP na potrzeby społeczno-kulturalne mieszkańców we wsi Paplin	Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich w ramach PROW, działanie „Odnowa i rozwój wsi”	2011-2012	Wartość projektu: 790.421,37, dofinansowanie 337.476,57 zł
Kultywowanie miejscowych tradycji poprzez zakup strojów reprezentacyjnych dla OSP i wyszycie sztandaru oraz organizację imprezy kulturalnej	Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich w ramach Osi 4 Leader PROW, działanie 413 Wdrażanie lokalnych strategii rozwoju – w zakresie małych projektów	2011-2012	Wartość projektu: 27.272,14 zł Dofinansowanie: 19.025,74 zł
Budowa sieci wodociągowej w miejscowościach: Chełmce, Jeruzal, Wólka Jeruzalska – gmina Kowiesy	Europejskiego Fundusze Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich w ramach PROW, działanie „Podstawowe usługi dla gospodarki i ludności wiejskiej” oraz środki z Wojewódzkiego Funduszu	2011-2012	Wartość projektu: 1.771.451,53 zł, dofinansowanie z UE 1.050.662,00 zł.

Strategia Rozwoju Gminy Kowiesy na lata 2016-2022

Nazwa projektu	Źródło finansowania	Okres realizacji	Wartość projektu/kwota dofinansowania
	Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Łodzi.		
Budowa drogi gminnej Nr 115152E relacji Wędrogów-Wola Pękoszewska, łączącej drogę krajową Nr 70 z drogą powiatową Nr 1330E oraz przebudowa kolidującej sieci kablowe telekomunikacyjnej – trzy etapy w latach 2011, 2013 i 2014	Narodowy Program Przebudowy dróg lokalnych – Etap II Bezpieczeństwo-Dostępność-Rozwój oraz środki z Budżetu Województwa Łódzkiego z tytułu wyłączenia z produkcji gruntów rolnych	2011-2014	Wartość inwestycji 3.450.078 zł Łączne dofinansowanie: 2.119.110 zł
Budowa boiska wielofunkcyjnego i bieżni w Jeruzalu	Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich w ramach Osi 4 Leader PROW, działanie 413 Wdrażanie lokalnych strategii rozwoju dla operacji, które odpowiadają warunkom przyznania pomocy w ramach działania „Odnowa i rozwój wsi”	2012	Wartość projektu: 428.076,47 zł, kwota dofinansowania 279.500,00 zł
Budowa świetlicy wiejskiej wraz z częścią dla OSP w woli Pękoszewskiej	Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich w ramach PROW, działanie „Odnowa i rozwój wsi”	2012-2013	Wartość projektu: 1.397.031,58 zł, dofinansowanie: 500.000,00 zł.
Nadbudowa i przebudowa budynku strażnicy OSP na potrzeby świetlicy wiejskiej w Turowej Woli	Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich w ramach Osi 4 Leader PROW, działanie 413 Wdrażanie lokalnych strategii rozwoju dla operacji, które odpowiadają warunkom przyznania pomocy w ramach działania „Odnowa i rozwój wsi”	2013-2014	Wartość projektu: 410.888,81 zł, kwota dofinansowania: 190.780,00 zł
Remont i wyposażenie pomieszczeń Urzędu Stanu Cywilnego w Kowiesach	Łódzki Urząd Wojewódzki w Łodzi	2014	Wartość: 86.000,00 zł Dofinansowanie: 86.000,00 zł
„Radosna szkoła”	Rządowy Program wspierania w latach 2009-2014 organów prowadzących w zapewnieniu bezpiecznych warunków nauki, wychowania i opieki w klasach I-III szkół podstawowych i ogólnokształcących szkół muzycznych I stopnia	2014	Wartość: 124.000 zł Dofinansowanie 62.000 zł.
Modernizacja oddziałów przedszkolnych przy szkole podstawowej w gminie Kowiesy	Europejski Fundusz Społeczny, Program Operacyjny Kapitał Ludzki	2014	Wartość: 174.521,51 zł Dofinansowanie 100% - 174.521,51 zł
Budowa sieci wodociągowej w miejscowościach: Paplin, Paplinek, Chełmce, Lisna i Chrzczonowice	Europejskiego Fundusze Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich w ramach PROW, działanie „Podstawowe usługi dla gospodarki i ludności wiejskiej” oraz środki z Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Łodzi.	2014-2015	Wartość projektu: 1.593.510,46 zł, dofinansowanie z UE 976.234,00 zł.
Eliminacja wykluczenia cyfrowego w gminie Kowiesy	Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego w ramach	2014-2015	Wartość projektu: 470.264,54 zł,

Strategia Rozwoju Gminy Kowiesy na lata 2016-2022

Nazwa projektu	Źródło finansowania	Okres realizacji	Wartość projektu/kwota dofinansowania
	Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka, oś priorytetowa 8. Społeczeństwo informacyjne – zwiększenie innowacyjności gospodarki, działanie 8.3 Przeciwdziałanie wykluczeniu cyfrowemu - eInclusion.		Dofinansowanie: 470.264,54 zł

Corocznie szkoły z terenu gminy Kowiesy i organizacje pozarządowe pozyskują również środki z Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Łodzi na zadania z dziedziny edukacji ekologicznej na organizację „Dnia Ziemi”, wyposażenie pracowni ekologicznych, urządzenie ogródków dydaktycznych, ścieżek edukacyjnych itp.

Gmina Kowiesy korzysta również z środków Budżetu Województwa Łódzkiego z tytułu wyłączenia z produkcji gruntów rolnych na remonty dróg.

Zaplanowane w niniejszej Strategii działania są komplementarne wobec tych dotychczas realizowanych, co wskazuje na prowadzenie przez Gminę Kowiesy spójnej polityki rozwoju społeczno-gospodarczego.

6. SYSTEM WDRAŻANIA

Strategia jest dokumentem ponadkadencyjnym, określającym cele i programy działań na kilka lat oraz wymagającym ciągłej pracy nad podnoszeniem jego jakości. Proces jego wdrażania jest złożonym przedsięwzięciem, wymagającym dobrego przygotowania informacyjnego i stałej komunikacji z otoczeniem. Wdrożeniu Strategii towarzyszyć będzie jego ewaluacja, która będzie się opierać na pozyskiwaniu obiektywnej informacji o jego przebiegu, skutkach i publicznym odbiorze.

Strategia Rozwoju gminy jest warunkiem koniecznym rozwoju danej jednostki terytorialnej. Sam dokument nie jest jednak receptą na sukces. Aby mógł przynieść zaplanowane efekty, konieczne jest sukcesywne jego wdrażanie, czuwanie nad jego realizacją i kontrolowanie przebiegu.

Właściwy proces wdrażania Strategii Rozwoju wymaga połączenia wysiłków wielu instytucji, organizacji i osób. Przedkładany dokument jest "własnością" społeczności lokalnej - dla niej przede wszystkim była budowana. Udział lokalnych liderów i lokalnej społeczności będzie czynnikiem wspierającym procesy implementacyjne. Niezwykle istotne jest partnerstwo ponadgminne. Wdrażanie wytyczonych planów zakłada potrzebę animacji niemalże od podstaw, która wiąże się z głębszymi kwestiami, takimi jak: zmiana mentalności, stosunki społeczne, kultura lokalna, których ewolucja jest procesem rozłożonym na wiele lat.

Realizacja Strategii Rozwoju Gminy Kowiesy uzależniona jest od wysokości pozyskanych środków zarówno krajowych jak i z funduszy strukturalnych. Biorąc pod uwagę prognozę dopuszczalnej wysokości zobowiązań w poszczególnych latach i wysokość środków, jakie mogą być wydatkowane bezpośrednio z budżetu, możliwości finansowe Gminy wskazują, że na realizację przyjętych celów zabezpieczą 15% wkładu w stosunku do uzyskanych środków wspólnotowych.

Za wdrażanie Strategii odpowiedzialni będą pracownicy Urzędu Gminy Kowiesy.

6.1. Zarządzanie

Funkcję Instytucji Zarządzającej i koordynującej realizację Strategii Rozwoju będzie pełnił zespół powołany spośród pracowników urzędu. Zakres zadań Instytucji Zarządzającej obejmuje m.in.:

- zapewnienia zgodności realizacji Strategii z poszczególnymi dokumentami programowymi wyższego rzędu, w tym w szczególności w zakresie zamówień publicznych, zasad konkurencji, ochrony środowiska, jak też zagwarantowanie przestrzegania zasad zawierania kontraktów publicznych,
- zbieranie danych statystycznych i finansowych na temat postępów wdrażania oraz przebiegu realizacji projektów w ramach Strategii/Planu,
- zapewnienie przygotowania i wdrożenia planu działań w zakresie informacji i promocji Strategii,

- przygotowanie raportów na temat wdrażania Strategii,
- zbieranie informacji do rocznego raportu o nieprawidłowościach,
- dokonanie oceny po zakończeniu realizacji Strategii.

6.2. Wdrażanie

Urząd Gminy Kowiesy, jako Instytucja Wdrażająca Strategię odpowiedzialny będzie za:

- opracowanie i składanie wniosków o finansowanie zewnętrzne,
- bezpośrednią realizację działań przewidzianych w Strategii w zakresie przygotowania przetargów, gromadzenia dokumentacji bieżącej, nadzoru nad wykonawcą pod kątem terminowości i jakości wywiązania się z zobowiązania,
- zapewnienie informowania o współfinansowaniu przez UE realizowanych projektów.

W przypadku Strategii Rozwoju kluczową postacią w procesie jego realizacji i monitoringu jest Wójt. Kierując bieżącą działalnością, ma największy wpływ zarówno na sam proces opracowywania Strategii, jej wdrażania, jak również oceny jej realizacji. Do najważniejszych zadań Wójta w zakresie wdrażania i monitoringu należy bezpośredni nadzór nad wdrażaniem strategii oraz wyznaczenie koordynatora realizacji.

Koordynator, jako osoba zaangażowana bezpośrednio w realizację zadań wyznaczonych w Strategii i dobrze zorientowana w istniejących realiach, mająca jednocześnie bezpośredni wpływ na procesy gospodarcze i społeczne zachodzące w gminie - powinien odgrywać ważną rolę w procesach wdrożeniowych.

Główne zadania koordynatora polegałyby na:

- bieżącej analizie stanu realizacji Strategii;
- obserwacji uwarunkowań wewnętrznych i zewnętrznych wpływających lub mogących wpłynąć na realizację strategii;
- prowadzeniu bazy informacji;
- wypracowaniu kryteriów oceny stanu realizacji Strategii;
- aktywnym poszukiwaniu źródeł finansowania.

Wdrażanie na każdym etapie podlega weryfikacji i aktualizacji. Opierać powinno się na odpowiednim rozdziale zadań realizacyjnych w ramach poszczególnych stanowisk Urzędu Gminy Kowiesy. Pozwala to na koncentrowanie się na konkretnym przedsięwzięciu, a tym samym zwiększa jego efektywność.

7. SPOSOBY MONITOROWANIA, OCENY ORAZ KOMUNIKACJI SPOŁECZNEJ

7.1. System monitorowania

Monitorowanie jest procesem, który ma na celu analizowanie stanu zaawansowania projektu i jego zgodności z postawionymi celami. Istotą monitorowania jest wyciąganie wniosków z tego, co zostało i nie zostało zrobione. Jest nią także modyfikowanie dalszych poczynań w taki sposób, aby osiągnąć zakładany cel w przyszłości. Istotnym elementem monitorowania jest wypracowanie technik zbierania informacji oraz opracowanie odpowiednich wskaźników, które będą odzwierciedlały efektywność prowadzonych działań.

Monitorowania wdrażania Strategii Rozwoju oraz jej poszczególnych elementów dokonywać będzie **Komitet Monitorujący**. Aby zachować ciągłość procesu przygotowania Strategii i jej realizacji, w skład Komitetu Monitorującego wchodzić będą członkowie grupy roboczej, zaangażowanej w sporządzanie dokumentu. Skład Komitetu Monitorującego przedstawiać się będzie zatem następująco:

- Wójt Gminy Kowiesy
- Skarbnik Gminy Kowiesy
- Koordynator realizacji Strategii
- Przedstawiciele Rady Gminy Kowiesy

Komitet Monitorujący będzie się spotykał w miarę potrzeb, aby analizować ilościowe i jakościowe informacje na temat wdrażanych projektów i całej Strategii w aspekcie finansowym i rzeczowym. Celem takiej analizy jest zapewnienie zgodności realizacji projektów z wcześniej zatwierdzonymi założeniami i celami. Jeśli w raportach monitoringowych ujawnione zostaną problemy związane z wdrażaniem Strategii, Komitet Monitorujący powinien podjąć działania mające na celu wyeliminowanie pojawiających się trudności wdrożeniowych.

7.2. Ocena i ewaluacja

Ocena realizacji Strategii rozpoczyna się już w momencie planowania. Każdy projekt ujęty w planie działania powinien być poprzedzony ustaleniem parametrów ilościowych i jakościowych, tzw. Wskaźniki określające wyniki realizowanych zadań.

W trakcie realizacji konkretnych projektów będą one monitorowane przez cały czas trwania. Zadaniem monitoringu będzie wykrycie wszelkich odchyień, jakie mają miejsce w trakcie realizacji.

Na koniec okresu planowania Komitet Monitorujący sporządzi raport końcowy, obrazujący faktycznie zrealizowane zadania w kontekście założeń Strategii Rozwoju. Wszelkie rozbieżności pomiędzy

ustaleniami dokumentu, a jego rzeczywistym wykonaniem będą w w/w raporcie szczegółowo wyjaśnione. Raport końcowy będzie dostępny do wglądu w Urzędzie Gminy Kowiesy.

Ogólnym celem ewaluacji jest podwyższanie stopnia adekwatności, efektywności i znaczenia rezultatów wynikających z programów finansowanych przez Unię Europejską. Głównym zadaniem jest dążenie do stałego ulepszania skuteczności i efektywności interwencji publicznej, rozumiane nie tylko jako pozytywne efekty społeczne lub gospodarcze związane bezpośrednio z programem, lecz także jako zwiększenie przejrzystości i promowania działań podejmowanych przez władze publiczne.

Główne zastosowania ewaluacji:

- identyfikacja słabych i mocnych stron
- oszacowanie możliwości i ograniczeń
- usprawnienie zarządzania
- wskazanie kierunków rozwoju i priorytetów działalności sektora publicznego
- poprawianie błędów dla celów odpowiedzialności
- wsparcie alokacji zasobów finansowych
- ulepszenie procesu decyzyjnego

W szczególności zadaniem ewaluacji jest dostarczenie odpowiednim odbiorcom dokładnych ocen stanu wdrożenia programów w zakresie:

- działania programów;
- wydajności i trwałości w stosunku do założonych celów;
- wpływu na problemy, do których odnoszą się programy;
- wyciągniętych wniosków w celu poprawy wdrożenia programów i projektowania nowych programów;
- identyfikacji dobrych praktyk o potencjalnym szerszym zastosowaniu.

Jednym z celów ewaluacji jest również zapewnienie przejrzystości wykorzystania środków publicznych poprzez przekazywanie i upowszechnianie informacji o powodzeniu lub niepowodzeniu przedsięwzięć finansowanych z programów pomocowych. Ewaluacja ma również wymiar edukacyjny. Uczy, bowiem rejestrować i stymulować zmianę, analizować i rozumieć złożoność zjawisk.

Ocena końcowa powinna określić na ile zakładane w Strategii Rozwoju cele zostały osiągnięte oraz ustalić przyczyny wszelkich odchyłeń w realizacji. Ewaluacja posłuży za podstawę sprawdzenia, czy planowane efekty są zgodne z przyjętymi celami i ich miarami. W trakcie ewaluacji zostanie również dokonana analiza podejmowanych działań korygujących. Wnioski z ewaluacji zostaną wykorzystane w trakcie realizacji kolejnych, podobnych projektów w przyszłości.

7.3. Promocja

Gmina Kowiesy będzie upowszechniać informacje o projektach i jego efektach przede wszystkim na obszarze jego realizacji oraz na ogólnodostępnej stronie internetowej. Celem takiego działania jest szeroka promocja projektów oraz zachęcenie do współpracy.

Działania promocyjne będą zgodne z wymogami Rozporządzenia w sprawie środków informacyjnych i promocyjnych stosowanych przez Państwa Członkowskie odnośnie pomocy z funduszy strukturalnych.

Celem działań informacyjnych i promocyjnych będzie informowanie beneficjentów projektów (mieszkańców obszaru) o możliwościach jakie stwarza wspólna pomoc Unii Europejskiej oraz Państw Członkowskich, w celu zapewnienia przejrzystości takiej pomocy oraz informowanie opinii publicznej o roli, jaką pełni Unia Europejska we współpracy z państwami członkowskimi przy udzielaniu pomocy, jak również o rezultatach ich działań.

Zapewnienie informacji zwrotnej jest jednym z kluczowych elementów zapewniających efektywne wdrażanie Strategii Rozwoju oraz ocena działań promocyjnych. Również systematyczne zbieranie danych i gromadzenie ich w istniejących bazach danych jest elementem ułatwiającym późniejsze prace i działania promocyjne. Celem ewaluacji działań promocyjnych jest odpowiedź na pytania: Czy wszyscy mieszkańcy regionu mają wystarczającą wiedzę o działaniach realizowanych przez Urząd Gminy? W przypadku problemów z promocją działania powinny być korygowane w miarę zapisów projektu. Innym celem jest zapewnienie efektywnej promocji przy jednoczesnym obniżeniu jej kosztów.

W prasie lokalnej i regionalnej oraz w Internecie podawane będą systematycznie informacje na temat zaangażowania finansowego UE w realizację projektów oraz stanie zaawansowania realizacji zadań i ich efektów w ramach Strategii.

8. WSPÓŁPRACA SAMORZĄDU Z ORGANIZACJAMI POZARZĄDOWYMI

8.1. Uwarunkowania współpracy

Fundamentem ideowym wyznaczającym podstawy współpracy państwa, w tym samorządów terytorialnych i organizacji pozarządowych jest zasada subsydiarności, zapisana w preambule Konstytucji RP. Zakłada ona, że państwo bierze na siebie tylko te zadania, których nie są w stanie rozwiązać obywatele i ich wspólnoty. Praktyczną konsekwencją przyjęcia tej zasady jest decentralizacja państwa i przekazywanie władzy lokalnej wspólnotom samorządowym. Bardzo ważnym krokiem na tej drodze jest przeniesienie znacznej części kompetencji rządu centralnego samorządom: powiatom i województwom. Obok tego procesu powinien się dokonywać proces przekazywania części kompetencji państwa obywatelom dobrowolnie zrzeszającym się dla rozwiązywania zadań społecznych. Przemawiają za tym nie tylko względy ideowe, ale i praktyczne. Nie chodzi tylko o to, że obywatele mają prawo sami definiować swoje problemy i liczyć na pomoc państwa w ich rozwiązywaniu, ale także o to, iż w wielu dziedzinach organizacje te szybciej i taniej potrafią rozwiązać problemy niż administracja rządowa i samorządowa.

Podstawowym faktem, którą winni uświadamiać sobie wszyscy samorządowcy i pozarządowcy jest to, że podmiotem ich działania są ludzie. Zarówno samorząd lokalny, jak i organizacje pozarządowe, choć w oparciu o różne podstawy (samorząd z mocy prawa, organizacje dobrowolnie) są reprezentantami społeczności. Obie te instytucje, znów w różny sposób i na różnych zasadach, dążą do wspólnego celu. Jest nim zaspokajanie potrzeb społecznych, służenie ludziom, którzy wybrali swoich przedstawicieli do tych instytucji.

Zrozumienie tego faktu nie jest wcale powszechne, a jest to przecież fundament współdziałania, w ramach wspólnej misji, jaką jest dobro społeczności lokalnej. Organizacje pozarządowe z reguły są znacznie bliżej ludzi, wyrastają w odpowiedzi na ich konkretne potrzeby. Administracja natomiast często zapomina o swojej misji, o tym, komu służy. Świadomość misji, nadanie podmiotowości ludziom uruchamia proces uwłaszczenia obywateli, przywrócenia im podmiotowości poprzez tworzenie możliwości wpływania na własne sprawy. Jednym z nurtów takiego procesu uwłaszczenia obywateli jest budowanie współpracy władz lokalnych z organizacjami pozarządowymi, które pełnią funkcję uspołeczniania życia zbiorowego.

Organizacje, o czym była już mowa, powstają tam, gdzie pojawiają się niezaspokojone potrzeby. Najczęściej są odpowiedzią na problemy dnia codziennego, gdyż te właśnie są najbardziej istotne. Część organizacji w sposób świadomy pozostaje na tym poziomie działania. To jest ich misja, tak określiły swoją rolę i miejsce: pomagać wtedy, gdy pojawia się problem. Najczęściej zresztą uzupełniają w ten sposób działania samorządu i państwa. Jednak inne organizacje starają się poszukiwać przyczyn problemów, a nie tylko łagodzić ich skutki. To jest skuteczna metoda rozwiązywania problemów, ale

trudna, bo wymagająca umiejętności i wytrwałości w docieraniu do rzeczywistych źródeł problemów, spojrzenia ponad codziennością. Wiele organizacji, które w tym właśnie upatrują swoją rolę, stara się docierać do źródeł problemów i rozwiązywać je, i to zarówno w skali lokalnej, jak i ogólnopolskiej.

Nie jest to również łatwe dla samorządowców, którzy bardzo często przygniecieni są problemami dnia codziennego: dziurawymi jezdniami czy brakiem pieniędzy na wypłatę zasiłków z pomocy społecznej. Ale także wśród nich istnieje wiele przykładów starań o patrzenie na problemy w dłuższym horyzoncie czasowym i określanie celów, które odnoszą się do źródeł problemów, a nie tylko do ich skutków - w myśl twierdzenia, że lepiej zapobiegać niż leczyć. Przykładem takie podejścia do określania celów działania są Strategie i Plany Rozwoju Lokalnego w wielu gminach w Polsce.

Świadomość tego, że w działaniu najważniejsze są rezultaty wiąże się ściśle ze świadomością misji, celów. Myślenie w kontekście rezultatów podejmowanych działań wymaga planowania i to w dłuższym horyzoncie czasowym. Finansować należy nie działania, ale ich rezultaty. Dobrze znane są sytuacje, w których pewne rezultaty można osiągnąć bardzo prostymi, tanimi sposobami. Nie da się ich jednak zastosować, trzeba wybrać sposób droższy i niekoniecznie gwarantujący osiągnięcie zakładanych rezultatów, tylko dlatego, że tak mówią przepisy. To bardzo często problem administracji, którego rozwiązaniem mogą być organizacje pozarządowe, elastyczne i - między innymi dzięki temu - skuteczne w działaniu.

Władza samorządowa z mocy prawa jest gospodarzem w swojej gminie. Dobry gospodarz to nie zawsze ten, który sam wszystko potrafi zrobić najlepiej, ale przede wszystkim ten, który potrafi dobrze kierować innymi. Władze samorządowe powinny przede wszystkim tworzyć warunki do współpracy, z wszystkimi tymi, którzy działają dla dobra społeczności lokalnej, w tym z organizacjami pozarządowymi.

Organizacje potrafią osiągać założone rezultaty taniej i skuteczniej niż na przykład jednostki budżetowe, obarczone administracją i skrzępowane przepisami. Jest to również, a może nawet przede wszystkim, ważne z jednego jeszcze powodu. Ludzie wtedy są szczęśliwi, gdy czują w pełni, że ich potrzeby są zaspokajane, gdy się ich nie wyręcza, wtedy, ale daje się możliwość decydowania o zaspokajaniu własnych potrzeb. Jedną z form takiego uczestnictwa jest właśnie współpraca z organizacjami pozarządowymi, które reprezentują interesy obywateli.

Innym elementem świadomości współpracy jest uświadomienie sobie ról jakie pełnią obaj partnerzy. Oczywiście jest, że podstawą dla określania tych ról jest stan obecny, co nie oznacza, że nie można dążyć - w ramach obowiązujących reguł - do jego zmiany. Władze lokalne, w ramach bycia gospodarzem w swojej gminie, zobowiązane są do świadczenia określonego zakresu usług o określonych standardach. W przeciwieństwie do nich organizacje tworzone są dobrowolnie, same określają to co robią. W określeniu ról pomaga zidentyfikowanie i przekonanie się nawzajem o swoich atutach. Samorząd, na przykład ma możliwość kreowania warunków i regulacji dotyczących różnych sfer życia publicznego, posiada zasoby i środki na prowadzenie działań na rzecz mieszkańców, ma dostęp do różnych źródeł informacji. Organizacje natomiast są elastyczne, nie są bowiem skrzępowane tyłoma przepisami co samorząd, mogą być zatem znacznie bardziej innowacyjne, mają lepsze

rozpoznanie potrzeb społecznych, mogą efektywniej świadczyć usługi na rzecz mieszkańców. Dobre poznanie siebie nawzajem, określenie własnych atutów i słabości pozwala precyzyjnie określić role obu partnerów. Różnice w ich możliwościach działania i w tym czym dysponują stanowią siłę współpracy, w której obaj partnerzy mogą uzupełniać się, pomnażając efekty współdziałania.

8.2. Organizacje pozarządowe jako partner samorządu terytorialnego

Organizacje są reprezentantem społeczności lokalnej, wyrazicielem potrzeb, dążeń i oczekiwań tej społeczności (lub jej grup). To powoduje, że dla samorządu organizacje stanowią znakomity "pas transmisyjny", którym przepływają informacje zarówno od ludzi do samorządu, jak i od samorządu do społeczeństwa. Organizacje jako reprezentant społeczności powinny mieć zatem możliwość wypowiedzania się w sprawach ważnych dla społeczności i współuczestniczyć w podejmowaniu istotnych dla mieszkańców decyzji.

Główne formy współpracy to: stała współpraca informacyjna, konsultacje, współdziałanie w podejmowaniu decyzji przez władze samorządowe. Organizacje świadczą również, o czym była już mowa, pomoc bezpośrednią na rzecz mieszkańców społeczności lokalnej. Dysponują w tym zakresie potencjałem, wiedzą i doświadczeniami. Mogą być zatem znakomitym wykonawcą zadań publicznych, których zakres i sposób realizacji określa samorząd.

Główna forma współpracy: kontraktowanie usług organizacjom przez samorząd.

Organizacje obok wykonywania zleczonych przez samorząd zadań publicznych, proponują zupełnie niekonwencjonalne, nowatorskie sposoby rozwiązywania problemów. Pełnią funkcję innowacyjną i w tym zakresie samorząd również powinien współpracować z nimi, przede wszystkim inspirując działania innowacyjne i wspierając ich realizację.

Główne formy współpracy to: programy dotacji i inne formy wspierania organizacji.

Organizacje pozarządowe spośród innych partnerów samorządu terytorialnego wyróżniają następujące cechy:

- łączenie funkcji usługowej i reprezentacji,
- bardzo dobre rozpoznanie potrzeb, dążeń i oczekiwań społecznych,
- elastyczność podejmowanych działań, łatwość w dostosowaniu ich do potrzeb i preferencji klientów/adresatów działań organizacji,
- potencjał, przede wszystkim ludzki,
- aktywizowanie i organizowanie wokół działań organizacji społeczności lokalnej,
- możliwość pozyskiwania środków na realizację działań niedostępnych lub trudno dostępnych dla samorządu i innych partnerów,
- elastyczność w kalkulowaniu kosztów realizacji działań.

Programy współpracy najczęściej przewidują następujące formy współpracy pomiędzy samorządem i organizacjami pozarządowymi:

- konsultowanie decyzji podejmowanych przez władze samorządowe z organizacjami pozarządowymi, najlepiej w ustalonym wspólnie trybie i formie,
- zaproszenie organizacji pozarządowych do współtworzenia strategii rozwoju lokalnego, do szczególnego znaczenia nabiera w tworzeniu regionalnych planów rozwoju nowych województw samorządowych
- określenie zasad i procedur ubiegania się przez organizacje pozarządowe o dotacje z budżetu samorządowego na realizację innowacyjnych projektów służących mieszkańcom danej społeczności lokalnej,
- uwzględnianie organizacji pozarządowych w przetargach na wykonywanie zadań publicznych,
- stanowienie prawa lokalnego (uchwały Rad Samorządów), które w sposób kompleksowy określają cele, zasady, mechanizmy i formy współpracy samorządu i organizacji pozarządowych.
- różne formy wspierania działań organizacji, na przykład:
 - możliwość korzystania z infrastruktury posiadanej przez samorząd; organizacje bezpłatne lub na zasadach preferencyjnych mogą korzystać z lokali, sal na szkolenia i konferencje, środków transportu
 - możliwość korzystania z informacji posiadanych przez samorząd,
 - możliwość korzystania z wiedzy i doświadczeń ekspertów samorządowych,
 - możliwość korzystania z kanałów promocyjnych gminy,
 - możliwość korzystania z kontaktów zagranicznych gminy,
 - możliwość udzielania przez gminę rekomendacji dla organizacji pozarządowych,
 - możliwość korzystania ze szkoleń i to zarówno w zakresie merytorycznych zagadnień, jak i w zakresie rozwoju organizacyjnego, jak też dotyczących funkcjonowania władz samorządowych, urzędu gminy.

9. SPIS TABEL

Tabela 1. Wykaz miejscowości i sołectw w rozbiciu na liczbę mieszkańców oraz powierzchnię (stan na dzień 30 czerwca 2016 r.).....	9
Tabela 2. Wykaz dróg powiatowych w gminie Kowiesy według stanu na 31 grudnia 2015 r.....	25
Tabela 3. Wykaz dróg gminnych według stanu na dzień 31.12.2015 r.....	26
Tabela 4. Długość czynnej sieci rozdzielczej w powiecie skierniewickim w rozbiciu na gminy.....	27
Tabela 5. Liczba przyłączy w gminach powiatu skierniewickiego w latach 2006-2015.....	28
Tabela 6. Liczba osób korzystających z sieci wodociągowej w gminach powiatu skierniewickiego w latach 2006-2014.....	28
Tabela 7. Liczba osób korzystających z sieci wodociągowej w % ogółu ludności w gminach powiatu skierniewickiego w latach 2006-2014.....	29
Tabela 8. Ilość odpadów zebranych z terenu gminy Kowiesy w latach 2011-2015.....	30
Tabela 9. Kotłownie w budynkach użyteczności publicznej w gminie Kowiesy.....	32
Tabela 10. Podmioty gospodarki narodowej w gminie Kowiesy w latach 2009-2015.....	34
Tabela 11. Podmioty gospodarki narodowej w gminie Kowiesy według PKD w 2015 r.....	34
Tabela 12. Wskaźnik przedsiębiorczości w powiecie skierniewickim w latach 2009-2015.....	35
Tabela 13. Wskaźnik aktywizacji gospodarczej dla gminy Kowiesy w porównaniu do innych gmin powiatu skierniewickiego.....	36
Tabela 14. Użytkowanie gruntów w gospodarstwach rolnych w 2014 roku.....	37
Tabela 15. Charakterystyka indywidualnych gospodarstw w gminie Kowiesy – porównanie danych z roku 2010 i 2015.....	38
Tabela 16. Liczba ludności Gminy Kowiesy wg faktycznego miejsca zamieszkania.....	39
Tabela 17. Ludność Gminy Kowiesy w latach 2006-2015 oraz zachodzące zjawiska.....	40
Tabela 18. Przyrost naturalny w gminach powiatu skierniewickiego w latach 2006-2015.....	41
Tabela 19. Saldo migracji w gminach powiatu skierniewickiego w latach 2006 – 2015.....	42
Tabela 20. Saldo migracji zagranicznych w gminach powiatu skierniewickiego w latach 2006 – 2015.....	42
Tabela 21. Ludność w wieku przedprodukcyjnym, produkcyjnym i poprodukcyjnym w gminie Kowiesy w latach 2006-2015.....	44
Tabela 22. Poziom wykształcenia mieszkańców Gminy Kowiesy (stan na 31.12.2002).....	45
Tabela 23. Bezrobotni zarejestrowani ogółem w gminie Kowiesy i gminach powiatu skierniewickiego w latach 2006-2015 według stanu na 31 grudnia danego roku (osoby).....	46
Tabela 24. Liczba osób bezrobotnych w gminach powiatu skierniewickiego wg stanu na 30.06.2016 r.....	47
Tabela 25. Udział % bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym.....	47
Tabela 26. Struktura bezrobocia w gminie Kowiesy w latach 2006-2015 według płci.....	48
Tabela 27. Bezrobotni zarejestrowani według gmin i do 30 roku życia w powiecie skierniewickim w latach 2012-2014.....	49
Tabela 28. Długotrwale bezrobotni, bezrobotni po 50 roku życia i niepełnosprawni w powiecie skierniewickim według gmin w 2014 r. (stan w dniu 31.12).....	49
Tabela 29. Liczba dzieci objętych edukacją przedszkolną i szkolną według stanu na dzień 31.12.2014 r.....	51
Tabela 30. Odsetek dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym w wieku 3-5 lat w gminach wiejskich powiatu skierniewickiego.....	54
Tabela 31. Współczynniki skolaryzacji (szkolnictwo podstawowe i gimnazjalne) w gminie Kowiesy [%].....	54

Tabela 32. Liczba uczniów w szkołach podstawowych i gimnazjach w gminach powiatu skierniewickiego 2006-2015	55
Tabela 33. Świadczenia udzielone przez GOPS Kowiesy w latach 2013, 2014 i 2015	57
Tabela 34. Świadczenia udzielone przez GOPS Kowiesy w latach 2013, 2014 i 2015 w ramach zadań własnych gminy	58
Tabela 35. Liczba rodzin i osób objętych pomocą GOPS w latach 2013, 2014 i 2015	59
Tabela 36. Dochody i wydatki Gminy Kowiesy w latach 2012 – 2015	68
Tabela 37. Struktura wydatków Gminy Kowiesy w roku 2015	68

10. SPIS FOTOGRAFII

Fot. 1. Głaz narzutowy w Zawadach.....	15
Fot. 2. Bolimowski Park Krajobrazowy	17
Fot. 3. Kościół pw. Podwyższenia Krzyża w Jeruzalu	17
Fot. 4. Kościół pw. Świętego Marcina w Chojnacie	20
Fot. 5. Dwór w Chojnacie i zabytkowa aleja modrzewiowa	21
Fot. 6. Dwór w Woli Pękoszewskiej	21
Fot. 7. Dwór w Turowej Woli.....	22
Fot. 8. Gospodarstwo agroturystyczne w Borszycach	23
Fot. 9. Gospodarstwo agroturystyczne w Chojnacie w zabytkowym dworze	23
Fot. 10. Stawy w gospodarstwie „Politowizna” w Paplinie	23
Fot. 11. Zagroda wiejska w Wycince Wolskiej	24
Fot. 12. Stawy rybne w Jeruzalu.....	24
Fot. 13. Plac zabaw przy szkole podstawowej w Kowiesach.....	52
Fot. 14. Budynek i otoczenie Publicznego Gimnazjum w Jeruzalu	52
Fot. 15. Uczniowie Publicznego Gimnazjum w Jeruzalu podczas Dnia Ziemi	53
Fot. 16. Mogiła zbiorowa	64
Fot. 17. Obelisk wraz z tablicą upamiętniającą śmierć żołnierzy AK	65
Fot. 18. Tablica upamiętniająca asa myśliwskiego ppor. pilota Mariana Bełca.....	65
Fot. 19. Tablica upamiętniająca pobyt Józefa Chełmońskiego w Woli Pękoszewskiej.....	66